

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.
Головний редактор — Давидова І.
Заступниця головного редактора — Васьківська О.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.
(голова редколегії), Україна
Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови
редколегії), Україна
Кобелєв О. — д-р наук з соц. комунікацій, проф., Україна
Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Ільганасва В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Киричок А. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,
Україна
Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США
Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна
Мацюк Г. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна
Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна
Ткаченко В. — д-р техн. наук, проф., Україна
Федушко С. — канд. техн. наук, доц., Україна
Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

**Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової
палати України (протокол № 3 від 30.03.2023).**

Відповідальна за випуск — Жданова Н.
Коректура — Панченко Є.
Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Журнал "Вісник Книжкової палати" Атестаційною колегією
Міністерства освіти і науки України віднесено до наукових
фахових видань України в галузі соціальних комунікацій
(наказ МОН від 29.06.2021 № 735).

*Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліко-
вані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на
видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.*

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова
установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Ю. Гагаріна, 27, Київ, Україна, 02094
Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),
+380 (44) 292-30-11 (редакція)
Факс: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine
State Research Institution;
Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.
Editor-in-Chief — Davydova I.
Deputy Editor — Vaskivska O.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman
of the editorial board), Ukraine
Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof.
(deputy chairman of the editorial board), Ukraine
Kobieliev O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine
Ihannaeva V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Kyrychok A. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine
Lopatovska I. — PhD, Assoc. Prof., USA
Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine
Matsiuk H. — PhD of Social Communication, Ukraine
Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine
Tkachenko V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Ukraine
Fedushko S. — PhD of Technical Sciences, Assoc. Prof., Ukraine
Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

**The Academic Council of the Book Chamber recommends
printing this Bulletin (Protocol № 3 from 30.03.2023).**

Editor — Zhdanova N.
Proofreader — Panchenko E.
Computer layout — Aleksanyan A.

The Board of Attestation of the Ministry of Education and Science
designed the Bulletin of the Book Chamber of Ukraine as the
professional scientific publication of Ukraine in the field of social
communication. (Order of the Ministry of Education and Science
of Ukraine No. 735 of June 29, 2021).

*You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement
with editorial staff. A reference to publications is necessary.
Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with
point of view of the author.*

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research
Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Pr. Yu. Gagarin, 27, Kyiv, Ukraine, 02094
Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),
+380 (44) 292-30-11 (editors)
Fax: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

УДК 015:061.1](477)(051)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.3(320)

З М І С Т

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

- ГУЦОЛІГ* Г. Прикладні наукові дослідження Книжкової палати України у 2022 році:
зміст, результати, впровадження 3
- ОНИЩУК* М. Система зберігання обов'язкового примірника
у провідних країнах світу 12

КУЛЬТУРА КНИГИ ОЧИМА ЧИТАЧІВ

- ПЛЮС* А. Книга — показник рівня інтелектуального потенціалу населення 19

РЕЦЕНЗІЇ

- СЕРОВ* Ю. Аналіз онлайн-комунікації з використанням комп'ютерно-лінгвістичних
технологій 31
- КЕПІН* Д. Світ каменю 34

БІБЛОТЕЧНА СПРАВА

- РЖЕУСЬКИЙ* А., *КУНАНЕЦЬ* Н. Електронні інформаційні ресурси бібліотек
класичних університетів України 35

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

- ДОЯР* Л. Сільськогосподарська тематика як пріоритетний зміст друкованої
періодики УРСР 1970-х років 42

ЗА РУБЕЖЕМ

- СІНЬВЕНЬ* С. Напрями соціокультурної модернізації публічних бібліотек Китаю 49

С О Н Т Е Н Т

BOOKSCIENCE. PUBLISHING

- GUTSOL* G. Applied scientific research of the Book Chamber of Ukraine in 2022:
content, results, implementation 3
- ONYSHCHUK* M. System of storage of a mandatory copy in the leading countries of the world 12

BOOK CULTURE THROUGH THE EYES OF READERS

- PLUS* A. The book is an indicator of the level of intellectual potential of the population 19

REVIEWS

- SYEROV* Yu. Analysis of online communication using computer and linguistic technologies 31
- KEPIND* D. World of stone 34

LIBRARIANSHIP

- RZHEUSKYI* A., *KUNANETS* N. Electronic information resources of libraries of classical
universities of Ukraine 35

FROM THE ARCHIVE OF THE BOOK CHAMBER OF UKRAINE

- DOIAR* L. Agricultural subjects as a priority content of printed publications
of the USSR in the 1970s 42

ABROAD

- XINWEN* X. Directions of socio-cultural modernization of public libraries in China 49

УДК 015:061.1](477):001.891](045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.3(320).3-11

Галина Гуцол,
заступниця директора з наукової роботи
Книжкової палати України,
e-mail: ggutsol@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1800-0618>

Прикладні наукові дослідження Книжкової палати України у 2022 році: зміст, результати, впровадження

У статті йдеться про прикладні наукові дослідження, виконані Державною науковою установою "Книжкова палата України імені Івана Федорова" у 2022 р.

Здійснено огляд переліку та змісту робіт, виконаних згідно з Календарним планом. Зокрема, об'єктами дослідження за темою 1 "Розроблення і комплексний аналіз адміністративних даних випуску видань України у 2021—2022 рр. та формування електронних довідково-інформаційних ресурсів" стали обов'язкові примірники видань, українські та зарубіжні засоби масової інформації, інформаційні бази даних, Міжнародні стандартні номери (ISBN, ISMN, ISSN), національні еталонні таблиці Універсальної десятикової класифікації (УДК), а метою — забезпечення галузі та суспільства адміністративними даними щодо випуску видавничої продукції, що характеризують явища й процеси, які відбуваються у видавничій сфері, електронними інформаційними ресурсами з питань видавничої та бібліотечної справи; сприяння ефективному використанню видавцями нормативних документів та інформаційних матеріалів для підвищення загального рівня культури видавничої продукції.

Об'єктами дослідження за темою 2 "Розроблення баз даних поточної державної бібліографії України 2021—2022 рр. та ретроспективного фонду 1920-х, 1950-х, 1960-х рр." стали обов'язкові примірники видань України 2021—2022, 1927, 1955, 1961, 1964—1991 рр., бази даних державної бібліографії за 2021 р., а метою роботи — забезпечення суспільства повною, систематизованою за усіма галузями науки бібліографічною інформацією про всі види видань 2021—2022 рр., випущені на терені України, аналітичною інформацією про тематичну спрямованість книговидавання та публікацій у науковій періодиці; уведення в науковий обіг відомостей про окремі види видань ретроспективного фонду Державного архіву друку за визначений період.

Наведено шляхи й засоби впровадження результатів наукових робіт і сфери їх використання.

Ключові слова: адміністративні дані; книговидавання; моніторинг; обов'язковий примірник; ЗМІ; УДК; національний стандарт; ISBN/ISMN, ISSN; національна бібліографія; бібліометричний аналіз

Постановка проблеми. Щороку Книжкова палата України здійснює прикладні наукові дослідження за кількома темами, що фінансуються за бюджетною програмою 3802020 "Наукова і науково-технічна діяльність у сфері засобів масової інформації, книговидавничої справи та інформаційно-бібліографічної діяльності". Результати виконаних робіт подаються у вигляді роздрукованого звіту розпоряднику бюджетних коштів другого рівня, до сфери управління якого належить Книжкова палата України, — Держкомтелерадіо, а також, відповідно до законодавства, Українському інституту науково-технічної експертизи та інформації (УІНТЕІ), створеному з метою забезпечення здійснення та наукового супроводу заходів із реалізації державної політики у сферах наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності й трансферу технологій, а також для реєстрації всієї наукової тематики, що виконується в Україні.

Окремі результати наукових робіт (НР) публікуються у вигляді монографій, а також аналітичних оглядів і наукових статей у друкованих засобах масової інформації (ЗМІ) і наукових фахових виданнях. Огляди всіх результатів виконання наукової тематики Книжковою палатою України щороку публікуються на її офіційному вебсайті [1], але у друкованих виданнях висвітлюються зрідка. Пропоновану статтю спрямовано на виправлення цього недоліку.

Мета статті: висвітлення результатів наукових робіт, виконаних Книжковою палатою України у 2022 р., шляхів і засобів їх впровадження та сфер використання.

Предмет дослідження: результати наукової роботи та дослідження Книжкової палати України у 2022 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. 1 березня 2023 р. у приміщенні Держкомтелерадіо відбулося засідання комісії з приймання НР,

створеної згідно з Наказом Держкомтелерадіо від 14.02.2023 № 18 "Про утворення комісії з приймання прикладних наукових досліджень, виконаних Державною науковою установою «Книжкова палата України імені Івана Федорова» та Державною науковою установою «Енциклопедичне видавництво» у 2022 р.". Комісія затвердила Програму приймання НР та одноставним голосуванням ухвалила рішення, що зазначені наукові роботи виконано в повному обсязі відповідно до вимог нормативно-правових документів, затверджених тем і Календарного плану виконання НР.

Комісія також затвердила результати виконаних НР і зазначила в Акті приймання, що результати наукових робіт Книжкової палати України мають прикладні складові та рекомендувала до використання органами виконавчої влади, Державною службою статистики України, суб'єктами видавничої справи, бібліотеками, інформаційними центрами, науковими установами, організаціями в галузі ЗМІ та національної безпеки України, статистичної діяльності, міжнародними організаціями, профільними навчальними закладами тощо.

Отже, розглянемо зміст і результати виконаних НР докладніше.

У 2022 р. Книжковою палатою України виконано прикладні науково-дослідні роботи за двома темами:

Тема 1: "Розроблення і комплексний аналіз адміністративних даних випуску видань України у 2021—2022 рр. та формування електронних довідково-інформаційних ресурсів"

Державний реєстраційний № 0122U000587.

Керівник: директор, доктор технічних наук, професор М. І. Сенченко.

Відповідальний виконавець за темою: перший заступник директора з наукової роботи, кандидат наук із соціальних комунікацій А. Л. Мураховський.

Тема 2: "Розроблення баз даних поточної державної бібліографії України 2021—2022 рр. та ретроспективного фонду 1920-х, 1950-х, 1960-х рр."

Державний реєстраційний № 0122U000588.

Керівник: заступниця директора з наукової роботи Г. О. Гуцол.

Тематику НР на 2022 р. затверджено Наказом Держкомтелерадіо від 22.12.2021 № 598. Паспорт бюджетної програми 3802020 "Наукова і науково-технічна діяльність у сфері засобів масової інформації, книговидавничої справи та інформаційно-бібліографічної діяльності" на 2022 р., за якою виконувалися НР, затверджено Наказом

Міністерства культури та інформаційної політики України від 02.02.2022 № 52.

ТЕМА 1

Об'єкти дослідження: обов'язкові примірники видань, українські та зарубіжні засоби масової інформації, інформаційні бази даних, Міжнародні стандартні номери (ISBN, ISMN, ISSN), національні еталонні таблиці Універсальної десятикової класифікації (УДК).

Мета роботи: забезпечення галузі та суспільства адміністративними даними щодо випуску видавничої продукції, що характеризують явища й процеси, які відбуваються у видавничій сфері, електронними інформаційними ресурсами з питань видавничої та бібліотечної справи; сприяння ефективному використанню видавцями нормативних документів та інформаційних матеріалів для підвищення загального рівня культури видавничої продукції.

Методи дослідження: моніторинг, аналіз, синтез, узагальнення, прогнозування — під час підбиття підсумків на різних етапах дослідження. Статистичний метод використовувався для опрацювання результатів аналізу видавничої діяльності.

У ході виконання НР проведено такі роботи:

— опрацьовано та проаналізовано адміністративні дані випуску видань в Україні у 2021—2022 рр. за кількісними показниками у взаємозв'язку з якісними ознаками; досліджено стан книговидання у 2022 р. та спрогнозовано його обсяги до кінця року (державна бібліографічна реєстрація обов'язкових примірників видань поточного року завершується 31 січня наступного року для забезпечення достовірності статистичного обліку видань. Таке рішення прийнято для того, щоб адміністративні дані з видань, випущених у листопаді—грудні, обов'язкові примірники яких надходять у Книжкову палату України впродовж січня, увійшли у статистику поточного року);

— досліджено повноту надходжень обов'язкового примірника видань України на підставі аналізу звітів видавців про випуск видавничої продукції за формами 1-В (книги) та 1-В (ЗМІ) у порівнянні із зареєстрованими у базах даних;

— розроблено проект національного стандарту ДСТУ 4861: __ (ISO 8:2019, NEQ; ISO 1086:1991, NEQ; ISO 7275:1985, NEQ) "Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості";

— актуалізовано змінами та доповненнями за 2014—2015 рр. електронний інформаційний

масив національного еталона Універсальної десятикової класифікації (УДК); відредаговано національну базу даних УДК, експортовану в міжнародну базу даних Консорціуму УДК (Нідерланди, м. Гаага);

— актуалізовано базу даних використання міжнародних стандартних номерів ISBN/ISMN та ISSN;

— проведено моніторинг українських і зарубіжних ЗМІ щодо національної безпеки в інформаційній сфері, євроатлантичної інтеграції України, а також щодо книговидання у провідних країнах світу;

— здійснено добір матеріалів до чотирьох випусків довідника "Календар знаменних і пам'ятних дат";

— актуалізовано інформаційне наповнення вебсайту Книжкової палати України;

— розроблено аналітичні огляди за темою дослідження.

Результати НР та їх впровадження:

1. *Звіт (адміністративні дані) про випуск неперіодичних видань в Україні у 2021 р.*

2. *Звіт (адміністративні дані) про випуск періодичних і продовжуваних видань (крім газет) в Україні у 2021 р.*

3. *Звіт (адміністративні дані) про випуск газет в Україні у 2021 р.*

Усі три звіти подано в Державну службу статистики України 30.06.2022 для складання офіційної державної статистики України та в Держкомтелерадіо у складі річного звіту про виконання НР. Розроблені згідно з Календарним планом аналітичні огляди щодо випуску неперіодичних, періодичних і продовжуваних видань у 2021 р. подано в Держкомтелерадіо у складі щоквартальних інформаційних записок, опубліковано в науковому фаховому журналі "Вісник Книжкової палати" [2].

Здійснено збирання й узагальнення адміністративних даних щодо випуску неперіодичних видань в Україні у 2022 р. Оперативні дані з бібліографічного реєстру щотижнево публікувалися на титульній сторінці сайту Книжкової палати України, розроблено аналітичні огляди випуску видань у I півріччі, станом на 1 грудня, прогноз випуску до кінця 2022 р. і на 2023 р.

На сайті Книжкової палати у розділі "Друк України" опубліковано докладнішу аналітику щодо випуску видань у 2021 р. та I півріччі 2022 р. Варто зазначити, що у цьому розділі сайту подано інформацію щодо книговидання в Україні з 2005 р. [3].

4. *Остаточні узагальнені дані про надходження обов'язкових примірників видань України за 2021 р. та узагальнені дані про надходження обов'язкових примірників видань України за I квартал, I півріччя, за 9 місяців 2022 р. і станом на грудень 2022 р. подано в Держкомтелерадіо у складі щоквартальних інформаційних записок за I, II, III квартали 2022 р., за 2022 р. — у заключному звіті про виконання НР за темою. Аналітичний огляд щодо надходження обов'язкового примірника опубліковано в журналі "Вісник Книжкової палати" [4].*

За результатами аналізу звітів про випуск друкованих ЗМІ станом на грудень 2022 р. суб'єктам видавничої справи направлено 8 офіційних (рекомендованих) і 59 електронних листів щодо ненадсилання звітів та обов'язкових примірників видань. За підсумками проведеної роботи 8 суб'єктів діяльності друкованих ЗМІ надіслали 8 звітів за формою 1-В (ЗМІ) та 10 суб'єктів доставили обов'язкові примірники 11 назв видань.

Загалом упродовж звітнього періоду 81 видавець книжкової продукції та 35 суб'єктів діяльності друкованих ЗМІ отримали консультації щодо доставляння обов'язкових примірників видань і надання звітності.

5. *Актуалізовану базу даних друкованих ЗМІ (газет і журналів) використано для надання послуг користувачам інформації та інформування громадськості шляхом публікації на сайті Книжкової палати України в розділі "Інформаційна діяльність → Друковані ЗМІ" [5]. Базу даних актуалізовано на підставі одержаних обов'язкових примірників видань і звітів видавців про випуск продукції друкованих ЗМІ, що виходять в Україні, внесено видання, які виходили впродовж двох останніх років.*

6. *За результатами моніторингу ЗМІ щодо інформаційної насиченості та змісту матеріалів, висвітлення у ЗМІ питань євроатлантичної інтеграції України, її національної безпеки в інформаційній сфері, висновки та практичні рекомендації з цих питань опубліковано в аналітичному огляді в журналі "Вісник Книжкової палати" [6; 7], подано в Держкомтелерадіо у щотижневих та квартальних інформаційних записках і заключному звіті про виконання НР.*

Актуалізована база даних матеріалів українських і зарубіжних ЗМІ висвітлює ситуацію в Україні у 2022 р.:

— щодо євроатлантичної інтеграції України: проблеми вступу України в НАТО; підтримка з

боку США та інших країн-членів НАТО; постачання зброї й навчання військовослужбовців України у країнах НАТО.

7. Книговидання в Україні й світі

Під час війни український книжковий ринок не тільки продовжує існувати, а й знаходить можливості для розвитку. Десятки видавництв додруковували заплановані тиражі, призупинені з кінця лютого, а також готували й випускали нові. Під час війни було видано 290 нових назв.

З лютого 2022 р. обсяг книговидання в Україні зменшився майже наполовину. На кінець вересня видано 5500 книжок. Наклади знизилися на 35%.

Спостерігається стрімкий розвиток аудіо- й електронної книжки. Наприклад, із лютого по червень 2022 р. онлайн-книгарня Yakaboo продала 52 тис. електронних примірників.

Щодо розвитку світової видавничої галузі минулого року, то прогнози аналітиків справдилися. Обсяги продажу у 2022 р. випереджали рівень 2021 р., а в деяких категоріях зросли на понад 10%. Показники світового ринку книговидання збільшилися на 5,4%. За оцінками експертів, обсяг глобального видавничого ринку зростатиме із середньорічним темпом на 1%, тобто досягне \$18,69 млрд упродовж 2020—2025 рр.

За даними Publishers Weekly, продаж віддрукованих книг у 2022 р. загалом зріс на 7,9%. Позитивною динамікою вирізнявся сегмент художньої та документальної літератури для дітей і підлітків; книги для дорослих також додали в діапазоні 5—6%.

Головними гравцями на ринку художньої літератури у 2022 р. залишилися компанії, що входять до "великої п'ятірки": Penguin Random House, Hachette Livre Group, HarperCollins Publishers, Macmillan Publishers, Simon & Schuster, а також Turner Publishing, Chronicle Books і Coffee House Press.

Головними гравцями на ринку нехудожньої книги є HarperCollins, Bloomsbury, Scholastic, Pearson, McGraw Hill Publications, Penguin Random House, Hachette Livre, Thomas Reuters і Elsevier.

Показники світового ринку нехудожньої книги збільшилися з \$26,81 млрд у 2021 р. до \$28,61 млрд у 2022 р. За прогнозами фахівців, ринок досягне \$35,65 млрд у 2025 р. за щорічних темпів зростання 7,4%.

Упродовж 2022 р. на світових ринках збільшувалися обсяги продажу електронних книг, але нижчими темпами, ніж року позаминулого. На розвинених ринках (США та Велика Британія)

електронні книги принесли більшу частку доходу, ніж друковані. Підвищення рівня продажу становило 10,7% (2021 р. — 11,88%). Світовий ринок електронних книг оцінювався майже у \$20 млрд у 2022 р., і очікується, що він досягне \$23,12 млрд до 2026 р. зі щорічним зростанням майже на 5%.

Попит на аудіокниги у світі продовжує зростати, хоч і нижчими темпами: у 2019 р. на 16,4% проти 34,7% у 2018 р.; у 2020 р. — у межах 15%; до кінця 2021 р. — на 17%; у 2022 р. попит на аудіокниги фіксувався на рівні 18%.

Академічне книговидання, зокрема вищої школи Великої Британії та інших країн Європи й Америки, збільшило обсяг реалізації "професійної книги" на 3,8% за 2022 р. (бізнес, медицина, право, технічна, наукова література тощо). В окрему категорію входять наукові (університетські) публікації, частка продажу яких за той самий період склала майже \$42 млн, що на 2,3% більше, ніж у 2021 р. Видавці підручників спостерігали підвищений попит на цифровий освітній контент для студентів різного віку.

Найбільшими у 2022 р. були книжкові ринки Великої Британії, Німеччини, Франції, Іспанії та Італії. Загальна ринкова вартість оцінювалася майже в €40 млрд. Дані Statista свідчать, що половина всіх книг, проданих торік у світі, припадала на Китай і США.

Бібліотеки у 2022 р. збільшили видачу електронних книг майже на 20% порівняно з попереднім роком. Згідно з дослідженням Ithaka S+R, опублікованим у грудні 2022 р., посилилась і прискорила тенденція до інвестування бібліотек у цифрові ресурси та послуги.

Продажі книгарень зросли на 8% у порівнянні з 2021 р. Центральне місце у книготоргівлі традиційно посідає Amazon, обсяги реалізації якого зросли майже на 40%.

Аналітичні огляди з питань книговидання, ціноутворення, оподаткування та читання, що є одним із результатів НР за темою 1, опубліковано в журналі "Вісник Книжкової палати" [8—11], подано в Держкомтелерадіо у кварталних інформаційних записках і заключному звіті про виконання НР.

8. База даних суб'єктів видавничої справи (видавців) — користувачів систем ISBN, ISMN та ISSN за 2022 р. станом на 29.12.2022 містила відомості про 4623 суб'єкти видавничої справи, що проводять видавничу діяльність.

Упродовж 2022 р. у системі ISBN зареєстровано 58 нових видавців, яким присвоєно від-

повідні ідентифікатори. Найбільше зареєстровано нових користувачів системи ISBN із м. Києва — 37. Суб'єктів видавничої справи, що проводять видавничу діяльність у формі організаційно-правового господарювання "товариство з обмеженою відповідальністю", зареєстровано 24, фізичних осіб-підприємців — 19.

У 2022 р. (на 29.12.2022) надано в користування 121 Міжнародний стандартний номер серіальних видань (ISSN), 42 сертифікати та актуалізовано 38 записів у Міжнародній системі ISSN. Надано понад 3250 консультацій із питань ISBN/ISMN та ISSN.

У журналі "Вісник Книжкової палати" опубліковано статтю з історії створення ISBN [12].

Електронний реєстр помилкових ISBN, ISMN та електронні реєстри ідентифікаторів видавців у системах ISBN, ISMN за 2022 р. використано для публікації покажчика помилкових ISBN, ISMN у державних бібліографічних покажчиках "Літопис книг" і "Літопис нот".

9. Електронний масив статей до довідника "Календар знаменних і пам'ятних дат" за II, III, IV квартали 2022 р. та I квартал 2023 р. використано для публікації в однойменному виданні.

"Календар..." — щоквартальний журнал, який містить довідки про знаменні й пам'ятні дати наукового, суспільно-політичного та культурно-мистецького життя України й світу, нариси про відомих вітчизняних і зарубіжних письменників, діячів науки та культури. Подано також рекомендаційні списки літератури до ювілейних і пам'ятних дат. Для підготовки видання використано електронний масив наукових статей, створених за документами Державного архіву друку Книжкової палати України та інших джерел. "Календар..." виходить з анонсом подій, які мають відбутися в наступному кварталі.

Електронний масив статей про знаменні та пам'ятні дати, які відзначалися у квітні—грудні 2022 р. та у січні—березні 2023 р. налічував відповідно 1575 і 577 визначних подій.

Видання адресовано науковцям, працівникам бібліотек, навчальних закладів, широкому загалу читачів.

10. Розроблено проєкт національного стандарту ДСТУ 4861:— "Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості". Проєкт національного стандарту відповідає міжнародним стандартам, положення яких стосуються презентації та ідентифікації періодичних видань,

оформлення титульних аркушів книг і подання інформації про назву серії, а саме таких: ISO 8:2019 "Documentation — Presentation of periodicals"; ISO 1086:1991 "Information and documentation — Title leaves of books"; ISO 7275:1985 "Documentation — Presentation of title information of series" у частині побудови, викладу та оформлення вихідних відомостей у неперіодичному (книжковому), періодичному та продовжуваному виданнях.

Проєкт національного стандарту розроблено на заміну ДСТУ 4861:2007, зібрано звід відгуків, проведено експертизу та оформлено справу стандарту. Підготовлений пакет документів передано на затвердження та набуття чинності до органу державної стандартизації — Українського науково-дослідного і навчального центру проблем стандартизації, сертифікації та якості.

11. Складено "Інструкцію про порядок надання Міжнародного стандартного номера серіального видання (ISSN) в Україні". Інструкцію призначено редакціям ЗМІ, суб'єктам видавничої справи, які випускають друковані та електронні ЗМІ для використання у практичній діяльності.

12. Продовжено впровадження національного еталона УДК в Україні. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 22.03.2017 № 177 "Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десятикової класифікації" Книжкову палату України визначено відповідальною за методичне забезпечення впровадження УДК.

Відредаговано національну базу даних "Універсальна десятикова класифікація (УДК)", розділ "Допоміжні таблиці" у кількості 35 564 поля з урахуванням індексу УДК, його опису та подальшого деталізування. Промарковано відповідними тегами загалом 15 825 класів (поле <01>), також до кожного класу відкориговано опис, примітки, приклади комбінування. Ця НР уможливила використання Універсальної десятикової класифікації українською мовою на сайті Консорціуму УДК [13].

Опрацьовано 1477 звернень від видавничих організацій і фізичних осіб щодо консультації з визначення індексів УДК, авторського знака для видань. Більшість звернень за географією були з Києва, а також Дніпра, Запоріжжя, Тернополя, Варви (Чернігівська обл.), Одеси, Золотоноші, Черкас, Львова, Білої Церкви, Глухова, Кривого Рогу, Харкова.

Наукову статтю щодо ліцензійного забезпечення впровадження національного еталона УДК в Україні о публіковано в журналі "Вісник Книжкової палати" [14].

13. Результати НР за темою регулярно відображалися на офіційному вебсайті Книжкової палати України (<http://www.ukrbook.net>), зокрема оперативні адміністративні дані про випуск видавничої продукції оновлювалися щотижнево на титульній сторінці сайту.

Наукова новизна результатів НР за темою 1: уперше розроблено та опрацьовано адміністративні дані випуску видавничої продукції суб'єктами видавничої діяльності у 2021—2022 рр.; розроблено проект національного стандарту; досліджено стан функціонування систем обов'язкового примірника, ISBN/ISMN та ISSN у 2022 р.; створено нові електронні інформаційні та бібліографічні ресурси.

ТЕМА 2

Об'єкти дослідження: обов'язкові примірники видань України 2021—2022, 1927, 1955, 1961, 1964—1991 рр., бази даних державної бібліографії за 2021 р.

Мета роботи: забезпечення суспільства повною, систематизованою за усіма галузями науки бібліографічною інформацією про всі види видань 2021—2022 рр., випущені на терені України, аналітичною інформацією про тематичну спрямованість книговидавання та публікацій у науковій періодиці; уведення в науковий обіг відомостей про окремі види видань ретроспективного фонду Державного архіву друку за визначений період.

Методи дослідження: аналітико-синтетичне опрацювання, бібліографічне виявлення, бібліометричний аналіз, бібліографічна характеристика, групування, систематизування.

Здійснено: аналітико-синтетичне опрацювання документного потоку видань 2021—2022 рр. і створено бази даних електронних каталогів усіх видів неперіодичних та періодичних (газет 2021 р., періодичних (крім газет) та продовжуваних 2022 р.) видань; державної бібліографії книг, авторефератів дисертацій, журнальних і газетних статей, рецензій за 2022 р., нотних, картографічних та образотворчих видань за 2021 р.; забезпечено тематичну повноту баз даних газетних і журнальних статей шляхом розроблення нових редакцій переліків газет і журналів, які підлягають суцільному перегляду й відбору публікацій, що увійшли у бази даних державної бібліографії минулого року; створено ретро-

спективні бази даних колгоспних газет 1961 р. (з Кіровоградської по Чернігівську обл.), журналів 1964 р., образотворчих видань 1955 р., книг мовою їдиш 1936—1937 рр., а також базу даних "Письменники доби становлення української державності: книжкові видання 1922 р."; здійснено історико-фондознавче дослідження та розроблено рукопис монографії "Книга і періодика України в історичному контексті: 1965—1991 рр."; сформовано тематичні бібліографічні бази даних щодо євроатлантичної інтеграції України за 2022 р.; актуалізовано записами минулого року зведені бібліографічні бази даних; здійснено бібліометричний аналіз баз даних державної бібліографії книг і публікацій у наукових журналах за 2021 р. і розроблено аналітичні огляди.

Результати НР та їх упровадження:

1. Бази даних електронних каталогів, поточної та ретроспективної державної бібліографії, тематичні бази даних загальним обсягом 64 230 записів використано для надання послуг користувачам, створення державних бібліографічних покажчиків, інформування державних органів влади.

Обсяг поточних баз даних — 56 144 записи, у тому числі:

- бази даних електронних каталогів неперіодичних видань — 22 167 записів;
- бази даних електронних каталогів періодичних і продовжуваних видань — 2744 записи;
- бази даних державної бібліографії (літописів) — 31 233 записи.

Ретроспективні бібліографічні бази даних (загальна кількість записів, створених у 2022 р., — 2693):

- колгоспних газет 1961 р. — 936 записів;
- періодичних (крім газет) і продовжуваних видань за 1964 р. — 261 запис;
- образотворчих видань 1955 р. — 941 запис;
- книг мовою їдиш 1936—1937 рр. — 276 записів;
- база даних "Письменники доби становлення української державності: книжкові видання 1922 р." — 279 записів.

З метою підготовки до подальшого оцифрування актуалізовано ретроспективну базу даних газет 1927 р. кількістю 127 записів.

Тематичні бази даних: загальний обсяг створених у 2022 р. баз даних — 5393 записи, зокрема:

- щодо євроатлантичної інтеграції України — 133 записи — передано в Держкомтеле-

радіо для виконання державної програми інформування громадськості;

— тематичних колекцій образотворчих плакатів — 5202 записи — з метою подальшої підготовки до випуску каталогу образотворчих плакатів.

2. *Нові редакції переліків періодичних і продовжуваних видань для суцільного перегляду та відбору публікацій у бази даних "Літопис газетних статей" і "Літопис журнальних статей" 2022 р.* використано для створення однойменних державних бібліографічних покажчиків та опубліковано на вебсайті Книжкової палати у розділі "Видавнича діяльність" [15].

Перелік газет містить 50 назв видань, перелік журналів, бюлетенів і збірників — 469 назв видань.

3. *Аналітичні огляди за матеріалами баз даних державної бібліографії 2021 р.* із використанням бібліометричних методів дослідження опубліковано в журналі "Вісник Книжкової палати":

— "Книги України у дзеркалі державної бібліографії" [16];

— "Дослідження тематичної спрямованості публікацій у науковій періодиці України 2021 року за розділами УДК" [17].

Проаналізовано 15 390 записів бази даних на книги 2021 р. і 11 791 запис на журнальні статті 2021 р.

4. *Актуалізовані записами поточного року зведені бази даних* електронних каталогів і державної бібліографії використано для контролю за доставлянням обов'язкового примірника документів, надання довідок користувачам.

У 2022 р. зведені бази даних актуалізовано 51 320 записами, у тому числі бази даних електронних каталогів — 22 167 записами, державної бібліографії — 29 153 записами.

Зведені бази даних електронних каталогів містять 661 936 записів, державної бібліографії — 1 075 990 записів, разом — 1 737 926 записів.

5. Здійснено *історико-фондознавче дослідження Державного архіву друку "Книга і періодика України в історичному контексті"* за 1965—1991 рр. У рамках проведеного дослідження видано останню з чотирьох монографію цієї серії [18].

6. *Фонд Державного архіву друку* у 2022 р. поповнено 64 422 виданнями. Кількісну характеристику фонду станом на 01.01.2023 наведено в табл. 1. Дані опубліковано на вебсайті Книжкової палати у розділі "Ресурси" [19].

Наукова новизна результатів за темою 2: уперше в Україні розроблено та видано монографію на основі історико-фондознавчого дослідження видань 1965—1991 рр. із фонду Державного архіву друку; створено бази даних державної бібліографії усіх видів видань за 2021—2022 рр.; сформовано бібліографічні бази даних тематичних колекцій образотворчих плакатів 1917—1955 рр.; розроблено аналітичні огляди на основі бібліометричного аналізу баз даних державної бібліографії книг і журнальних статей за 2021 р.; створено ретроспективні бази даних видань із фонду Державного архіву друку. Аналога цим розробкам немає.

Таблиця 1

Фонд Державного архіву друку станом на 01.01.2023

Вид видань	Кількість, друк. од.
Книги і брошури	1 161 597
Службові документи	8 922
Видання групового опрацювання	28 782
Автореферати дисертацій	99 621
Газети	11 126 276
Періодичні (крім газет) та продовжувані видання (журнали, бюлетені, збірники, календарі)	448 004
Нотні видання	21 372
Образотворчі видання	97 971
Картографічні видання	4 919
Текстові аркушеві видання	1 957 048
Електронні видання	1 329
Усього	14 955 841

Соціальний ефект полягає в забезпеченні суспільства бібліографічною інформацією про всі види видань, випущені в Україні у 2021—2022 рр.; аналітичними документами щодо книговидавництва та періодики; ретроспективною бібліографічною інформацією про фонд Державного архіву друку.

Висновки. У 2022 р. науковцями Книжкової палати України проведено низку прикладних наукових досліджень і здобуто результати, які мають практичне значення. Майже всі їх торік впроваджено в практику, інші буде використано для подальшого випуску видань або оцифрування фондів.

Результати НР також будуть використані: Держкомтелерадіо, Державною службою статистики України, іншими органами державної влади для визначення напрямів державної політики у видавничій справі та інформаційній сфері, суб'єктами видавничої справи, бібліотеками, організаціями в галузі ЗМІ, науковими установами та навчальними закладами, іншими користувачами інформації.

Сфери застосування: статистична, видавнича, інформаційна, бібліотечна, галузі науки, освіти, культури.

Список посилань

1. *Результати наукових робіт Книжкової палати України / Держ. наук. установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова". URL: http://www.ukrbook.net/nd_result.html.*
2. *Воронцова А., Черняк Г. Книговидавнича діяльність в Україні за підсумками 2021 року. Вісник Книжкової палати. 2022. № 8. С. 5—13.*
3. *Друк України. Неперіодичні видання / Держ. наук. установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова". URL: http://www.ukrbook.net/statistika_.html#nepperiod.*
4. *Жигун Т., Устіннікова Т. Аналіз стану доставляння обов'язкових примірників видань України у 2021 році. Вісник Книжкової палати. 2022. № 11. С. 3—10.*
5. *Друковані засоби масової інформації України / Держ. наук. установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова". URL: <http://www.ukrbook.net/zmi.html>.*
6. *Онищук М., Татарінова Л. Україна — НАТО: підсумки 2021 року (огляд матеріалів українських і зарубіжних ЗМІ з питань євроатлантичної інтеграції України). Вісник Книжкової палати. 2022. № 1. С. 23—28.*
7. *Онищук М. Технології, форми та способи експліцитного впливу у сфері діяльності ЗМІ в умовах інформаційної агресії. Вісник Книжкової палати, 2022. № 10. С. 11—19.*
8. *Онищук М., Татарінова Л. Коротка історія канадського книговидавництва. Чи потрібна книговидавництву державна підтримка?. Вісник Книжкової палати. 2022. № 2. С. 19—25.*
9. *Мильченко Л. Вторинна неграмотність — наслідок кризи читання. Вісник Книжкової палати. 2022. № 1. С. 7—16; № 2. С. 10—19.*
10. *Татарінова Л. Нотатки до питання оподаткування електронних книг у світі. Вісник Книжкової палати. 2022. № 10. С. 6—10.*
11. *Татарінова Л. Фіксована ціна на книги: переваги й недоліки в мінливому ринковому середовищі. Вісник Книжкової палати. 2022. № 11. С. 10—17.*
12. *Погореловська І. Як Японія та МІ-6 сприяли створенню ISBN. Вісник Книжкової палати. 2022. № 7. С. 5—13.*
13. *Universal Decimal Classification. Summary / UDC Consortium. URL: <https://udcsummary.info/php/index.php?lang=uk&pr=Y>.*
14. *Мураховський А., Муравйова В. Ліцензійне забезпечення впровадження національного еталона Універсальної десяткової класифікації (УДК) в Україні: шляхи та перспективи актуалізації й оновлення. Вісник Книжкової палати. 2022. № 9. С. 4—12.*
15. *Видавнича діяльність / Держ. наук. установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова". URL: http://www.ukrbook.net/vydav_dil.html.*
16. *Очеретяна Л. Книги України у дзеркалі державної бібліографії (за матеріалами бази даних державної бібліографії "Літопис книг" за 2021 рік). Вісник Книжкової палати. 2022. № 5. С. 9—17.*
17. *Вірич Т. Дослідження тематичної спрямованості публікацій у науковій періодиці України 2021 року за розділами УДК. Вісник Книжкової палати. 2022. № 12. С. 10—18.*
18. *Дояр Л. В. Книга і періодика України в історичному контексті: 1965—1991 рр. Київ : Ліра-К, 2022. 222 с.*
19. *Ресурси / Держ. наук. установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова". URL: http://www.ukrbook.net/fond_arhiv_druk.html.*

Applied scientific research of the Book Chamber of Ukraine in 2022: content, results, implementation

The article deals with applied scientific research carried out by the Ivan Fedorov State Scientific Institution "Book Chamber of Ukraine" in 2022.

A review of the list and content of works performed in accordance with the Calendar Plan was carried out. In particular, the objects of the research under topic 1 "Development and comprehensive analysis of administrative data on the issue of publications of Ukraine in 2021—2022 and the formation of electronic reference and information resources" became mandatory copies of publications, Ukrainian and foreign mass media, information databases, International standard numbers (ISBN, ISMN, ISSN), national reference tables of the Universal Decimal Classification (UDC), and the goal is to provide the industry and society with administrative data on the release of publishing products, which characterize the phenomena and processes that take place in the publishing sphere, electronic information resources on issues of publishing and library affairs; promoting the effective use by publishers of normative documents and informational materials to increase the general level of the culture of publishing products.

The objects of research on topic 2 "Development of databases of the current state bibliography of Ukraine in 2021—2022 and the retrospective fund of the 1920s, 1950s, 1960s." copies of the editions of Ukraine 2021—2022, 1927, 1955, 1961, 1964—1991, the database of the state bibliography for 2021 have become mandatory, and the purpose of the work is to provide society with complete, systematized bibliographic information on all branches of science editions of 2021—2022, published in Ukraine, with analytical information about the thematic focus of book publishing and publications in scientific periodicals; introduction into scientific circulation of information about certain types of publications of the retrospective fund of the State Printing Archive for a certain period.

Ways and means of implementation of the results of scientific works and areas of their use are given.

Keywords: administrative data; book publishing; monitoring; mandatory copy; mass media; UDK; national standard; ISBN/ISMN, ISSN; national bibliography; bibliometric analysis

References

1. *Rezultati naukovih robit Knizhkovoyi palati Ukrayini* (2022). Available at: http://www.ukrbook.net/nd_result.html.
2. Voroncova A. & Chernyak G. (2022). Knigovidavnicha diyalnist v Ukrayini za pidsumkami 2021 roku. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 8, pp. 5—13.
3. *Druk Ukrayini. Neperiodichni vidannya*. (2022). Available at: http://www.ukrbook.net/statistika_.html#neperiod.
4. Zhigun T. & Ustinnikova T. (2022). Analiz stanu dostavlyannya obov'yazkovih primirnikiv vidan Ukrayini u 2021 roci. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 11, pp. 3—10.
5. *Drukovani zasobi masovoyi informaciyi Ukrayini*. (2022). Available at: <http://www.ukrbook.net/zmi.html>.
6. Onishuk M. & Tatarinova L. (2022). Ukrayina — NATO: pidsumki 2021 roku (oglyad materialiv ukrayinskih i zarubizhnih ZMI z pitan yevroatlantichnoyi integraciyi Ukrayini). *Visnik Knizhkovoyi palati*, 1, pp. 23—28.
7. Onishuk M. (2022). Tehnologiyi, formi ta sposobi eksplicitnogo vplivu u sferi diyalnosti ZMI v umovah informacijnoyi agresiyi. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 10, pp. 11—19.
8. Onishuk M. & Tatarinova L. (2022). Korotka istoriya kanadskogo knigovidannya. Chi potribna knigovidavnicstvu derzhavna pidtrimka?. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 2, pp. 19—25.
9. Milchenko L. (2022). Vtorinna negramotnist — naslidok krizi chitannya. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 1, pp. 7—16; 2, pp. 10—19.
10. Tatarinova L. (2022). Notatki do pitannya opodatkovannya elektronnih knig u sviti. Larisa Tatarinova. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 10, pp. 6—10.
11. Tatarinova L. (2022). Fiksovana cina na knigi: perevagi j nedoliki v minlivomu rinkovomu seredovishi. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 11, pp. 10—17.
12. Pogorelovska I. (2022). Yak Yaponiya ta MI-6 spriyali stvorennnyu ISBN. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 7, pp. 5—13.
13. *Universal Decimal Classification. Summary*. (2022). Available at: <https://udcsummary.info/php/index.php?lang=uk&pr=Y>.
14. Murahovskij A. & Muravjova V. (2022). Licenzijne zabezpechennya vprovadzhennya nacionalnogo etalona Universalnoyi desyatkovoyi klasifikaciyi (UDK) v Ukrayini: shlyahi ta perspektivi aktualizaciyi j onovlennya. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 9, pp. 4—12.
15. *Vidavnicha diyalnist*. (2022). Available at: http://www.ukrbook.net/vydav_dil.html.
16. Ocheretyana L. (2022). Knigi Ukrayini u dzerkali derzhavnoyi bibliografiyi (za materialami bazi danih derzhavnoyi bibliografiyi "Litopis knig" za 2021 rik). *Visnik Knizhkovoyi palati*, 5, pp. 9—17.
17. Virich T. (2022). Doslidzhennya tematichnoyi spryamovanosti publikacij u naukovij periodici Ukrayini 2021 roku za rozdilami UDK. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 12, pp. 10—18.
18. Doyar L. V. (2022). *Kniga i periodika Ukrayini v istorichnomu konteksti: 1965—1991 rr.* Kyiv: Lira-K.
19. *Resursi*. (2022). Available at: http://www.ukrbook.net/fond_arhiv_druk.html.

Надійшла до редакції 23 березня 2023 року

УДК 021.84(477+100)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.3(320).12-18

Михайло Онищук,

кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу моніторингу
засобів масової інформації Книжкової палати України,
e-mail: zmi@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1340-1538>

Система зберігання обов'язкового примірника у провідних країнах світу

Система зберігання обов'язкового примірника друкованих та електронних документів (видань) у кожній країні світу є альфою й омегою формування та розвитку національної бібліографії. Вона регулюється і оберігається не тільки законодавчо, а й з погляду моральних цінностей, права на інтелектуальну власність.

У статті проаналізовано й узагальнено деякі особливості системи зберігання обов'язкового примірника в зарубіжних країнах, висвітлено проблему його зберігання у розрізі кількісних показників і використання.

Проведено порівняльний аналіз системи зберігання обов'язкового примірника друкованих та електронних документів (видань) у провідних країнах світу та Україні.

Ключові слова: обов'язковий примірник; національна культурна спадщина; національна бібліографія; депонування творів; авторське право; інтелектуальна власність; книгознавчі та бібліографічні дослідження

Постановка проблеми. У багатьох країнах проблема зберігання обов'язкового примірника (далі — ОП) друкованих та електронних документів (видань) вирішується не тільки законодавчим порядком, тобто шляхом встановлення видавцям і редакціям друкованих ЗМІ кількості обов'язкових примірників, які вони повинні надати на зберігання у визначену установу, а й за допомогою організаційних і моральних чинників, що забезпечують право на інтелектуальну власність. Вивчення й порівняння способів зберігання обов'язкового примірника в зарубіжних країнах та Україні сприятиме вдосконаленню функціонування системи ОП у нашій державі.

Аналіз досліджень і публікацій. В Україні створено досить потужну законодавчу базу з питань книговидання та книгорозповсюдження [1—3]. Проблемам вітчизняного книговидання та зберігання обов'язкового примірника в контексті формування інвестиційного та правового середовища для розвитку ринку інтелектуальної власності, патентів і ліцензій присвячено наукові праці професора М. Сенченка, старших наукових співробітників Книжкової палати України В. Полякова, Т. Жигун, Т. Устіннікової та інших. Ці фахівці регулярно публікують аналізи стану доставляння обов'язкових примірників видань України [4—8]. Вагоме значення для розкриття порушеної теми також мають публікації закордонних дослідників А. Джиго, Д. Біллінгтона, І. Гудовщицкової та інших [9—12].

Мета статті — проаналізувати особливості зберігання обов'язкового примірника друкованих та електронних документів (видань) у провідних країнах світу; провести порівняльний аналіз

систем зберігання обов'язкового примірника у провідних країнах світу та Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Законі України "Про обов'язковий примірник документів" визначено поняття "система обов'язкового примірника документів" як сукупність видів обов'язкових примірників документів, а також порядок їх доставляння, зберігання та використання [1]. Нині ОП — важливий атрибут книговидавничої справи кожної країни, її книжкової культури, оскільки саме він забезпечує: національний облік документів і підготовку універсальних бібліографічних посібників; ведення національної статистики друку; формування загальнонаціонального бібліотечного фонду; формування національного архіву друку. Наявність закону про ОП, його структура та виконання визначають не лише рівень розвитку національної бібліографії країни та її відповідності міжнародним критеріям, а є вагомим показником інтегрованості у світову культуру.

Основою для створення й функціонування системи ОП, призначеної для поповнення головного інформаційного фонду кожної країни, є обов'язковий примірник документів різного виду видань (книг, брошур, плакатів, листівок, картографічних видань, нот, електронних матеріалів). Основним завданням системи національної реєстрації та депонування ОП зазвичай є формування національного фонду опублікованих матеріалів у різних форматах, національної бібліографії, забезпечення доступності опублікованої інформації та збереження культурної спадщини для майбутніх поколінь.

Система формування та зберігання ОП розглядається як одна з гарантій виконання зобов'язань держави, передбачених ст. 19 Загальної декларації прав людини, згідно з якою "кожна людина має право на свободу переконань, на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань і свободу шукати, отримувати та поширювати інформацію будь-якими засобами незалежно від державних кордонів".

Зберігання обов'язкових примірників у зарубіжній практиці зазвичай розглядають як встановлений законом обов'язок, відповідно до якого будь-які організації, як комерційні, так і громадські, а також будь-які особи, які виробляють документи будь-якого виду в кількості принаймні кількох копій, можуть депонувати один або кілька примірників в уповноважених органах або організаціях, визнаних центрами депонування у відповідній країні.

У більшості країн світу законодавчо встановлений обов'язок видавців та інших осіб, відповідальних за випуск матеріалів, що тиражуються, призначених для публічного використання, надавати одну або кілька їх копій в уповноважені національні установи на зберігання або для цілей публічного використання [13].

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що вимоги про обов'язкове зберігання примірників друкованих та електронних видань зазвичай закріплено в:

- спеціальних законодавчих актах (Франція, Греція, Норвегія, Швеція, Бельгія, Індонезія, Перу, ПАР);
- законодавстві про авторське право (Австралія, Велика Британія, США, Ірландія, Мексика, Нова Зеландія);
- законах про національні бібліотеки або бібліотечну систему загалом (Канада, Японія, Китай, Венесуела);
- нормативно-правових актах адміністративного характеру (Чилі, Куба, Нігерія та інші).

Окрім того, у країнах, де законодавча влада має кілька рівнів або понад одну правову систему, може діяти кілька нормативно-правових актів. Вони зазвичай пов'язані зі зберіганням обов'язкових примірників документів, як це поширено, наприклад, в Австралії, Індії, Канаді, США та Швейцарії. На виконання положень цих законів видавці змушені передавати ОП кільком депозитаріям.

Практика обов'язкового зберігання примірників видань та інших матеріалів без виплати компенсації нерідко зазнає критики як дискримі-

наційна форма оподаткування чи конфіскації майна. Однак наявність системи обов'язкового зберігання примірників документів обґрунтована потребою збереження національної культурної спадщини та формування національної бібліографії, через що є виправданим застосування публічно-правових засобів для отримання ОП.

Законодавство зазвичай регламентує лише основні принципи системи обов'язкового примірника, реалізацію яких забезпечують шляхом ухвалення підзаконних нормативно-правових актів, що визначають, зокрема, категорії матеріалів, призначених до обов'язкового депонування, кількість копій, порядок зберігання та організації доступу до них.

Функціонують різні системи зберігання ОП, але всі вони спрямовані на збереження здобутків національної культури та національної бібліографії, віддзеркалюють національні, культурні, історичні та інші характерні риси розвитку. Урахування цих особливостей і має на меті забезпечити ефективну дію системи обов'язкового примірника. У різних країнах використовують власні кількісні показники обліку, а також самостійно визначають установи, відповідальні за зберігання ОП.

В окремих країнах законодавчо визначено доставляння обов'язкових примірників у кілька установ або здійснюється їх розподіл за кількома депозитаріями після отримання певної кількості примірників єдиним депозитарним центром [13] (табл. 1).

У *Сполучених Штатах*, наприклад, обов'язкові примірники отримує Бюро авторських прав США при Бібліотеці Конгресу. Ця книгозбірня набула статусу основного сховища національного літературного надбання у 1870 р., коли в її складі було засновано Бюро авторських прав (Copyright Office). Збереження літературних творів у межах його діяльності можна вважати американським аналогом європейського інституту обов'язкового примірника.

Перші публікації, що вийшли на CD-ROM, були депоновані в Бібліотеці Конгресу у 1993 р. як результат укладення угоди з трьома асоціаціями у сфері інформаційних технологій. Документ визначає порядок доступу читачів до депонованої публікації, а також основні засади формування електронних публікацій на матеріальних носіях.

У *Великій Британії* передбачено зберігання шести примірників друкованих видань, один з яких залишається у Британській бібліотеці. Решту розподіляють між п'ятьма депозитаріями, серед яких національні бібліотеки Шотландії та

Вельсу, а також книгозбірні університетів Оксфорда, Кембриджа та Триніті-коледжу в Дубліні, що можуть отримувати безоплатну копію на запит. Водночас британські видавці мають виконувати юридичний обов'язок щодо надання своїх публікацій лише Британській бібліотеці.

Друкованими виданнями для обов'язкового примірника є книги, журнали, ноты, карти, плани, діаграми чи таблиці, а в наш час — ще й матеріали, опубліковані в цифровому форматі: вебсайти, блоги, електронні журнали та компакт-диски.

Таблиця 1

Функціонування системи обов'язкового примірника у провідних країнах світу

Країна	К-сть ОП	Установи, що отримують ОП
США	2	2 — Бюро авторських прав США при Бібліотеці Конгресу Окрім того, копії всіх публікацій урядового видавництва — 1 250 федеральних бібліотек-депозитаріїв
Велика Британія	6	1 — Британська бібліотека 5 — національні бібліотеки Шотландії та Вельсу, бібліотеки університетів Оксфорда, Кембриджа та Триніті-коледжу в Дубліні (на запит)
Франція	5	4 — Національна бібліотека Франції 1 — Міністерство внутрішніх справ Окрім того, по 2 ОП — кожна з 30 бібліотек 22 регіонів і 8 заморських департаментів і територій країни
ФРН	2	2 — Німецька національна бібліотека Окрім того, по 1 ОП (опублікованих у федеральній землі) — у бібліотеку федеральної землі
Італія	2	1 — Національна центральна бібліотека Флоренції 1 — Національна центральна бібліотека Рима Окрім того, по 1 ОП регіональних видань у місцеві регіональні та провінційні бібліотеки
Канада	4	2 — Бібліотека та архів Канади 2 — Національна бібліотека та архів Квебеку
Польща	2	2 — Національна бібліотека Польщі та Ягеллонська бібліотека Окрім того, 15 бібліотек отримують юридичні видання, а бібліотека польського Сейму — копії всіх юридичних документів
Португалія	11	11 — Національна бібліотека Португалії, муніципальні бібліотеки великих міст і бібліотеки державних закладів науки й вищої освіти
Індія	4	1 — Національна бібліотека Індії в Калькутті 1 — Публічна бібліотека Коннемари в Ченнаї 1 — Центральна бібліотека в Мумбаї 1 — Публічна бібліотека в Делі
Китай	7	5 — Національна бібліотека Китаю 2 — установа, що опікується захистом авторських прав

У **Франції** обов'язковий примірник спочатку надходив до бібліотеки французьких королів. У 1667 р. до книг додали офорти, а у 1689 р. — гравюри. Від 1789 р. ОП надсилали до Французької національної бібліотеки. Від 1925 р. до системи обов'язкового примірника входила будь-яка художня графічна продукція, від 1941 р. — плакати, ноты й фотографії, від 1963 р. — продукція звукозапису, від 1975 р. — фотодокументи, від 1977 р. — кінороботи, від 1992 р. — всі види документів незалежно від носія.

Французьку систему ОП визнано однією з найрозвиненіших у світі. Вимога отримання та

збереження обов'язкових примірників поширюється не лише на книги й періодичні видання, а й на інші друковані праці, аудіовізуальні твори, звукозаписи, передачі радіо та телебачення, програмне забезпечення, бази даних і вебсайти.

У **Німеччині** відповідно до закону про національну бібліотеку (Gesetz über die Deutsche Bibliothek vom 31. März 1969) від 1969 р. потрібно було два примірники друкованих документів і окремих недрукованих видань надсилати або до Національної бібліотеки у Франкфурті-на-Майні, або до Національної бібліотеки в Лейпцизі (залежно від місця видання). Після об'єднання бібліотек у

Франкфурт-на-Майні, Лейпцизі та Німецького музичного архіву було засновано Німецьку бібліотеку (Die Deutsche Bibliothek), що у 2006 р. отримала статус національної та нинішню назву (Die Deutsche Nationalbibliothek), а також ухвалено новий закон про ОП. Згідно з його положеннями, до Національної бібліотеки Німеччини слід надсилати два обов'язкових примірники, окрім того, книгозбірні кожної федеральної землі мають отримувати на зберігання один або два примірники документів, опублікованих у цій федеральній землі.

У **Канаді** кількість примірників, переданих на зберігання, також може залежати від кількості видань. Два примірники будь-яких матеріалів, що виробляються в кількості 101 чи більше примірників, повинні бути надіслані для зберігання, і лише одна копія — для депонування документів, виданих накладом від 3 до 100 примірників. Такі заходи допомагають уникнути зайвого фінансового навантаження на видавців, а також зростання витрат бібліотек, враховуючи потребу організації опрацювання та зберігання всіх вхідних документів. У Законі про Бібліотеку та архів Канади (БАК) від 2004 р. визначено, що до двох примірників будь-якого опублікованого матеріалу необхідно надати на зберігання у федеральний державний департамент Канади, відповідальний за збирання й збереження документальної спадщини — Бібліотеку та архів Канади. Законодавство провінції Квебек також вимагає надати на зберігання дві копії будь-якого документа у місцеву Національну бібліотеку та архів упродовж семи днів після опублікування.

В **Італії** закон про ОП (2004) регламентує надсилання копії кожної публікації Національній центральній бібліотеці Флоренції та Національній центральній бібліотеці Рима, як це було запроваджено від часу створення Королівства Італія (1861). Окрім того, для отримання ще двох ОП регіони визначають місцеві регіональні та провінційні бібліотеки, які часто успадковують свій статус з історії попереднього об'єднання. Наприклад, Національна бібліотека Брейденса (Мілан) — це бібліотека легальних депозитів Ломбардії від 1788 р., коли вона охоплювала Міланське герцогство, а Національна центральна бібліотека Флоренції від 1743 р. — Велике герцогство Тоскана.

У **Польщі** від 1780 р. Бібліотека Залуських здобула право на отримання копій усіх творів, опублікованих у країні. У наші дні це питання регулює Указ Міністра культури і мистецтв від 6 березня 1997 р. Відповідно до його засад Національній бібліотеці Польщі та Ягеллонській бібліотеці надають два примірники всіх видань,

один з яких має зберігатися довічно. Крім того, є інші книгозбірні, що отримують юридичні видання, які повинні зберігати впродовж 50 років, зокрема: бібліотека Університету Марії Кюрі-Склодовської; бібліотека Університету в Лодзі; бібліотека Університету Миколая Коперника; бібліотека Університету Адама Міцкевича; бібліотека Варшавського університету; бібліотека Вроцлавського університету; бібліотека Сілезького університету; бібліотека Варшавського університету; Поморська бібліотека у Щецині; бібліотека Гданського університету; бібліотека Люблінського католицького університету; бібліотеки університетів Ополе, Підляська й Білостока. Національна бібліотека фільмів (Filmoteka Narodowa) отримуватиме копії всіх кінопроектів, а бібліотека польського Сейму — усіх юридичних документів.

У **Португалії** всі видавці зобов'язані передавати на зберігання 11 примірників усіх видань, які розподіляються між Національною бібліотекою Португалії, муніципальними бібліотеками великих міст і бібліотеками державних закладів науки та вищої освіти. Спеціальні винятки, з яких надається лише одна копія, що зберігається в Національній бібліотеці, становлять магістерські та докторські дисертації, обмежене друкування, штампи, плани, плакати.

В **Індії** закон про доставляння книг, ухвалений парламентом у 1954 р., регулює зберігання ОП видань у Національній бібліотеці Індії в Калькутті та трьох інших бібліотеках, а саме: у Публічній бібліотеці Коннемари в Ченнаї, Центральній бібліотеці Мумбаї та Публічній бібліотеці в Делі.

У **Кумай** законодавчо встановлено обов'язкове передавання п'яти ОП на зберігання до Національної бібліотеки, а також ще двох примірників до організації, що опікується захистом авторських прав.

У більшості країн зберігання обов'язкових примірників здійснюється на безоплатній основі, без виплати будь-яких компенсацій видавцям, іншим організаціям та особам, які надають їх уповноваженим депозитаріям.

З метою забезпечення виконання положень про депозит ОП законодавство зарубіжних країн передбачає сувору відповідальність за порушення нормативно-правових приписів. Наприклад, у Франції штраф за невиконання закону про надсилання ОП у 1990-х рр. сягав 500 тис. франків, у Канаді — 25 тис. доларів для видавництва і 2 тис. доларів для приватних осіб.

На практиці такі покарання застосовують рідко, оскільки обмін матеріалами та інформа-

цією зазвичай здійснюється на основі співпраці та взаємодії між національними установами, відповідальними за зберігання ОП, з одного боку, та видавцями й іншими виробниками документів — з іншого. Видавці зацікавлені в рекламі документів, які депонують, для поширення інформації про публікації та бібліографічного обліку, що гарантують їх доступність для зацікавлених сторін. Депонування творів безпосередньо пов'язано з авторським правом і можливістю захисту інтелектуальної власності. Такий порядок заохочує авторів до депонування ОП у відповідних депозитаріях.

Водночас слід мати на увазі, що у процесі організації зберігання електронних видань виникають додаткові проблеми, пов'язані з потребою забезпечення гарантій їхньої цілісності та справжності, а також запобігання їх недобросовісному використанню. Доцільно мати кілька копій електронних видань, що дає змогу забезпечувати їх надійне зберігання та, у разі потреби, здійснювати звіряння змісту. Проте зі зростанням кількості копій зростає і ризик недобросовісного використання документів третіми особами, які мають доступ до однієї з них [14].

Отже, аналіз систем обов'язкового примірника у провідних країнах світу підтвердив, що кожна з них вирізняється певними особливостями організації процесів доставляння, зберігання та використання ОП. Відмінності насамперед стосуються законодавчої бази, кількості примірників, місць депонування, відповідальності видавців за надання примірників на зберігання. Практика свідчить, що ефективність функціонування системи національної реєстрації та депонування обов'язкових примірників залежить від того, наскільки збігаються інтереси авторів, видавництв і держави в забезпеченні та нарощуванні інтелектуального й інформаційного потенціалу, сприянні розвитку національної культури, науки, освіти.

В *Україні*, зі здобуттям незалежності, було продовжено діяльність зі створення нової системи ОП й сформовано відповідну законодавчу базу, зокрема 9 квітня 1999 р. ухвалено Закон України "Про обов'язковий примірник документів". До того часу його заміняли іншими офіційними державними актами, а згодом неодноразово переглядали та уточнювали.

Одна з проблем, що стоять перед поточною державною бібліографією, — визначення видів документів, які повинні передаватися у центр національної бібліографії (Книжкову палату України) як обов'язковий примірник, тобто визначення об'єкта обліку. З'ясовано, що в поняття

"обов'язковий примірник" повинні входити всі видання (неперіодичні й серіальні; текстові й нетекстові, друковані й машиночитні). Однак є різні вимоги до видань офіційних видавництв і різних установ (відомств), що проводять видавничу діяльність із відомчою метою.

Особливе питання — облік видань недрукованих: аудіальних (грамзаписів, фонокасет); аудіовізуальних (кінофільмів, відеокасет); візуальних (діафільмів, діапозитивів); машиночитних (компакт-дисків) тощо. Це також одна з найактуальніших проблем, яку мають вирішувати органи державної влади.

Окрім того, постає завдання обліку так званих неопублікованих документів, які відображають результати наукових досліджень. Це документи, які депонуються, тобто організовано зберігаються, у спеціальному центрі депонування.

Процес депонування документів (монографій, наукових статей, інших праць) поширюється на наукові роботи, не призначені для широкого кола читачів, тому їх не роздруковують, а зберігають у 1—2 примірниках, призначених для використання. До неопублікованих документів також належать звіти про науково-дослідні роботи, дослідно-конструкторські розробки (звіти про НДР та ДКР) і дисертації, подані до захисту для здобуття наукового ступеня.

Важливі завдання в опрацюванні ОП законодавством України покладено на Книжкову палату України — державну наукову установу у сфері видавничої справи та інформаційної діяльності. Вона заснована на загальнодержавній власності та перебуває у сфері управління Державного комітету телебачення і радіомовлення України. Книжкова палата має за мету забезпечення інтересів держави в нарощуванні інтелектуального та інформаційного потенціалу; сприяння розвитку національної культури, науки, освіти, книговидавничої та бібліографічної справи; повний статистичний облік; комплектування й зберігання всієї друкованої продукції — документальної пам'яті України; проведення книгознавчих і бібліографознавчих досліджень; створення баз даних бібліографічної інформації; видання бібліографічних покажчиків і науково-аналітичних оглядів.

Перелік вітчизняних установ та організацій, яким надсилається ОП видань, пов'язані з цим права і обов'язки установ та організацій-одержувачів і видавців визначено в ЗУ "Про обов'язковий примірник документів". Згідно зі ст. 8, видавці повинні доставляти:

— *обов'язковий безоплатний примірник видань* — Книжковій палаті України, націо-

нальним, у тому числі спеціалізованим, всеукраїнським бібліотекам, Верховній Раді України, Президентів України, Кабінетові Міністрів України, органам виконавчої влади в галузі інформації, на які покладено функцію державної реєстрації засобів масової інформації (Мін'юст) та ведення Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції (Держкомтелерадіо);

— *обов'язковий безоплатний примірник видань, що виготовляються (в тому числі публікуються) на відповідній території* — універсальним бібліотекам (Автономної Республіки Крим та обласним);

— *обов'язковий безоплатний примірник малотиражних документів (до 100 примірників)* — Книжковій палаті України та національним бібліотекам;

— *обов'язковий безоплатний примірник нормативно-правових актів, довідкових, енциклопедичних, історичних та наукових видань у сфері правознавства* — Конституційному Суду України.

Обов'язкові примірники документів доставляються (надсилаються) у день виходу у світ першої частини тиражу.

Отже, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України "Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів" Книжкова палата України є одержувачем усіх видів видань усіма мовами, що вийшли в Україні, у тому числі малотиражних (до 100 примірників) видань, нормативно-правових актів у сфері стандартизації, метрології та сертифікації, усіх періодичних та продовжуваних видань (http://www.ukrbook.net/obov_grym.html).

Висновки. Порівняльний аналіз організації систем зберігання обов'язкового примірника друкованих і електронних документів (видань) у

провідних країнах світу та Україні свідчить про різні підходи до розв'язання цієї проблеми. Як доводять наведені дані, ця система в нашій державі є доволі громіздкою та чинить значне фінансове навантаження на видавців. Не зовсім зрозуміло, наприклад, чому видавці повинні надавати один примірник свого видання Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, Конституційному Суду України. Згідно з положеннями Конституції України щодо найвищих органів державної влади, книговидавнича справа, на наш погляд, перебуває поза сферою їхньої безпосередньої діяльності. За умов належного зберігання ОП найвищі органи влади можуть отримати його без жодних проблем та обмежень у часі й просторі.

Доцільно було б, на нашу думку, переглянути види видань та їх отримувачів з одного боку, а з іншого — забезпечити відповідальність видавців і видавництв за доставляння ОП. Особливу увагу потрібно приділити мотивації авторів і видавництв у сфері захисту інтелектуальної власності та авторського права. Водночас слід якомога активніше й ефективніше використовувати досвід провідних країн світу в організації зберігання електронних публікацій, забезпеченні гарантій їхньої цілісності та автентичності, а також запобіганні їх недобросовісному використанню.

Війна принесла в Україну небачені впродовж останніх 80 років після Другої світової війни вбивства людей і руйнування матеріальних цінностей. Може видатись, що проблеми національної історичної та культурної спадщини у воєнний період не на часі, проте очевидно: якщо дотримуватися такої позиції сьогодні, то завтра можна втратити можливість розв'язати цю проблему взагалі.

Список посилань

1. Про обов'язковий примірник документів : закон України від 9 квіт. 1999 р. № 595-XIV. Офіційний вісник України. 1999. № 18. С. 36.
2. Про адміністративні правопорушення : кодекс України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>.
3. Про затвердження форм звітності № 1-В (книги) (квартальна) "Звіт про випуск книжкової продукції", № 1-В (ЗМІ) (піврічна) "Звіт про випуск продукції друкованих засобів масової інформації" та інструкцій щодо їх заповнення : наказ Держкомтелерадіо від 09.01.2014 № 1. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0166-14#Text>.
4. Сенченко М. Хартія ЮНЕСКО про збереження цифрової спадщини. Вісник Книжкової палати. 2022. № 12. С. 3—9.
5. Сенченко М. Національна бібліографія сьогодні та завтра. Вісник Книжкової палати. 2020. № 7. С. 3—11.
6. Сенченко М. Проблеми Книжкової палати України і вітчизняного книговидавництва — 2012 рік. Вісник Книжкової палати. 2013. № 1. С. 3—7.
7. Жигун Т., Устіннікова Т. Аналіз стану доставляння обов'язкових примірників видань України у 2021 році. Вісник Книжкової палати. 2022. № 11. С. 3—10.
8. Жигун Т., Устіннікова Т. Аналіз стану доставляння обов'язкових примірників видань України у 2019 році. Вісник Книжкової палати. 2020. № 5. С. 20—27.

9. Джиго А. А., Сухоруков К. М. Деятельность зарубежных центров национальной библиографии: (Обзор лит.). Науч.-техн. достижения и перед, опыт в обл. изд. дела, полиграф, пром-ти и кн. торговли ; Информпечать. 1990. Вып. 7. С. 18—30.
10. Джиго А. А., Сухоруков К. М. Обязательный экземпляр и национальная библиография. Библиография. 1993. № 6. С. 126—133.
11. Биллингтон Д. Г. Библиотека Конгресса: взгляд в третье тысячелетие. Сов. библиогр. 1989. № 4. С. 92—96.
12. Гудовщикова И. В. Американский специалист о методике составления библиографических пособий. Сов. библиогр. 1988. № 2. С. 89—94.
13. Зарубежный опыт организации систем депонирования обязательного экземпляра документов. Zakon.ru. URL: https://zakon.ru/blog/2015/08/24/zarubezhnyj_opyt_organizacii_sistem_deponirovaniya_obyazatelno_ekzempljara_dokumentov#_ftn7.
14. Mackenzie Owen J. S. and Walle J.v.d. Deposit collections of electronic publications. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities. P. 564.

Mykhaylo Onyshchuk,

PhD of Historical Sciences, Associate Professor,

Head of the Media Monitoring Department of the Book Chamber of Ukraine

System of storage of a mandatory copy in the leading countries of the world

The system of storing a mandatory copy of printed and electronic documents (editions) in every country of the world is the alpha and omega of the formation and development of the national historical and cultural heritage. It is regulated and protected not only by law, but also from the point of view of moral values, the right to intellectual property.

The article analyzes and summarizes some features of the mandatory copy storage system in foreign countries, highlights the problem of mandatory copy storage from the point of view of quantitative indicators and their guaranteed storage and use.

A comparative analysis of the storage system of mandatory copies of printed and electronic documents (editions) in the leading countries of the world and in Ukraine was carried out.

Keywords: *compulsory copy; national cultural heritage; national bibliography; deposit of works; copyright; intellectual property; bibliography and bibliographic research*

References

1. Pro obov'yazkovij primirnik dokumentiv : zakon Ukrajini vid 9 kvit. 1999 r. № 595-XIV. (1999). *Oficijnij visnik Ukrajini*, 18, p. 36.
2. Pro administrativni pravoporushennya : kodeks Ukrajini vid 7 grud. 1984 r. № 8073-X. (1984). *Verhovna Rada Ukrajini*. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>.
3. Pro zatverdzhennya form zvitnosti № 1-V (knigi) (kvartalna) "Zvit pro vipusk knizhkovoyi produkciji", № 1-V (ZMI) (pivrichna) "Zvit pro vipusk produkciji drukovanih zasobiv masovoyi informaciji" ta instrukcij shodo yih zapovnennya : nakaz Derzhkomtelradio vid 09.01.2014 № 1. (2014). *Verhovna Rada Ukrajini*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0166-14#Text>.
4. Senchenko M. (2022). Hartiya YuNESKO pro zberezheniya cifrovoyi spadshini. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 12, pp. 3—9.
5. Senchenko M. (2020). Nacionalna bibliografiya soganodni ta zavtra. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 7, pp. 3—11.
6. Senchenko M. (2013). Problemi Knizhkovoyi palati Ukrajini i vitchiznyanogo knigovidannya — 2012 rik. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 1, pp. 3—7.
7. Zhigun T. & Ustinnikova T. (2022). Analiz stanu dostavlyannya obov'yazkovih primirnikiv vidan Ukrajini u 2021 roci. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 11, pp. 3—10.
8. Zhigun T. & Ustinnikova T. (2020). Analiz stanu dostavlyannya obov'yazkovih primirnikiv vidan Ukrajini u 2019 roci. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 5, pp. 20—27.
9. Dzhigo A. A. & Suhorukov K. M. (1990). Deyatel'nost zarubezhnyh centrov nacionalnoj bibliografii: (Obzor lit.). *Nauch.-tehn. dostizheniya i pered, opyt v obl. izd. dela, poligraf, prom-ti i kn. trgovli ; Informpechat*, 7, pp. 18—30.
10. Dzhigo A. A. & Suhorukov K. M. (1993). Obyazatelnyj ekzempljar i nacionalnaya bibliografiya. *Bibliografiya*, 6, pp. 126—133.
11. Billington D. G. (1989). Biblioteka Kongressa: vzglyad v trete tysyacheletie. *Sov. bibliogr.*, 4, pp. 92—96.
12. Gudovshikova I. V. (1988). Amerikanskij specialist o metodike sostavleniya bibliograficheskijh posobij. *Sov. bibliogr.*, 2, pp. 89—94.
13. *Zarubezhnyj opyt organizacii sistem deponirovaniya obyazatelno ekzempljara dokumentov*. (2015). [Zakon.ru](https://zakon.ru/blog/2015/08/24/zarubezhnyj_opyt_organizacii_sistem_deponirovaniya_obyazatelno_ekzempljara_dokumentov#_ftn7). Available at: https://zakon.ru/blog/2015/08/24/zarubezhnyj_opyt_organizacii_sistem_deponirovaniya_obyazatelno_ekzempljara_dokumentov#_ftn7.
14. Mackenzie Owen J. S. and Walle J.v.d. (1996). *Deposit collections of electronic publications*. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities.

Надійшла до редакції 10 березня 2023 року

УДК 028:808.1](045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.3(320).19-30

Алла Плус,

наукова співробітниця

відділу наукового редагування бібліографічної інформації

Книжкової палати України,

e-mail: visnyk@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7131-4369>

**Книга — показник рівня інтелектуального потенціалу населення
У моєму дитинстві батьки постійно
заохочували нас дуже багато читати
й думати самостійно.
Б. Гейтс**

Статтю присвячено дослідженню проблем культури книг українських видавництв. Виокремлено та систематизовано чинники, що ускладнюють сприймання читачем текстів творів. Подано типові приклади порушення логічних норм, фактологічної системи авторських текстів, неналежної якості зображувальних матеріалів. Розглянуто проблему доцільності відокремлення дитячої та підліткової літератури від дорослої. Також увагу акцентовано на особливостях редагування перекладних видань і дотриманні вимог до випуску перевидань. Здійснено спробу надати відповідь на запитання: що робить книгу зручною для читача, сприяє створенню якісної видавничої продукції?

Фрагментарність у висвітленні проблем культури книги в наукових працях потребує подальших спеціальних досліджень. Пропонуємо читачам журналу ознайомитися з новою рубрикою — "Культура книги очима читачів", у якій публікуватимуться статті, присвячені проблемам грамотності, культури української книги та мовної культури.

Ключові слова: культура книги; популяризація читання; "м'яка сила" книги; порушення логічних норм; смислові помилки; лексичні помилки; перекладні видання

Постановка проблеми. Проблеми культури книги, які досліджують численні вітчизняні та зарубіжні книгознавці й теоретики редагування, нині є вкрай актуальними. У Книжковій палаті України, продовжуючи традиції Українського наукового інституту книгознавства, що діяв у Києві у 1922—1931 рр. на базі Головної книжної палати, започатковано дослідження, зосереджене на вивченні культури книги в комплексі "книга — читач" [1].

Н. Черниш — українська вчена в галузі видавничої справи та соціальних комунікацій, стверджує, що "на основі багатого й різнобічного практичного досвіду видавці та редактори минулого формували засади цілісної, науково обґрунтованої концепції культури книги, яка в сучасних умовах лише набула остаточного теоретичного витлумачення й утвердження. Наріжним каменем цієї концепції слід вважати турботу про читача, оцінку авторського тексту загалом чи будь-якого елемента видання окремо з огляду на його доцільність, потрібність або ж навіть "зручність" для тієї аудиторії, яка звернеться до книги" [2, с. 111].

Вивчення масиву цитатного матеріалу засвідчує, що термін "культура книги" не має однозначного тлумачення. Проблему його визначення в узагальненій формі розглянуто в праці автори-

тетної дослідниці Т. Жалко. Виходячи з усіх трактувань поняття "культура книги" та суміжних із ним, учена висноує: "Важливо усвідомлювати, що її (культуру книги) формують три основні блоки: зміст, оформлення та поліграфічне виконання. Окрім того, культура книги формується передусім якістю основного тексту, поглиблюється складом і змістом елементів науково-довідкового апарату (тобто супроводжувальним текстом)" [3, с. 247] і наголошує: "По суті справи, культура книги є показником рівня технічного розвитку держави і свідчить про інтелектуальний потенціал населення, у тому числі на окремих територіях його проживання" [3, с. 243].

Аналіз досліджень і публікацій. Джерельною базою для побудови статті слугували дослідження відомих книгознавців, зокрема питання культури книги розглянуто у працях українських науковців Н. Черниш, В. Медведєвої, М. Тимошика, Т. Жалко, Г. Ковальчук, Т. Крайнікової, М. Женченко та інших [1—9].

У наукових публікаціях здебільшого розглянуто поняття "культура книги", але системних досліджень змісту книги в контексті сучасної книговидавничої концепції недостатньо, як і загалом аналізу редакторського й видавничого досвіду.

Мета статті — дослідити формування ставлення читача до видання твору письменника у вигляді книги як культурологічної та історичної інтерпретації, навіть якщо така мета й не ставилася видавцем свідомо. Найважливішу роль у цьому завданні відіграє рівень текстологічної та редакторської підготовки оригіналу [4, с. 31], тому саме ці складники культури книги було розглянуто під час аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українське суспільство змінилося після 24 лютого 2022 р. Мільйони українців переосмислюють своє культурне коріння та національну ідентичність. Українська мова стала символом нескореності нашого народу, а поняття "українська мова" й "Україна" ототожнилися. Мова — це також зброя, як і книга — зброя "м'якої сили".

Міркування директора Книжкової палати України, професора М. Сенченка щодо ролі книги як інструменту формування іміджу країни ("м'яка сила") викладено у виданні "Від ери Гутенберга до ери Цукерберга...", співавтором якої є О. Сенченко.

М. Сенченко наголошує: "Визначення сутності "м'якої сили" книги базується, з одного боку, на визнанні комунікаційної природи взаємодії "книга — читач", а з іншого — на потребі вбачати в українській книзі матеріальне втілення духу народу, його культурне надбання, що гарантує високу освіченість української нації, становить підґрунтя її наукового й інтелектуального розвитку" [5, с. 99]. На думку вченого, "м'яка сила" книги має використовуватися "для формування позитивного іміджу країни чи протидії державі-агресору, має своєю метою за допомогою друкування і розповсюдження книг змістовно показати переваги своєї культури, економіки, демонструвати досягнення науки, спортивні досягнення тощо" [5, с. 103].

Рівень культури книги нерозривно пов'язаний із популяризацією читання, а отже й розвитком книжкової галузі. У ХХІ ст. традиція читання як спосіб здобути знання та вид дозволила стикнулася з низкою викликів і нині конкурує з інформаційними ресурсами телебачення та інтернету, іншими освітніми форматами.

Підтримка та просування читання — одне з найважливіших завдань суспільства, громадськості, засобів масової інформації. Це яскраво ілюструє приклад популяризації читання за кордоном (<https://chytomo.com/the-new-york-times-nazvala-najkrashchi-knyzhky-2022-roku/>).

Редактори книжкового огляду The New York Times Book Review визначили перелік 10 найкращих художніх та науково-популярних видань, що вийшли у 2022 р. Роман "Каса 19" (Checkout 19)

британської письменниці К.-Л. Беннет — один із них. Це історія молодої жінки, яка виросла в робітничому районі Лондона. Вона настільки закохана в читання, що захоплює цією пристрастю і читачів. Книжки допомагають героїні втекти від самотності, створюючи в уяві зовсім інший світ. Автори рецензії називають книгу експериментальною та сюрреалістичною, здатною подарувати незрівнянне задоволення від прочитання літературного твору.

В Україні, попри складні умови сьогодення, продовжує творитися сучасна література, демонструючи високий художньо-творчий потенціал, інтелектуальність, своєрідність, багатство української мови. Автори використовують нові стилістичні прийоми, різноманіття та змішання жанрів. Видавці різних форм власності продукують конкурентноздатні на європейському рівні книги, про що свідчать численні книжкові ярмарки, виставки, форуми видавців. Українські письменники здобувають престижні літературні премії. Зокрема, наприкінці минулого року Ю. Андрухович отримав одну з найважливіших премій Німеччини — Heinrich Heine Preis (Премія Гейне), а С. Жадан став лауреатом Премії миру від Німецької асоціації видавців і книгорозповсюджувачів.

Розумні, добрі, чудово ілюстровані книжки для дітей випускають видавництва "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА", "Рідна мова", "Фоліо", "Знання", "Моя книжкова полиця", "Портал", "Апріорі", "Видавництво Старого Лева" та багато інших. Автори дитячої літератури порушують морально-етичні проблеми: добро і зло, відповідальність за свої вчинки, уміння долати перешкоди на шляху до мети.

Однак наявний комплекс показників, що перешкоджають ефективному використанню книги, як-от: необґрунтований вибір формату; колір паперу, неприйнятний для очей; недбале художнє оформлення чи поліграфічне виконання, не кажучи вже про помилки в тексті, — не додає бажання читати як у дітей, так і в дорослих.

За словами відомого європейського типографа, дизайнера та письменника Я. Чихольда, "тільки тоді, коли книга виглядає приємно, коли вона як предмет настільки досконала, що її відразу хочеться придбати і забрати з собою додому, ми маємо справу з твором справжнього книжкового мистецтва" [6, с. 232].

Поширена думка, що провідні видавництва України не заощаджують на редакторах і коректорах, а отже можна сміливо купувати книги. Утім, на адресу Книжкової палати України надходять листи небайдужих дописувачів, які занепокоєні станом української мови у книгах

сучасних авторів. Ось окремі цитати: "не можу витерпіти, маю сказати про мовну безграмотність", "соромно за помилки, яких просто море в книгах". Чимало нарікань стосується росіянізмів, необґрунтованого вживання іншомовних слів, у яких є відповідники українською мовою, а також неякісного перекладу.

Книжковою палатою України відповідно до завдань, визначених Законом України "Про видавничу справу", а саме: здійснення наукових досліджень у галузі книгознавства, соціології книги та читання, проведено дослідження "Культура книги очима читачів", у межах якого виконано аналіз та узагальнення чинників, які знижують рівень культури книги. Зокрема, виявлено та систематизовано проблеми, притаманні перевиданням, перекладним виданням, апарату книги (відповідність тексту читацькій адресі та рекомендованому віку читачів, заявленим в анотації; наявність пояснень слів іноземного походження, діалектизмів, архаїзмів тощо (примітки, виноски)).

Окрім того, розглянуто проблемні випадки, наприклад, коли складно застосувати ті чи інші правила правопису з огляду на жанрово-стильові особливості та змістову своєрідність текстів українських письменників.

Сподіваємося, що результати цієї розвідки стануть поштовхом для нових досліджень у межах одного з найважливіших напрямів сучасного книгознавства, присвяченого культурі книги.

У статті проаналізовано книжкові видання 2018—2021 рр. випуску: літературно-художні, популярні, для дітей і підлітків, що зберігаються в Державному архіві друку Книжкової палати України.

Розглянемо основні проблеми, виявлені під час аналізу текстів книг.

1. **Порушення логічних норм**

В окремих проаналізованих творах бракує логічного зв'язку між фразами, що впливає на загальне розуміння тексту, а також є плутанина в описі послідовності подій.

Приклад 1

У тексті книги *О. Красовицького, Є. Кужавської "Справа № 4 одеських штигунок"* (видавництво "Фоліо", 2021) описано такий епізод.

Головна героїня Міра **"виринула з-під арки, останнього прихистку тіні, і прижмурилася — радше інстинктивно — від сонця, що заливало вулицю, але не сліпило очі, сховані під густою вуаллю"** (с. 133).

Далі за текстом на Міру було скоєно напад грабіжника. Її рятує інший герой на прізвище Горенко.

Після нападу в тексті фраза: "— Ридикюльник, — говорить їй Горенко, **коли вони ви-**

ходять з арки на вулицю, залиту променями сонця, — напади зі зброєю — не його профіль. Ридикюльник подався геть кілька хвилин тому, радіючи, що його не заарештували" (с. 136).

Порушено послідовність у зображенні подій, адже героїня ще до нападу **"виринула з-під арки"**.

Читаємо опис нападу. **"На землі,** за кілька кроків від неї, корчиться якийсь молодик, навіть хлопчина — йому років сімнадцять.

— Документи, — переводить погляд із Міри на її нападника Горенко. Хтозна, як він тут опинився. Хтозна, як вклав грабіжника на **підлогу"** (с. 135).

Автори неухважно поставилися до опису подій, що спонукає читача відволікатися на уточнення, куди саме один із головних персонажів твору "вклав" грабіжника: на землю чи на підлогу, чому на підлогу, якщо подія відбулася на вулиці.

Приклад 2

Читаємо текст із книги *Г. Малик "Незвичайні пригоди Алі"* (видавництво "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА", 2020):

"Місто було велике і гарне. Зеленіли **чепурні газони** і квітники, будинки вражали довершеною архітектурою. Аля не знайшла навіть двох однакових. Не було жодного багатоповерхового будинку, які в Аліному (*Аліному*) місті стриміли на кожному кроці. Щоправда, і будинки, і вулиці, вимощені кольоровими гладенькими шашечками, **і газони мало занедбаний вигляд.** Здавалося, що тут вже давно не було людей. **Трава на газонах не підстрижена,** фонтани не працювали..." (с. 98). У читача питання: газони були чепурні чи занедбані? До того ж наявна граматична помилка: дієслово **"мати"** у множині минулого часу має форму **"мали"**, а не **"мало"**.

Один із персонажів твору — **Перший Недорадник.** Він є лютим ворогом головних героїв: Алі та Саші. Інший персонаж — **король Недороль Десятий.** Боягузлива, нікчемна особа.

Читаємо: "А зізнатися, що вони з Сашком їх розшукують, — означає потрапити до рук свого **заклятого ворога — Недороля Десятого"** (с. 172).

У тексті переплутано ворога дітей: Недороль Десятий не є їхнім ворогом. Через кілька сторінок дізнаємося: "Це був голос її (*Аліного*) лютого ворога — **Першого Недорадника"** (с. 187).

"Сяк-так, що весь цей час ховався за спину карлика, вискочив наперед і закричав: Хай **вона** вийме з лівої кишенки папірця! Хай вийме, і ви всі побачите! Ви побачите! Він сам написав ябеду! Справжню ябеду!" (с. 132).

"Ну, стривайте! — подумав Сашко. — Зараз ви побачите!"

Він став на узвишші по рчу з Алею, повернувся спиною до Недочеревика, обличчям до натовпу і сказав:

— Так, я справді написав цю ябеду. Я справді образив свого Інструктора-Конструктора. Але я зрозумів, що вчинив недобре" (с. 133).

У цьому епізоді йдеться про Сашка, а не про Алею, тому правильно — "хай **він** вийме з лівої кишеньки папірця".

Під час чергового перевидання цієї чудової пригодницької книжки видавничим працівникам варто звернути увагу на зазначені прикрі помилки.

2. Лексико-семантичні (сміслові) помилки

Приклад 1

Г. Гороженко "Лицарка корони" (видавництво "Фоліо", 2020)

"Жінка зітхнула, згадавши все, що сталось у монастирській стайні. Журавницький її справді налякав, більше того — він побачив її лице і тепер **від неї точно не відкараскається**" (с. 127).

Неточне у цьому контексті вживання слова "**відкараскається**" (*відкараскуватися*, розм.: звільнятися від кого-, чого-небудь неприємного; викручуватися).

Найімовірніше, не він — Іван Журавницький, ворог Анни Сокольської, який переслідує її, від неї не "відкараскається", а вона (Анна Сокольська) — від нього.

Пропозиція щодо нової редакції тексту: "Жінка зітхнула, згадавши все, що сталось у монастирській стайні. Журавницький її справді налякав, більше того — він побачив її лице, і тепер **вона від нього точно не відкараскається**".

Приклад 2

С. Хачатрян "Я знаю відповіді" (ТОВ "Гамазин", 2020)

"На відміну **від більшості** тварин, ми, люди, здатні писати й читати, що дозволяє нам передавати інформацію з покоління в покоління, навіть за відсутності особистого контакту" (с. 7).

З цього абзацу можна зробити висновок, що є меншість тварин, яка здатна писати й читати. А які саме тварини вміють читати і писати так, щоб передавати інформацію з покоління в покоління? На нашу думку, слово "**більшості**" зайве, застосовано помилково.

Приклад 3

Д. Сміт "Думати, як Білл Гейтс" (ТОВ "Видавнича група КМ-БУКС", 2018)

"На посаді генерального директора Гейтс старався ніколи не тринькати гроші компанії, проявляючи **надмірну безвідповідальність**" (с. 116).

На наш погляд, "не тринькати гроші компанії" означає виявляти **відповідальність**, а не **безвідповідальність**.

Пропозиція: "На посаді генерального директора Гейтс старався ніколи не тринькати гроші компанії, проявляючи надмірну **відповідальність**".

3. Використання суржику, розмовних слів, інші мовні нюанси, що не сприяють втіленню авторського задуму

Приклад 1

Г. Гороженко "Лицарка корони"

"Голоси наближались — тож вона знов майнула у хвіртку під сходами і зачалась.

— Надо спрятать бумагу.

— Это хорошо, что ты уговорил их подписать.

— **Оні у нас на крючке, Володя**" (с. 120).

Події твору відбуваються у XVI ст. Щоб відтворити мову "шпигунів Московії", автор використовує елементи суржикового мовлення, з росіянізмами. Проте фраза "**Оні у нас на крючке, Володя**" навряд чи могла звучати у XVI ст.

Далі читаємо:

"— Да. Єму і так небезопасно сейчас по-являются среди нас... — чоловік озирнувся і **продовжив московською**. — Ви ж розумієте — місто наводнене шпигунами Габсбурга, Ягеллонки та її канцлера" (с. 223).

Автор допустив неухважність: "**продовжив**" українською мовою, а не "московською".

4. Перекладні видання

Не позбавлені вад і перекладні видання. Основні проблеми, виявлені під час аналізу книжок: граматичні та стилістичні помилки, смислові неточності, невідповідність тексту книги графічним зображенням, громіздкі, важкі для сприйняття конструкції речень, можливо, обумовлені намаганням перекладача досягнути точності перекладу.

Приклад 1

Д. Сміт "Думати, як Білл Гейтс"; переклад з англійської

"До 1987 року вартість **його** частки перевищила мільярд доларів. **Вона** все зростала і зростала, і до кінця 1990-х років **він** однозначно став найбагатшою людиною на світі: цей статус **він** зберігав із легкістю, навіть після того, як 2014 року **його** обігнав як найбільший акціонер Microsoft **його** наступник на посаді генерального директора Стів Балмер" (с. 145).

Конструкція речення складна для сприйняття. Зокрема, можна було б замінити займенники "**він**", "**його**" на прізвище Гейтс.

Приклад 2

С. Хачатрян "Я знаю відповіді"; переклад із російської

Читаємо в тексті: "Спонтанне розтягнення обох американських континентів призвело до появи величезних тріщин (Кайманова **впадина** й жолоб **Пуерто-Рико**)" (с. 60).

Невідповідність позначень на рис. 15 і в тексті: на рисунку — **"жолоб Пуерто-Ріко"**, у тексті — **"Пуерто-Ріко"**; на рисунку — **"Кайманова западина"**, у тексті — **"Кайманова впадина"** (фото 1).

Хоча допускаються обидві назви: Пуерто-Ріко та Пуерто-Ріко (англ. й ісп. *Puerto Rico*), у тексті їх слід уніфікувати.

Фото 1

"На щастя, камуфляж не був завершений, і найбільш **глибока точка** в котловані Пуерто-Ріко, розташована **на глибині 8 648 метрів** нинішнього рівня моря, залишилася відкритою" (с. 60).

Не зовсім вдала побудова речення, окрім того, варто було вжити синтетичну форму порівняння прикметника. Пропозиція: "На щастя, камуфляж не був завершений, і **найглибша точка** в котловані Пуерто-Ріко залишилася відкритою. Її глибина становить 8 648 метрів від нинішнього рівня моря".

"Причиною **цьому** може бути те, що під час катастрофи величезна крижана шапка колишнього полюса прикривала басейн Гудзонової затоки й **попереджала** відкладення будь-якої органічної матерії" (с. 77).

Правильно: Причиною **цього** (а не **цьому**). (Бути (ставати, стати) причиною чого — бути винуватцем або приводом яких-небудь подій, переживань (перев. неприємних); Академічний тлумачний словник (1970—1980), <http://sum.in.ua/s/prychyna>).

Окрім того, наявна лексична помилка: **"попереджала відкладення"**. Пропозиція: **"перешкоджала відкладенню"**.

"Ми можемо впевнено припустити, що сталася раптова зміна клімату, магнітного поля тощо, але жоден із **вищезазначених** чинників не міг би викликати появу інтелекту" (с. 8).

"З огляду на **вищевикладене**, можна стверджувати, що мутація будь-якого організму на землі є результатом глобальних змін навколишнього середовища" (с. 8).

"Відповідно до **вищевикладеного графіку** наступна подія має відбутися приблизно в XXI столітті" (с. 22).

Слова **"вищезазначене"**, **"вищевикладене"** тут і далі по тексту більш притаманні офіційно-діловому стилю. У цьому виданні, яке позиціонується як літературно-художнє, доцільно було б вживати слова **"зазначене"**, **"викладене"**.

"Графік" — у родовому відмінку закінчення **"а"**.

Відповідно до ДСТУ 3017:2015 "Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять" у книзі зазначено цільове призначення видання — літературно-художнє (п. 4.8.8). Проте є підстави віднести його і до популярного, оскільки зміст відповідає п. 4.8.5 стандарту.

Водночас спостерігаємо прийом використання в літературно-художньому творі окремих рис фантастики, наприклад, згадка про **"інопланетян"**, посилання на думку їх **"багатьох свідків"**. Читаємо: "Будь-який доісторичний зв'язок між людьми й рептиліями незрозумілий. Але в нашому повсякденному житті є невеликі деталі, які здаються занадто підозрілими, щоб бути випадковими... Те ж саме можна сказати про сонцезахисні окуляри. З якоїсь причини вони також виглядають більш привабливими для наших очей (**на думку багатьох свідків, у інопланетян великі очі**)" (с. 136).

"Як ми бачимо, всі статуї Моаї мають дуже виразні гострі носи й підборіддя, між тим руки цих гігантів непропорційно малі й ледь помітні" (с. 170). На жаль, твердження автора нічим не підкріплене, оскільки ілюстративного матеріалу щодо статуй Моаї у книзі немає.

Слід зауважити, що у змістовій структурі книги заголовку належить суттєва роль. Він передає в концентрованій формі основну тему чи ідею твору. Назва книги С. Хачатряна — **"Я знаю відповіді"** — обнадійлива та збуджує увагу читача. Натомість під час читання доволі часто в тексті натрапляємо на такі фрази: **"І хто знає, що відбувається, коли вся матерія зіштовхується в одній точці"** (с. 121). Такі зізнання всупереч назві можуть спричинити розчарування в читачів.

Стосовно зображувального матеріалу книги, то він є предметом мистецтва й разом з іншими елементами утворює єдиний ансамбль, формує естетичний образ — культуру видання. Головна мета ілюстрації — доповнити наочно-зоровими образами авторський текст. Рисунки мають відповідати тексту, а текст — рисункам. Водночас ілюстрації (рисунки), їх підбір і правильність розташування мають бути зрозумілими для тих, кому адресовано видання.

У книзі **"Я знаю відповіді"** позначення, наведені на окремих рисунках, не відповідають тексту, що є ознакою недбалого ставлення видавничих працівників до впорядкування елементів змісту.

Читаємо, дивимось: "Порівняймо нинішні Тихий та Атлантичний океани. Перша особливість, яка впадає в очі, це різниця в розмірах" (рис. 3. Південна Америка, с. 39—40) (фото 2).

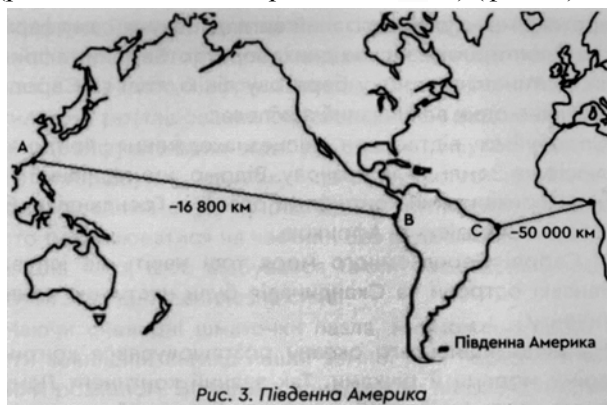

Фото 2

На рис. 3 розміри: - 50 000 км і - 16 800 км. Про що вони свідчать? Чому б не вказати назви океанів, виходячи з тексту? Розбираємося далі: від А до В — - 16 800 км. Зрозуміло. Від С — до якої букви? (на рисунку не зазначено) — - 50 000 км. Наочна різниця в розмірах океанів непереконлива.

Рис. 5. У тексті книги: "Якщо спр бувати приєднати американські континенти до Африки, то між Північною й Південною Америкою з'являється проміжок в 3 668 кілометрів" (с. 41). На рисунку вказано: 3 368 км. Невідповідність позначень на рисунку та в тексті (фото 3).

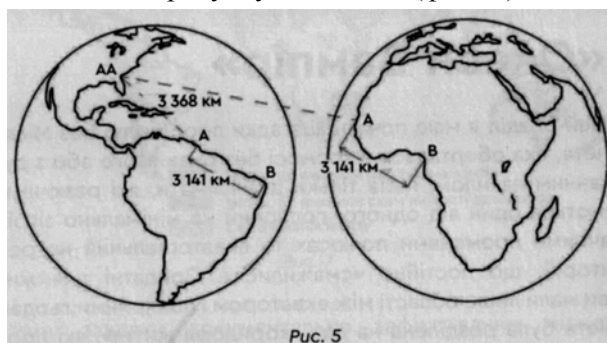

Фото 3

Рис. 8. "Як видно з діаграми, підвищення рівня "Океану-Вампіра" скорочує відстань від А до В і С, на яку здавалося б, буде легше й швидше прокласти канал" (с. 46). На рисунку букви С немає, як і позначки Океану-Вампіра (фото 4).

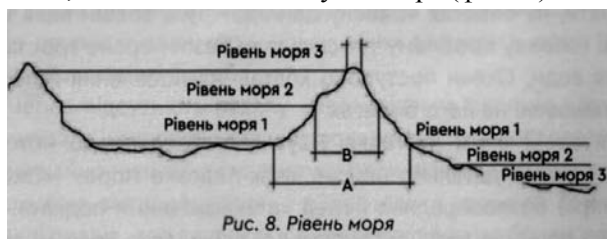

Фото 4

Рис. 11. "Мачу-Пікчу, регіон Куско, Перу. Висота 2 430 метрів" (с. 49). На рисунку вказано: 2 340 м (фото 5). Невідповідність позначень на рисунку та в тексті.

"Мегалітичний комплекс Саксайуман, регіон Куско, Перу. Висота 3 596 метрів". На рисунку вказано: 3 701 м (фото 5). Невідповідність позначень на рисунку та в тексті.

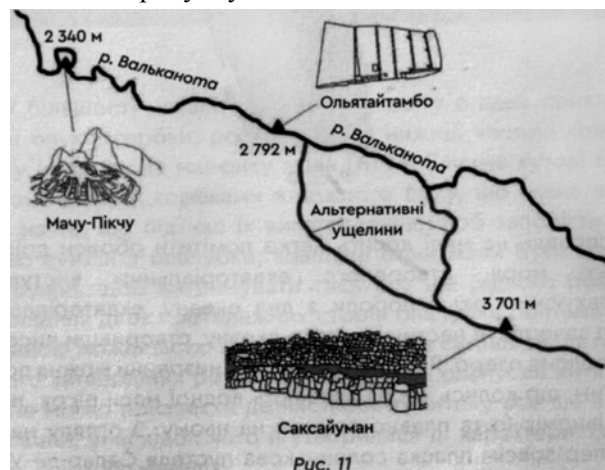

Фото 5

Приклад 3

Ю. Янішевський "Політика. Те, про що тобі не розкажуть дорослі" (видавництво "Моя книжкова полиця", 2019); переклад із польської

За задумом автора, персонаж Вікторія підготувала оголошення, у якому зробила помилки (с. 25). У тексті книги зазначено, що "Вікторія має талант керувати, проте цього не можна сказати про її знання орфографії" (фото 6).

Пропозиція: замінити слово "орфографії" словом "правопису", оскільки в оголошенні допущено пунктуаційні та орфографічні помилки (орфографія та пунктуація є складниками підсистем правопису). Зокрема, у реченні "Той, хто зкінчив грати пильнує біля дверей чи не йдуть батьки", у слові "зкінчив" пропущено букву "а", після слова "грати" потрібна кома. У реченні "Той хто не закінчить вчасно гру втрачає свою чергу", після слів "той" та "гру" потрібні коми.

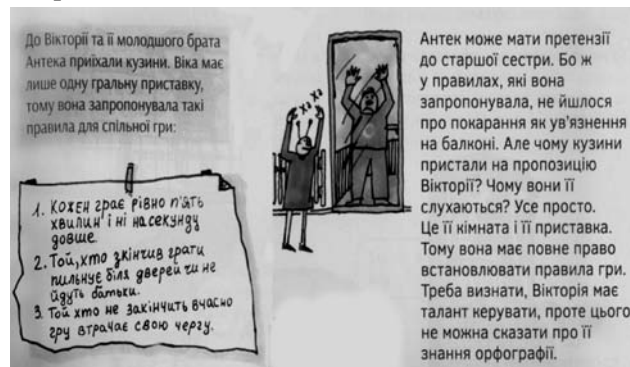

Фото 6

Приклад 4

Т. Ворона "Дмитро Дубілет. Бізнес на здоровому глузді. 50 ідей, як домогтися свого" (видавництво BookChef, 2020); переклад із російської

За точність і достовірність фактичного матеріалу відповідає редактор. Аналізуючи текст, він має уточнити: автор наводить останні відомості чи оперує застарілими фактами й цифрами. М. Сікорський зауважує: "Читаючи текст, він (редактор) розчленовує його на частини і весь час якби ставить під сумнів наведені факти" [7, с. 211]. Водночас читач, за бажанням, завжди має можливість перевірити фактичний матеріал, а найменша недбалість створить психологічні передумови для сумніву та недовіри до автора й видання загалом.

У тексті читаємо:

— "4. Журналіст у «Комсомольській правді»" (с. 12).

Згідно з чинним українським законодавством видання було зареєстровано двома мовами: українською та російською з відповідними назвами: "Комсомольська правда в Україні" та "Комсомольская правда в Украине". Газета виходила тільки російською мовою. Отже, Д. Дубілет був журналістом газети "Комсомольская правда в Украине" (джерело інформації — реєстраційні дані Міністерства юстиції України);

— "11. Міністр Кабінету міністрів України" (с. 13).

За ст. 116 Конституції України — Кабінет Міністрів України; окрім того, відповідно до норм чинного правопису "у назвах найвищих органів влади і державних установ України з великої букви пишемо всі слова: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Верховний Суд";

— "В Україні є проблема, яка серйозно стримує розвиток бізнесу — приєднання до електромереж монополістів. Часто це вкрай довгий і корумпований процес. Ми розпочали з Міненерго і **Геокадастром проект**, який зробив би це приєднання ефективним і дав би Україні змогу різко піднятися у рейтингу Doing Business" (с. 176).

Скорочена назва Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 14.01.2015 № 15 — **Держгеокадастр** (не Геокадастр) (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-%D0%BF#Text>). Окрім, того слово "**проект**" написано не за нормами правопису 2019 р., хоча книга побачила світ 2020 р., правильно: "**проект**";

— "Ця країна (*Китай*) ще недавно була бідною, тому китайці особливо прагнуть успіху.

Там **донедавна** дозволяли мати одну дитину, тож усі зусилля батьки зосереджували на ній" (с. 14).

Неточний факт. Порівняємо: "2013 року китайська влада пом'якшила правило, яке дозволило сім'ям мати двох дітей, якщо один із батьків був єдиною дитиною. До цього більшість міських пар могли мати тільки одну дитину, а **сім'ям, які живуть у селах, дозволялося мати двох дітей**, якщо первістком була дівчинка" (https://lb.ua/world/2015/12/27/324576_kitaytsam_o_fitsialno_razreshili_imet.html);

— "**Працювати в міністерстві** йому запропонував **прем'єр-міністр** Олексій Гончарук" (с. 134).

Неточність автора: **Прем'єр-міністр** О. Гончарук запропонував Д. Дубілету працювати міністром Кабінету Міністрів, а не в міністерстві (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/12-IX#Text>);

— "Чи не більшу частину свого часу співробітники **Обладміністрації** і КМДА витрачають на різноманітну звітність (близько 4000 типів звітів!)" (с. 173).

Правильно: "співробітники **облдержадміністрацій**" (ст. 118. Конституції України. "Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві **державні адміністрації**"). Окрім того, відповідно до чинної редакції правопису слово "**облдержадміністрації**" пишемо з малої букви.

5. Деякі питання додержання державних стандартів із видавничої справи. Перевидання

Докладний аналіз вихідних відомостей видань став предметом наступного дослідження авторки. Проте слід звернути увагу на невідповідність назви книги *О. Красовицького, Є. Кужавської "Справа № 4 одеських шпигунок"*, розміщеної на обкладинці, а також на титульній сторінці, назві на звороті титула в макеті анотованої каталожної картки, а саме: "**Справа одеських шпигунок**". Таку саму назву зазначено в надвипускних даних, розміщених на останній сторінці книги.

Це є порушенням вимог п. 5.1.3.2 та п. 5.1.3.3 ДСТУ 4861:2007 "Інформація та документація. Видання. Вихідні відомості": назва, наведена в різних місцях видання (на титульній сторінці, в надвипускних даних, на обкладинці, палітурці, корінці обкладинки чи палітурки), має бути однаковою.

Різній у назвах може негативно позначитися на інформуванні користувачів, бібліографічному опрацюванні й статистичному обліку видань.

Відповідно до п. 5.6.1 зазначеного стандарту перевидання має відповідати таким вимогам:

"У перевиданні на титульній сторінці (у підзаголовкових даних) зазначають порядковий номер (наприклад, 2-ге видання) і характер (наприклад, виправлене, доповнене, перероблене, без змін тощо) перевидання".

З-поміж проаналізованих перевидань вихідні дані наведено згідно зі стандартом тільки в таких: *Н. Бічуя "Звичайний шкільний тиждень"* — "видання друге, перероблене й доповнене"; *Г. Малик "Незвичайні пригоди Алі"* — "видання восьме".

У решті книг лише за даними, вказаними у вихідних відомостях відповідно до п. 5.1.10 "Знак охорони авторського права", можна знайти інформацію щодо року (років) публікацій:

— *Брати Капранови "Зоряний вуйко"*: Брати Капранови, текст, 2009; ТОВ "Гамазин", художнє оформлення, оригінал-макет, 2018;

— *А. Кокотюха "Врятуйте Бетмена"*: А. Кокотюха, 2014;

— *Л. Воронина "Тамниця пурпурової планети"*: Леся Воронина, 2005—2019.

М. Сікорський зауважував, що "ретельна вчитка тексту книги, яка має бути перевидана, завжди необхідна. Наявна у деяких видавництвах думка ніби при перевиданні, наприклад, класичних робіт правка-вчитка не потрібна, є неправильною" [7, с. 266].

Приклад 1

У книзі Г. Малик *"Незвичайні пригоди Алі"*, перевиданої у 2020 р., коли вже діяла нова редакція правопису, знаходимо помилку: "Прововтузившись із **пів-години**, він переконався, що з моделлю щось не те" (с. 73), хоча за правилом невідмінюваний числівник **пів** зі значенням "половина" з наступним іменником у формі родового відмінка однини пишемо окремо, без дефісу: **пів години**.

Приклад 2

У книзі авторів *Брати Капранови "Зоряний вуйко"* (ТОВ "Гамазин", 2020) (рекомендовано для дітей середнього та старшого шкільного віку) натрапляємо на поняття "ленінська кімната": "...Абрикосу занесеш потім до **Ленінської кімнати**" (с. 124). Сучасні школярі не знають, що таке ленінська кімната, червоний куток, які у старшого покоління асоціюються з радянською епохою. Доцільно було б розтлумачити цей архаїзм у виносі.

Приклад 3

Читаємо текст із книги *Н. Бічуї "Звичайний шкільний тиждень"* (видавництво "Апріорі", 2021; видання друге, перероблене й доповнене):

"Поклали в скарбничку кількадесят **карбованців**, влаштувавши в школі платний концерт

для батьків напередодні 8 березня". Карбованець — грошова одиниця України, що була в обігу до 1996 р., а також українська назва грошової одиниці СРСР. 2 вересня 1996 р. на зміну карбованцям прийшли українські гривні. Видання перероблялося, доповнювалося, чому б не зробити виноску з коментарем? Того більше, у книзі є виноска наприкінці сторінок із роз'ясненнями слів: *ватман* (цупкий папір), *"Овод"* (п'єса), *Буритинське море* (водосховище), *Планерське* (селище міського типу Коктебель у Криму, у 1945—1993 рр. називалося Планерське).

6. Відповідність тексту читацькій адресі, рекомендованому віку читачів

На вимогу п. 5.9 ДСТУ 4861:2007 у виданні дитячої літератури подають відомості про читацьку адресу із зазначенням вікової категорії читачів.

Враховуючи вікові групи учнів: молодший шкільний вік (6—10 років), середній шкільний вік (10—15 років), старший шкільний вік (15—18 років) (<https://naurok.com.ua/stattya-natemu-vikovi-osoblivosti-ditini-84044.html>), розглянемо приклади відповідності змісту проаналізованих видань віковим категоріям читачів.

Приклад 1

Брати Капранови "Зоряний вуйко"

В анотації до видання зазначено: збірка пригодницьких оповідань для середнього та старшого шкільного віку, на сайті Bookopt — "Вік дитини — 10—14, 14+, стаття дитини — дівчинка, хлопчик" (https://bookopt.com.ua/zorjanij-vujko.html?gclid=EAIaIQobChMI3KXZ0_Kc_gIVywnN7Ch0KugXgEAAAYAiAAEgLLh_D_BwE).

Оповідання "Битий шлях" і "Битий шлях II"

Читаємо про чумаків, які за сіллю ходили, а на зворотному шляху гуляли в шинку (с. 111—114). Після гулянки: "На душі було кепсько, в голові каламутно, в роті — **як мухи насерли**. Капосно" (с. 114).

"Коли він проходив повз шинкарку, та грайливо штовхнула його стегном у бік:

— Ой, і солодкі у вас парубки!

Від цих слів хло **ещь** з блілого вмить зробився буряково-червоним, засоромився і опустив очі. **От падла!**" (с. 119).

"Петро зітхнув. Та де ж цих Сердюків зараз знайдеш? **Позаривалися, мабуть, десь там у цицьки, що й вух не видно**" (с. 120).

"Петро ще раз **матюкнувся** і наказав усім негайно забиратися геть з очей, щоб **і не воняли тут, йолопи**" (с. 54).

"Навіть брати Сердюки, що фактично ні в чому не завинили, терпляче слухали **дядькові матюки...**" (с. 54).

Оповідання "Зоряний вуйко"

"— **Курви!** — лаявся він. Сидять, нічого не роблять, знають, що до начальства далеко" (с. 149).

"Що вони, **курви**, гадають, що коли начальство далеко, то й перевірити нема кому?" (с. 150). (*Курва* — найпоширеніший польський вульгаризм ([https://uk.wikipedia.org/wiki/Курва_\(лінгвістика\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Курва_(лінгвістика)))).

Оповідання "Причинна"

"От що діє з людьми сите життя, зайва вага, **регулярні статеві стосунки**" (с. 231).

Читацький діапазон, зазначений в анотації до книги "Зоряний вуйко", занадто широкий: середній і старший шкільний вік. Що зрозуміло й допустимо для юнаків 18 років, малозрозуміло, а радше нецікаво 10-річним школярам.

Використання розмовно-побутового стилю, лайливих слів для підсилення колориту образів героїв (дорослих чоловіків) — чумаків у перших оповіданнях не викликало б застережень, якби стосувалося літератури для дорослих.

Постає запитання, можливо, дискусійне: чи потрібно зловживати розмовною лексикою: лайливими словами, вульгаризмами, фізіологічними подробицями, натуралізмом у літературі для дітей?

Приклад 2

А. Кокотюха "Врятуйте Бетмена" (видавництво "Фоліо", 2019)

В анотації не вказано читацьку адресу. У тексті зазначено, що головні герої — семикласники та восьмикласники. Читаємо: "Після того випадку, коли ми з тобою, старий, **вставили пістона** всій Групі залізного порядку, нас дуже добре знають передусім наші. Ну, однокласники чи пацани з паралельних..." (с. 42).

У розмові семикласників і восьмикласників несподівано з'являється вульгарний сленг "**вставили пістона**", який не відповідає загальній стриманій та виваженій тональності цього оповідання для підлітків.

Приклад 3

Г. Ткачук "Книжка про сміття", (Видавництво Старого Лева", 2019)

Вікова категорія: для середнього та старшого шкільного віку.

Читаємо текст: "Якось хлопчик на ім'я Максим пішов до магазину і купив там колу, стаканчик і трубочку. Склав усе в пакет і пішов гуляти. А потім випив колу зі стаканчика через трубочку. Поряд не було смітника, тож Макс вирішив кинути сміття на землю. Аж раптом стаканчик заговорив! А от і трубочка з пакетом почали говорити!".

Далі: "Пляшка з-під коли, стаканчик і трубочка з пакетом відповіли Максимові, що треба їх віднести на переробну фабрику. Або кинути у відповідний сортувальний контейнер" (с. 34).

Такий "казковий діалог" між хлопчиком й одноразовим посудом був би прийнятнішим у книжці для дітей молодшого шкільного віку. Також здивування викликає пропозиція "пляшки з-під коли, стаканчика й трубочки" хлопчику Максимові "віднести їх на переробну фабрику". Хіба реально навіть для дорослої людини віднести одноразовий посуд на переробну фабрику? Де можна дізнатися адреси таких фабрик?

Водночас у книзі йдеться про таке поняття, як "біткоїни". Читаємо: "Мені дуже хотілось би вірити, що ці люди перетворюють свої побутові відходи на золото, бурштин і **біткоїни**" (с. 27).

Сучасні діти середнього та старшого віку чули про біткоїни, проте не всі дорослі можуть пояснити, що це означає. Можливо, у таких випадках слід робити виноску на сторінці: наприклад, біткоїн — популярна криптовалюта.

У книжці є посилання на екомапу: "І завдяки цьому дізналася про **екомапу** — <https://ecomapa.gov.ua>". Це інтерактивна карта сміттєзвалищ від Міністерства екології та природних ресурсів України (скорочено можна назвати Мінприроди). На цьому сайті можна (і треба!) лишати звернення про ліквідацію несанкціонованих звалищ" (с. 64).

Проте за посиланням на сайті було розміщено таку інформацію: "Роботу "Екомапи" призупинено: Міндовкілля вже працює над новим сучасним сервісом, що дозволить стежити за ліквідацією сміттєзвалищ онлайн". 21 січня 2022 року". Брак актуальної та перевіреної інформації може викликати недовіру читачів.

7. Відхилення від сучасних мовних норм, виправдані свідомим стилістичним задумом письменника

Автори художніх творів нерідко свідомо відхиляються від норм правопису, навмисно викривляють написання окремих слів, щоб увиразнити особливості вимови героїв. Для експресивного забарвлення лексики персонажів також використовують розмовні (просторічні) слова або замість знахідного відмінка вживають родовий тощо.

Ці прийоми активно і вдало використано у книзі *Брати Капранови "Зоряний вуйко"*:

"І потім, поки чумаки допомагали один одному закинути вантаж на плечі і приладнати зброю, а Семен все не міг зважити, як же тепер зручніше нести **автомата**..." (с. 9).

— "А я собі **автомата** нового справлю і чоботи" (с. 10).

Правильно: "**автомат**" (знахідний відмінок; <https://topinfoweb.com/the-difference-between-genitive-case-and-accusative>).

"А поки він там буде зайнятий, залізеши у колгоспний садок і нарвеш мені **кіла** три **абрикоси**... **Абрикоси** занесеш потім до Ленінської кімнати" (с. 274).

Правильно: **кіло три абрикосів** (слово *кіло* — розмовне, невідмінюване, множини не має).

Правильно: **Абрикоси** занесеш.

"А був він не молоденький, і на плечах мав, як і всі, **півсотні кіл**" (с. 9).

Правильно: **пів сотні кіло**.

8. Позитив від прочитаних книжок

Чи захочуть українці читати книги, проаналізовані у цій статті? Чи можна зробити висновки, що книги — творці інтелектуальної нації? Чи є взаємозв'язок між читанням і життєвими здобутками?

Безперечною відповідь на ці запитання — так! Що більше читаєш, то цікавіше жити. Наприклад, прочитавши книгу Д. Сміта "Думати, як Білл Гейтс". Її герой — найвидатніший бізнесмен світу, засновник потужної корпорації та філантроп — надавав читанню вирішального значення. Цитата з книги: "Потяг до читання не полишав його ніколи. Всі свої зрідні речі він старався віддавати йому по годині на день, у вихідні — більше". Завдяки цьому виданню дізнаємося про улюблені твори Гейтса, що вплинули на формування його унікальної особистості, й також прагнемо їх прочитати.

"М'яка сила" книги виразна у виданні Н. Колесніченко-Братунь "Ужвій. У піжмурки з долею" (видавництво "Фоліо", 2020). Велич постаті визначної української актриси, "поетеси української сцени" Н. Ужвій краще розумієш у контексті "гострих дискусій поміж Анатолієм Петрицьким і Лесею Курбасом, Олександром Довженком та іншими письменниками, поетами, драматургами". Її слова на захист Т. Шевченка стали пророчими: "Щось повинно залишатися святим. Ти кажеш про міф Шевченка. Добре, нехай символ, міф, але руйнувати його — означає вбивати в народові свою ідентичність, повноцінність, віру у те, що ми маємо власних пророків і геніїв. Нам і так прищепили комплекси меншовартості, нижчості рідної культури".

*Діалект, а ми його надішемо
Міццю духу і огнем любови
І нестерпний слід його запишемо
Самостійно між культурні мови.
(І. Франко)*

У сучасній літературній мові діалектна лексика й застарілі слова зустрічаються не так часто. Утім, відбувається процес взаємодії літературної та діалектної форм мови. У багатьох проаналізованих книгах письменники вдало використовують діалектизми, архаїзми тощо, завдяки чому створюють яскраві образи персонажів, картини максимально наближеного до дійсності життя людей у давнину. Виходячи з контексту, читачі здебільшого розуміють значення таких лексем. Проте, зважаючи на специфічну читацьку аудиторію окремих видань — середній і старший шкільний вік, є потреба у виносках із роз'ясненням значення невідомого слова. Це, наприклад, такі:

— *крам* — товар; *цапура* — коза; *напасник* — грабіжник; *цулитися* — згинатися, горбитися; *гречно* — прислівник до слова "гречний": шанобливо ввічливий у поведженні з людьми, чемний; *капушок* — гаман у формі торбинки, що затягується шнурочком; *канчук* — нагайка з переплетених ремінців; *парусна* — обличчя, фізіономія; *гицель* — людина, яка виловлює собак (*Брати Капранови "Зоряний вуйко"*);

— *швагер* — шурина, сестрин чоловік, зять; *макабрично* — буквально перекладається з французької мови як "танець смерті", українці використовують це слово у значенні "жахливий"; *триб* — порядок (*Н. Колесніченко-Братунь "Ужвій. У піжмурки з долею"*);

— *долівка* — утрамбована, вирівняна та помазана глиною земля у приміщенні, підлога; *чинбар* — ремісник, який чинить, обробляє шкіри; *червець* — яскраво-червона фарба, виготовлена з барвної речовини, наявної в тілі самки однойменної комахи; *привінок* — подарунок чоловіка дружині або ж частина майна чоловіка, що забезпечує придане дружини; *притьма* — дуже швидко, поспіхом; *єдвоб* — сорт коштовної шовкової тканини; *дормез* — старовинна карета, пристосована для спання в дорозі (*Г. Гороженко "Лицарка корони"*);

— *престидижитатор* — фокусник, майстерність якого полягає у швидкості та спритності рухів рук, маніпулятор; *ятка* — легка будівля для тимчасового користування (торгівлі, виставки тощо), балаган; *пантофлі* — м'які кімнатні туфлі, звичайно без каблуків; *карафа* — те саме, що графин; *шинквас* — прилавок (*О. Красовицький, Є. Кужавська "Справа № 4 одеських штигунок"*);

— *халамидник* — босяк, голодранець, бешкетник, пустун (*А. Хода "Паперовий літак у небі"*);

— *писок* — те саме, що обличчя; *вділ* (уділ) — униз; *дон'ясти* — дістати що-небудь; *зоддалік* —

те саме, що віддалік; *напроюдити* — наговорити неправду; *піддашия* — діалектна назва горища; *шеляг* — старовинна найдрібніша польська монета; *калабана* — діалектне "калюжа" (Н. Бічуя "Звичайний шкільний тиждень");

— *кпини* — те саме, що кепкування; *рейвах* — безладна біганина, метушня, безладно розкидані предмети, речі;

— *стріміти* — височити, здійматися над рівнем, поверхнею чого-небудь; *труснути* калиткою — витратити значну кількість грошей; розщедритися, не поскупитися (А. Кокотюха "Врятуйте Бетмена");

— *галабурдник* — бешкетник; *гантувати* — вишивати шовковими, вкритими тонким шаром золота або срібла нитками різного гатунку; *GRIDЬ* — нижча верства княжої дружини, *GRIDНЯЦЯ* — у середньовічній Русі будівля при князівському дворі для зборів GRIDІ або зустрічі гостей; *покупити* — глузувати (О. Орлова "Чотири князівни").

На думку науковиці, філологині, професорки Львівського національного університету імені Івана Франка О. Сербенської, після проголошення незалежності українська мова вижила, але "такою зніченою, обчирженою, не природною". Учена наголошує, що "попереду ще велике поле для праці. Чим давніше слово, тим воно багатше на різні відтінки" [8, с. 1].

Можна привітати письменників, які збагачують, вдосконалюють літературну мову найкращим, найціннішим, життєво важливим із діалектної лексики, а також доповнюють, увиразнюють та оживляють свої твори мовою наших предків.

Висновки. У сучасних умовах розвитку національної видавничої справи культура книги є одним із найважливіших складників створення якісної книжкової продукції. Це багатоаспектне явище, що виходить за межі підготовки окремої книги та тісно переплітається з узагальненим поняттям "культура книговидання".

Викликає занепокоєння рівень грамотності книг і редакційно-видавничої підготовки авторських оригіналів. З жалем можна констатувати зниження почуття відповідальності авторів і видавничих працівників перед читачем.

Особливої уваги потребує література для дітей та юнацтва. Йдеться про зловживання лайливою лексикою, вульгаризмами, фізіологічними подробицями, натуралізмом у творах письменників, адресованих цим категоріям.

Недоцільним, на нашу думку, є розміщення у книгах посилань на рубрики сайтів міністерств,

інших органів виконавчої влади, де наведено корисну інформацію. Наприклад, у виданні "Книга про сміття" є посилання на скасовану екомапу із закликком "можна (і треба!) лишати звернення про ліквідацію несанкціонованих звалищ". Подання застарілої інформації спричиняє розчарування в читачів.

Викликає стурбованість ситуація з перевиданнями, зокрема щодо браку відомостей у підзаголовкових даних про факт перевидання. Відповідальні видавничі працівники мають використовувати нове видання як слушну нагоду для того, аби усунути навіть найдрібніші помічені помилки, неточності в тексті чи поліграфічні огріхи. На жаль, у більшості проаналізованих перевидань виявлено помилки та смислові неточності, які псують загальне враження від гарної книги.

За результатами аналізу актуалізовано увагу до науково-довідкового апарату книг — елементу якісного видавничого продукту. Власне, саме допоміжні тексти передмов, вступних статей, наявність пояснень (виносок і приміток) до авторського твору, їх відповідність потребам певних читацьких груп мають пріоритетне значення в сучасному розумінні культури книги.

Наприклад, Н. Черниш зауважує, що причиною низького рівня опрацювання науково-довідкового апарату видань різних видів літератури в багатьох випадках є не лише економічні чинники, а й недостатня фахова підготовка редакторських кадрів, відсутність у них чітких методичних настанов щодо залучення певних елементів супроводжувального тексту [4, с. 32].

Дослідження також засвідчило, що культура видання як гармонійної єдності змісту й форми залежить від злагодженої роботи всіх учасників процесу творення книги. Одна з провідних ролей у підготовці та випуску видання належить редакторам і коректорам. Зокрема, праця редактора потребує знання норм літературної мови, розуміння тенденцій її розвитку. Як і очікувалося, найбільший відсоток помилок виявлено у книгах, до підготовки яких не було залучено літературних редакторів і коректорів. Принаймні в більшості видавництв співвідношення редакторів і коректорів свідчить на користь останніх.

Н. Черниш зазначає, що проблеми культури книги та культури книговидання не можуть бути успішно вирішені лише на стихійно практичному рівні, без втручання вчених-книгознавців, об'єднання зусиль навчальних закладів, наукових інституцій і державних установ, дотичних до видавничої справи [4, с. 34].

Необхідно налагодити належний контроль за якістю видань. Важливим заходом є організація семінарів і тренінгів для видавничих працівників.

Підготовку фахівців української видавничої справи слід здійснювати на найвищому рівні, із залученням традицій національного досвіду та здобутків у цій галузі видавців інших країн [4, с. 34].

Список посилань

1. Ковальчук Г. Репресоване книгознавство (до 90-річчя Українського наукового інституту книгознавства). Вісник Книжкової палати. 2012. № 10. С. 2.
2. Черниш Н. І. Проблеми культури книги у спадщині видатних українських редакторів кінця XIX — початку XX ст. Поліграфія і видавнича справа. 2002. № 39. С. 110—111. URL: <http://pvs.uad.lviv.ua/uk/archive/39/>.
3. Жалко Т. Культура української книги: сучасна книговидавнича концепція. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. 2009. № 17. С. 242—251. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/go/article/view/2331>.
4. Черниш Н. На шляху до культури сучасної української книги: теоретичні проблеми та видавничі реалії. Друкарство. 2004. № 2 (55). С. 27—35. URL: <http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/43/6.pdf>.
5. Сенченко М., Сенченко О. Від ери Гутенберга до ери Цукерберга... Київ : Ліра-К, 2021. С. 85—103.
6. Чихольд Я. Облик книги: избранные статьи о книжном оформлении. Москва : Книга, 1980. С. 232.
7. Сикорский Н. М. Теория и практика редактирования. Москва : Высшая школа, 1971. С. 211—266.
8. Сербенська О. А. Це справжнє диво, що мова збереглась. URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/nezlamna_mova_yaku_rol_vidigrala_mova_dlya_nezalezhnosti_ukrainy_122473.html.
9. Крайнікова Т. С. Культура видання: основоположні поняття, типологія видань, вимоги стандартів. URL: http://labs.journ.univ.kiev.ua/vsr/wp-content/uploads/2021/05/Krajnikova_Kultura-vydannya.pdf.

Alla Plus,

Researcher of the Department of Scientific Editing
of Bibliographic Information of the Book Chamber of Ukraine

The book is an indicator of the level of intellectual potential of the population

The article is devoted to the study of the quality of book culture of Ukrainian publishing houses. The factors that make it difficult for the reader to perceive the texts of the works are singled out and systematized. Typical examples of violation of logical norms, factual system of author's texts, inappropriate quality of visual materials are provided. The problem of the expediency of separating children's and adolescent literature from adult literature is considered. Attention is also focused on the peculiarities of editing translated editions and compliance with the requirements for issuing reprints. An attempt to answer the question is outlined: what makes a book convenient for the reader, contributes to the release of a truly cultural book?

Fragmentation in the coverage of the problems of book culture in scientific works requires further special research.

We invite the readers of our magazine to familiarize themselves with the new section — "Book culture through the eyes of readers", which will publish articles devoted to the problems of literacy, Ukrainian book culture and language culture.

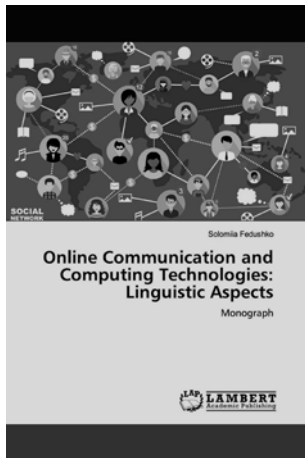
Keywords: book culture; popularization of reading; "soft power" of the book; violation of logical norms; semantic errors; lexical errors; translated editions

References

1. Kovalchuk G. (2012). Represovane knigoznavstvo (do 90-richchya Ukrayinskogo naukovogo institutu knigoznavstva). *Visnik Knizhkovoyi palati*, 10, p. 2.
2. Chernish N. I. (2002). Problemi kulturi knigi u spadshini vidatnih ukrayinskih redaktoriv kincyа XIX — pochatku XX st. *Poligrafiya i vidavnicha sprava*, 39, pp. 110—111. Available at: <http://pvs.uad.lviv.ua/uk/archive/39/>.
3. Zhalko T. (2009). Kultura ukrayinskoyi knigi: suchasna knigovidavnicha koncepciya. *Gumanitarna osvita v tehnikh vishih navchalnih zakladah*, 17, pp. 242—251. Available at: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/go/article/view/2331>.
4. Chernish N. (2004). Na shlyahu do kulturi suchasnoyi ukrayinskoyi knigi: teoretichni problemi ta vдавничі realiyi. *Drukarstvo*, 2 (55), p. 27—35. Available at: <http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/43/6.pdf>.
5. Senchenko M. & Senchenko O. (2021). *Vid eri Gutenberga do eri Cukerberga...* Kyiv: Lira-K.
6. Chihold Ya. (1980). *Oblik knigi: izbrannye stati o knizhnom oformlenii*. Moskva: Kniga.
7. Sikorskij N. M. (1971). *Teoriya i praktika redaktirovaniya*. Moskva: Vysshaya shkola.
8. Serbenska O. A. (2023). *Ce spravzhnye divo, sho mova zbereglas*. Available at: https://tvoemisto.tv/exclusive/nezlamna_mova_yaku_rol_vidigrala_mova_dlya_nezalezhnosti_ukrainy_122473.html.
9. Krajnikova T. S. (2021). *Kultura vidannya: osnovopolozhni ponyattya, tipologiya vidan, vimogi standartiv*. Available at: http://labs.journ.univ.kiev.ua/vsr/wp-content/uploads/2021/05/Krajnikova_Kultura-vydannya.pdf.

Надійшла до редакції 21 березня 2023 року

Аналіз онлайн-комунікації з використанням комп'ютерно-лінгвістичних технологій

Fedushko S. Online communication and computing technologies: linguistic aspects : monograph / Solomiia Fedushko. — London : Lambert Academic Publishing, 2019. — 140 p.

Онлайн-комунікація стала невіддільною частиною повсякденного життя й революціонізувала спосіб взаємодії людей один з одним і зі світом. Однак із розширенням спілкування у віртуальному вимірі зростає потреба в аналізі значних обсягів даних, що генеруються в результаті цієї взаємодії. Аналіз онлайн-комунікації за допомогою комп'ютерних і лінгвістичних методів є потужним інструментом для формування уявлення щодо динаміки розвитку віртуальних спільнот. Використовуючи ці методи, дослідники можуть краще зрозуміти, як люди спілкуються в інтернеті та розробити стратегії для вдосконалення цієї комунікації. порушену проблематику досліджує авторка монографії "Онлайн-комунікація та комп'ютерні технології: Лінгвістичні аспекти" (Online communication and computing technologies: linguistic aspects) С. Федушко.

Новизна й практична цінність рецензованої праці полягає в дослідженні лінгвістичних аспектів онлайн-комунікації та використанні методів математичної лінгвістики для аналізу мережевого контенту. У виданні репрезентовано нові підходи до аналізу онлайн-комунікації, зокрема дослідження користувацького контенту, дописів і даних облікових записів із використанням підходів гендерної лінгвістики, соціолінгвістики та інтернет-комунікацій. Окрім того, розглянуто актуальне питання верифікації персональних даних користувачів із допомогою комп'ютерно-лінгвістичного аналізу для моніторингу та перевірки інформації, наданої користувачами. Такий підхід може допомогти адміністраторам і модераторам забезпечити точність та достовірність персональних даних користувачів, підвищити загальну безпеку онлайн-спільнот.

Застосування методів математичної лінгвістики, як-от визначення Манхеттенської й

Евклідової відстаней, а також розроблення програмного забезпечення (ПЗ) з використанням мов Borland Delphi та Python є значним внеском у сферу онлайн-комунікацій і комп'ютерних технологій. Комплексний аналіз мовних особливостей спілкування в мережевому середовищі дає змогу виявити подібності й відмінності в онлайн-ідентичності, особливостях ужитку певної мови окремими групами користувачів і надати цінну інформацію для дослідників, адміністраторів і модераторів. Матеріалом дослідження слугували 80 персональних дописів вебфорумів.

Питання, порушені в розділі 1 "Онлайн-комунікація та комп'ютерні технології: Лінгвістичні аспекти", зосереджено на темі гендеру та мови, дослідженні різних підходів до гендерної лінгвістики та її релевантності для онлайн-комунікації.

У першому підрозділі "Диференційний підхід до гендерної лінгвістики" подано огляд поняття гендеру й тих аспектів, де його часто розглядають як бінарний конструкт, у якому чоловіче й жіноче репрезентовано окремими та опозиційними категоріями. Авторка з'ясовує, як такий підхід спонукав до дослідження гендерних відмінностей у використанні мови, зокрема в лексиці, синтаксисі та стилях спілкування.

У другому підрозділі "Підходи Робін Лакофф, Дебора Таннен і домінантний підхід" С. Федушко заглиблюється в домінантний підхід до гендерної лінгвістики, який передбачає, що використання мови є відображенням динаміки влади в суспільстві. Авторка аналізує праці двох видатних науковців у цій галузі та їхні теорії щодо того, як гендер впливає на використання мови та моделі комунікації.

У третьому підрозділі "Гендер та інтернет-комунікації" з'ясовано вплив гендеру на онлайн-спілкування. Дослідниця визначає, як інтернет сприяв створенню нових просторів для комунікації та яку роль у них відіграє гендер, а також розглядає дослідження гендерних моделей віртуального спілкування, зокрема відмінності у використанні мови, соціальних мережах та побудові ідентичності у глобальній мережі.

Отже, у розділі 1 монографії надано всебічний огляд ролі гендеру в мові й офлайн- та онлайн-комунікаціях. Наголошено на важливості розуміння гендерно зумовленого використання мови та моделей комунікації для сприяння інклюзивній і рівноправній взаємодії в усіх сферах життя.

У 2 розділі під назвою "Гендерні та вікові відмінності в онлайн-ідентичності" проведено комплексний аналіз формування онлайн-ідентичності з огляду на гендер і вік. Розділ складається з п'яти підрозділів, а саме: "Емотивні особливості"; "Розкриття особистої інформації користувача в Інтернеті"; "Вибір імені в Інтернеті"; "Вибір аватара"; "Соціолект в Інтернеті".

У першому підрозділі "Емотивні особливості" С. Федушко допитує, як стать і вік впливають на виявлення емоцій у мережевому спілкуванні. На думку авторки, чоловіки й жінки схильні використовувати різні смайлики, а старші люди послуговуються ними частіше, ніж молодші.

У другому підрозділі "Розкриття особистої інформації в Інтернеті" дослідниця з'ясовує, як люди різної статі та віку подають особисту інформацію у глобальній мережі. Авторка припускає, що жінки схильні уміщувати більше особистої інформації, ніж чоловіки, а старші люди — більше, ніж молодші.

Третій підрозділ "Вибір імені в Інтернеті" присвячено особливостям вибору імені у глобальній мережі й впливу на цей процес статі й віку. С. Федушко стверджує, що чоловіки схильні обирати більш анонімні імена, ніж жінки, а старші користувачі — більш серйозні імена, ніж молоді.

У четвертому підрозділі "Вибір аватарки" досліджено специфіку вибору аватарки в інтернеті користувачами різної статі й віку. Авторка з'ясувала, що жінки віддають перевагу аватаркам, які більш репрезентативно віддзеркалюють їхню особистість поза мережею, а старші люди — більш серйозним і професійним зображенням.

У п'ятому підрозділі "Соціолект в Інтернеті" проаналізовано, як люди різної статі та віку використовують мовні засоби в глобальній мережі. За результатами дослідження, жінки зазвичай вживають більш ввічливу та доброзичливу лексику в порівнянні з чоловіками, а старші люди — більш формальну й традиційну, ніж молодші.

Отже, розділ 2 містить глибокий аналіз специфіки формування ідентичності в інтернеті з огляду на гендер і вік. С. Федушко пропонує тонке розуміння складного взаємозв'язку між онлайн-комунікацією та статтю/віком, а його дослідження ґрунтується на багатій колекції емпіричних даних.

Розділ 3 "Гендерні подібності та відмінності в онлайн-комунікації" складається з двох підрозділів: 3.1 "Лінгвістичні особливості жіночого мовлення у віртуальному спілкуванні" та

3.2 "Лінгвістичні особливості чоловічого мовлення у віртуальному спілкуванні".

У першому підрозділі розглянуто мовні особливості, притаманні жінкам в онлайн-спілкуванні. Проаналізовано специфіку використання смайликів, вигуків та інтенсифікаторів для передавання емоцій і налагодження контакту зі співрозмовником. Авторка також розглянула особливості застосування хеджів, тег-питань і вибачень для виявлення невпевненості, пошуку згоди й підтримання соціальної гармонії. Зауважено про тенденцію до використання жінками мовних засобів, що асоціюються з ввічливістю та комунікабельністю.

У другому підрозділі розглянуто лінгвістичні особливості мережевої комунікації чоловіків. Досліджено аспекти застосування декларативних висловлювань, команд та імперативів для утвердження позицій домінування й контролю. Виявлено тенденцію до використання чоловіками лінгвістичних засобів, що асоціюються з упевненістю та рішучістю.

Загалом, розділ 3 містить важливу інформацію щодо гендерних відмінностей в онлайн-комунікації. Дослідниця виявила розбіжності в мовних засобах, які використовують чоловіки й жінки, а також дослідила їх здатність впливати на стиль спілкування та онлайн-ідентичність. Питання розділу розкрито ґрунтовно, що надає всебічне розуміння теми.

Розділ 4 рецензованої монографії "Комп'ютерно-лінгвістичний метод гендерної ідентифікації учасників веб-форумів" присвячено розробленню методу ідентифікації статі учасників вебфорумів на основі індивідуальних лінгвістичних особливостей.

С. Федушко аналізує дизайн використаного в дослідженні ПЗ, що було створено за допомогою мов програмування Python і Borland Delphi; з'ясовує, як з використанням мови програмування Python було розраховано частотні розподіли; описує процес обчислення Манхеттенської та Евклідової відстаней для гендерної ідентифікації; наводить докладний алгоритм процесу збирання даних, зокрема з різних вебфорумів (згодом ці відомості було опрацьовано з допомогою спеціально розробленого програмного забезпечення для визначення статі учасників вебфорумів). У розділі наведено результати дослідження, і авторка розглядає точність методу гендерної ідентифікації. Наприкінці розділу узагальнено основні висновки дослідження та проаналізовано його значення для гендерних студій та онлайн-комунікації.

Отже, розділ 4 містить всебічний огляд процесу розроблення та впровадження комп'ютерно-лінгвістичного методу для визначення статі учасників вебфорумів. Розділ добре структуровано, авторка надає чітке пояснення щодо дизайну програмного забезпечення та методів опрацювання даних, використаних у дослідженні.

У розділі 5 "Розробка алгоритму реєстрації та перевірки персональних даних учасників" розглянуто процес розроблення алгоритму, що покликаний забезпечити точність і достовірність персональних даних, наданих учасниками вебфоруму. Наведено стислий огляд методів реєстрації учасників спільноти та їх обмежень, а також алгоритм реєстрації й перевірки персональних даних, що передбачає використання ручних та автоматизованих методів. Авторка розглядає класифікацію акаунтів учасників вебфорумів за рівнями достовірності даних, що ґрунтується на різних параметрах: рівень достовірності персональних даних, наданих учасником; історія його повідомлень; частота входу в систему; рівень участі в дискусіях.

Загалом, у розділі 5 наведено інформацію щодо проблем, пов'язаних із реєстрацією та перевіркою персональних даних учасників вебфорумів, а також запропоновано ефективний алгоритм, який допоможе розв'язати ці завдання. Розділ є обов'язковим до ознайомлення дослідників і практиків, які працюють у сфері онлайн-комунікацій та комп'ютерних технологій.

У розділі 6 "Застосування системи управління контентом Drupal у створенні веб-сайтів" розглянуто особливості використання системи управління контентом (CMS) Drupal у створенні вебсайтів та управлінні ними. Розділ містить стислий вступ до CMS Drupal, висвітлює її можливості та переваги. Авторка надає покрокові інструкції щодо встановлення та конфігурування системи, а також створення вебсайта, налаштування його зовнішнього вигляду та управління ним із допомогою CMS Drupal.

Розділ також містить аналіз модулів Drupal, які використовують для розширення функціональності CMS. С. Федушко наводить приклади корисних модулів Drupal, які доцільно застосовувати для додавання на сайт таких функцій, як реєстрація користувачів, коментарі, форуми та інтеграція із соціальними мережами. Крім того, авторка наголошує на важливості створення контенту та управління ним під час розроблення вебсайта. У розділі подано рекомендації щодо створення цікавого та інформативного контенту,

який допоможе залучати відвідувачів на вебсайт та утримувати їхню увагу.

Загалом, розділ 6 монографії містить вичерпну інформацію щодо використання CMS Drupal для створення вебсайтів та управління ними, а також докладні інструкції та приклади, що допоможуть як початківцям, так і досвідченим користувачам ефективно створювати та підтримувати професійні вебсайти.

Підсумовуючи, слід зазначити, що всі розділи рецензованої праці містять інноваційні ідеї й практичні рішення для розв'язання проблем в онлайн-комунікаціях та інших галузях, що ґрунтуються на аналізі та опрацюванні даних. Наукова цінність монографії полягає в міждисциплінарному підході до дослідження, що поєднує знання й методи з лінгвістики, інформатики, математики та соціальних комунікацій, як-от перевірка гіпотез, контент-аналіз, описовий аналіз, математична лінгвістика й інтерпретація текстів.

У монографії подано комплексний аналіз гендерної специфіки онлайн-комунікації на основі інформаційного сліду учасників вебспільнот; визначено лінгвістичні особливості чоловічого та жіночого слововживання у віртуальній комунікації. Теоретична цінність дослідження полягає у виявленні відмінностей між групами учасників вебфоруму, а також розробленні алгоритму реєстрації та валідації їхніх персональних даних.

Монографія є вагомим внеском у галузь соціальних комунікацій і лінгвістики, зокрема у вивчення онлайн-комунікації та комп'ютерних технологій, і містить ґрунтовні напрацювання щодо лінгвістичних аспектів віртуального спілкування та верифікації персональних даних учасників вебфорумів. Методологія дослідження є всебічною, а здобуті результати мають практичне значення для розроблення способів убезпечення та захисту персональної інформації учасників онлайн-спільнот.

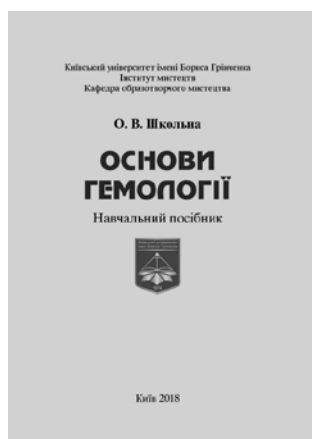
Дослідження, репрезентовані в монографії, можуть сприяти розробленню нових технологій і практик, а також поглибленню розуміння онлайн-комунікацій і комп'ютерних технологій.

Видання рекомендовано для науковців і практиків, які цікавляться дослідженням онлайн-комунікацій і комп'ютерних технологій на перетині лінгвістики, гендеру й технологій.

Юрій Сєров,

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності Національного
університету "Львівська політехніка"*

Надійшла до редакції 7 березня 2023 року

Школьна О. В.
Основи гемології :
навч. посіб. для студ.
вищ. навч. закл. /
О. В. Школьна. — Київ :
Київ. ун-т ім. Бориса
Грінченка, 2018. — 128 с.

Колекції ювелірних виробів, зокрема з дорогоцінного каміння, наявні в багатьох музеях України різного виду та типу: худож-

ніх, декоративно-ужиткового мистецтва, історичних, етнографічних, літературних, театрального мистецтва, краєзнавчих тощо. Під час опрацювання таких музейних предметів потрібні спеціальні знання для атрибуції різних категорій ювелірних виробів. Цій темі присвячено навчальний посібник "Основи гемології", підготовлений О. Школьною — доктором мистецтвознавства, професором, завідувачем кафедри образотворчого мистецтва факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка, членом експертної ради Міністерства культури та інформаційної політики з нематеріальної культурної спадщини. Видання є авторським курсом, призначено для викладачів і студентів закладів вищої освіти напряму "Мистецтво" спеціальності "Образотворче мистецтво" й орієнтовано на підготовку майбутніх фахівців у галузі декоративно-прикладного мистецтва. Навчальний посібник — органічне продовження серії профільних видань, започаткованої наприкінці 1990-х рр. геологами В. Індутним, П. Барановим, А. Кічняєвим та іншими [1—3].

Окрім передмови, видання має дві частини, кожна з яких поділено на теми, а також глосарій (81 позиція) і список рекомендованої літератури. Принагідно зазначимо, що посібник

гарно ілюстрований кольоровими фотографіями зразків самоцвітів.

Частина перша "Гемологія як наука. Класифікація ювелірного каміння" (с. 6—53) містить чотири теми, кожна з яких завершує практична робота. Темі розкривають історію виникнення гемології, її завдання, класифікацію каміння з відповідною характеристикою. Зародження гемології О. Школьна відносить до 1902 р. і пов'язує з діяльністю французького хіміка М. Вернейля. В окремій темі розглянуто лікувальні властивості самоцвітів (с. 30—44). Прикінцеву тему розділу присвячено історії виникнення та виготовлення штучних ювелірних каменів (с. 44—53).

На нашу думку, цю частину варто було б доповнити розділом про внесок вітчизняних учених у розвиток гемології та подати стислий аналіз наукових досліджень українських родовищ дорогоцінного каміння І. Латиша, В. Мацуя, І. Падалки, В. Супричова та інших.

У другій частині "Основні види обробки гемологічної сировини" (с. 54—105), що містить п'ять тем, розглянуто види огранювання, оброблення дорогоцінного каміння тощо. Ця частина посібника має прикладний характер. В історичному контексті подано розвиток гліптики, продемонстровано відмінності між гемами та камями, особливості мистецтва мозаїки та інкрустації. Окрему увагу О. Школьна приділила методологічним підходам оцінювання дорогоцінного каміння та використання ювелірних прикрас у сучасному модельєрному мистецтві.

Навчальний посібник, запропонований О. Школьною, може бути використаний не тільки під час підготовки майбутніх мистецтвознавців, а й у освітньому процесі на кафедрах музеєзнавства й охорони пам'яток вітчизняних ЗВО, а також на факультативних заняттях у середніх навчальних закладах. Видання стане у пригоді всім поціновувачам ювелірного мистецтва.

Список посилань

1. *Діагностика та оцінка декоративного каміння* : (короткий курс лекцій) / Індутний В. В. [та ін.] ; Держ. гемол. центр України. Київ : [б. в.], 1998. 71 с.
2. *Індутний В. В.* Лекції з гемології. Київ : Вид-во ДГЦУ, 1999. 55 с.
3. *Самоцвіти України* : навч. посіб. / за ред. П. М. Баранова. Дніпропетровськ : Нац. гірн. ун-т, 2013. 85 с.

Дмитро Кенін,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник відділу ретроспективної бібліографії
Книжкової палати України

Надійшла до редакції 13 березня 2023 року

УДК 027.081:004.738.5](477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.3(320).35-42

Антоній Ржеуський,

кандидат наук із соціальних комунікацій,
докторант Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв,
e-mail: antonii.v.rzheuskyi@lpnu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8711-4163>

Наталія Кунанець,

докторка наук із соціальних комунікацій,
професорка кафедри інформаційних систем та мереж
Національного університету "Львівська політехніка",
e-mail: nek.lviv@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3007-2462>

Електронні інформаційні ресурси бібліотек класичних університетів України

Проведено дослідження вебсайтів наукових бібліотек класичних університетів України з метою визначення інформаційних ресурсів, які використовують в обслуговуванні читачів в умовах карантину та воєнного стану.

Дослідження дало змогу сформувати перелік інформаційних ресурсів, репрезентованих на вебсайтах бібліотек: електронний каталог; електронний архів наукових праць співробітників університету (інституційний репозитарій); повнотекстові бази даних та ресурси, доступні на відкритих платформах; власні повнотекстові колекції; сторінка в соціальній мережі Facebook; сторінка в соціальній мережі Instagram; сторінка в соціальній мережі Twitter; Telegram-канал; YouTube-канал; нові надходження; віртуальні виставки; віртуальні екскурсії; дайджести; буктрейлери; аудіокниги; лонгріди.

Здійснено порівняльний аналіз інформаційних ресурсів бібліотек класичних університетів України, за результатами якого визначено лідера з надання доступу до найширшого спектра інформаційних ресурсів. Ним виявилася бібліотека Сумського державного університету.

Ключові слова: електронні інформаційні ресурси; бібліотека; карантинні обмеження; воєнний стан; вебсайт; соцмережі

Постановка проблеми. Карантинні обмеження та воєнний стан стали чинниками, що спричинили переосмислення парадигми бібліотечно-інформаційного обслуговування. Різкі зміни в повсякденному житті вплинули на забезпечення інформаційних потреб користувачів бібліотек, зокрема підвищення попиту на електронні інформаційні ресурси. Актуальність статті полягає в дослідженні інформаційних ресурсів, які наукові бібліотеки класичних університетів України використовують в обслуговуванні читачів в умовах пандемії та воєнного стану.

Аналіз досліджень і публікацій. Електронним інформаційним ресурсам бібліотек присвячено низку публікацій. Зокрема, Н. Каліберда, О. Ясінська, О. Півнюк досліджували інформаційні потреби користувачів електронних ресурсів упродовж 2013—2016 рр., але на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [1]. У праці Л. Коновал [2] порушено питання реалізації інтегрованих електронних ресурсів, організації цифрових колекцій. З. Савченко розгля-

нула структуру, класифікацію та види електронних інформаційних ресурсів з метою формування електронних бібліотек [3]. Н. Левченко проаналізувала роль електронних інформаційних ресурсів у навчальному процесі на прикладі науково-технічної бібліотеки Національного університету харчових технологій [4]. Водночас комплексних досліджень, присвячених проблемі забезпечення електронними інформаційними ресурсами користувачів наукових бібліотек, зокрема класичних університетів України, виявлено не було.

Мета статті полягає в дослідженні вебсайтів наукових бібліотек класичних університетів України для виявлення інформаційних ресурсів, які використовують в обслуговуванні читачів під час пандемії та воєнного стану, і здійсненні їх порівняльного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. До бібліотек класичних університетів України належать: Наукова бібліотека Національного університету "Острозька академія"; Бібліотека Волинського національного університету імені Лесі

Українки; Наукова бібліотека Дніпровського національного університету імені О. Гончара; Наукова бібліотека Донецького національного університету імені Василя Стуса; Бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка; Наукова бібліотека Ужгородського національного університету; Наукова бібліотека Національного університету "Києво-Могилянська академія"; Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка; Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника; Бібліотека Сумського державного університету; Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна; Наукова бібліотека Хмельницького національного університету; Наукова бібліотека Запорізького національного університету; Наукова бібліотека Криворізького національного університету; Наукова бібліотека Чорноморського національного університету імені Петра Могили; Бібліотека Луганського національного університету імені Тараса Шевченка; Наукова бібліотека імені Михайла Максимовича Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького; Бібліотека Камінець -Подільського національного університету імені Івана Огієнка; Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Наукова бібліотека Херсонського державного університету; Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Для порівняльного аналізу було відібрано наукові бібліотеки, що надають віддалений доступ до найбільшої кількості інформаційних ресурсів. У табл. 1 наведено перелік інформаційних ресурсів, розміщених на вебсайтах наукових бібліотек класичних університетів України:

А — Наукова бібліотека Національного університету "Києво-Могилянська академія";

В — Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка;

С — Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Д — Бібліотека Сумського державного університету;

Е — Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Ф — Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна;

Г — Наукова бібліотека Хмельницького національного університету;

Н — Наукова бібліотека Запорізького національного університету;

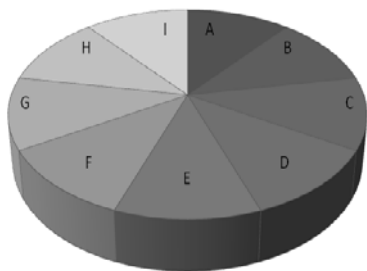
І — Наукова бібліотека Криворізького національного університету.

Таблиця 1

Перелік інформаційних ресурсів, виявлених на вебсайтах наукових бібліотек класичних університетів України

Інформаційні ресурси	А	В	С	Д	Е	Ф	Г	Н	І
Електронний каталог	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Електронний архів наукових праць співробітників університету (інституційний репозитарій)	+	+	+	+	+	+	+	—	+
Повнотекстові бази даних і ресурси, доступні на відкритих платформах	+	+	—	+	—	—	+	—	+
Власні повнотекстові колекції	+	—	+	+	+	+	+	+	—
Сторінка у Facebook	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Сторінка в Instagram	+	+	—	+	—	+	—	—	—
Сторінка у Twitter	—	—	—	—	—	+	—	+	—
Буктрейлери	—	—	—	—	—	—	—	—	+
Віртуальні виставки	—	—	+	—	+	+	+	—	—
Лонгріди	—	—	—	—	—	—	—	—	+
Telegram-канал	—	—	—	+	—	+	—	+	—
YouTube-канал	+	+	+	+	+	—	+	—	—
Віртуальні екскурсії	+	—	—	—	—	—	—	—	—
Дайджести	—	—	—	+	—	—	—	—	+
Нові надходження	—	+	+	+	—	—	—	+	+
Аудіокниги	—	—	—	+	—	—	—	—	—

Дослідження виявило, що всі зазначені книгозбірні надають віддалений доступ до електронного каталогу (діагр. 1).

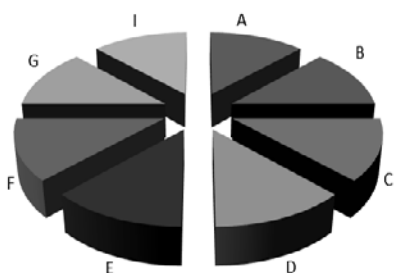

Діагр. 1. Надання бібліотеками віддаленого доступу до електронного каталогу

Слід зазначити, що в електронному каталозі Бібліотеки Сумського державного університету виокремлено рубрику "Аудіокниги", що містить понад 400 аудіозаписів.

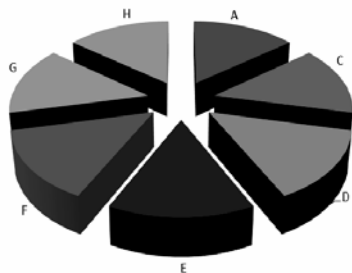
На вебсайті Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка створено та розміщено відеоінструкції з користування електронним каталогом.

Щодо надання користувачам доступу до електронного архіву наукових праць співробітників університету (інституційний репозитарій), виявлено, що 8 бібліотек із 9 розмістили на вебсайті та підтримують такий інформаційний ресурс (діагр. 2).

Діагр. 2. Надання бібліотеками віддаленого доступу до інституційного репозитарію

Наукові бібліотеки класичних університетів створюють і підтримують повнотекстові колекції та бази даних власної генерації, наявні на їхніх вебсайтах у вільному доступі для зареєстрованих користувачів. Під час аналізу виявлено, що 7 із 9 книгозбірень пропонують читачам скористатися власними повнотекстовими колекціями (діагр. 3).

Діагр. 3. Бібліотеки класичних університетів України, на вебсайтах яких розміщено власні повнотекстові колекції

Зокрема, на вебсайті Наукової бібліотеки Національного університету "Києво-Могилянська академія" у вільному доступі розміщено Цифрову колекцію Національного університету "Києво-Могилянська академія", що складається з рідкісних документів із фондів наукової бібліотеки, архіву та музею НаУКМА.

Працівники книгозбірні розробили проєкт "Віртуальний музей Києво-Могилянської академії", що являє собою цифрову реконструкцію історико-культурного надбання навчального закладу. Користувачі також мають змогу здійснити 3D-тур музеєм [5].

Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника надає можливість скористатися періодичними виданнями, а саме: електронними періодичними виданнями вільного доступу й оцифрованими періодичними виданнями університету. Окрім цього, читачі можуть дистанційно працювати з інформаційним ресурсом "Електронна бібліотека повнотекстових видань". Зокрема, користувач вводить у вікно пошуку ключові слова й отримує перелік документів. Поряд із документом може міститися позначка "Відкритий доступ", яка свідчить про те, що можна ознайомитися з його повнотекстовою версією [6].

Бібліотека Сумського державного університету надає вільний доступ до таких інформаційних ресурсів:

- освітні ресурси Сумського державного університету (U mix — середовище змішаного навчання в Сумському державному університеті; "Екзаменаріум" — платформа відкритих навчальних онлайн-курсів, що містять навчальні програми з економіки, фінансів, менеджменту, маркетингу та права; ОСW — відкритий електронний ресурс структурованих колекцій організаційних, навчально-методичних матеріалів дисциплін, які внесено до складу програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, а також додаткових освітніх програм; "Дистанційне навчання в Сумському державному університеті" — платформа, на якій розміщено понад 1800 дисциплін із тестовими завданнями, тренажерами, інтерактивними демонстраціями та завданнями для самостійної роботи);

- періодичні видання, що видаються Сумським державним університетом (колекція періодичних видань у відкритому доступі, згрупованих за галузями знань);

- перелік ліцензійного програмного забезпечення для студентів і викладачів Сумського державного університету [7].

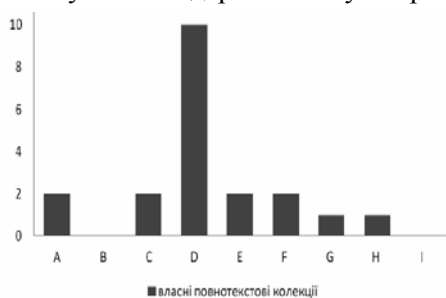
Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова надає віддалений доступ до повнотекстової колекції періодичних видань навчального закладу та видань, що продовжуються; електронної бібліотеки рідкісних видань, у якій зібрано цифрові версії європейських і вітчизняних стародруків, рідкісних і цінних видань XIX—XX ст., у тому числі "Україніка" та краєзнавча література щодо Одеси й Північного Причорномор'я, періодики, а також картографічних матеріалів із власних фондів [8].

Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна надає віддалений повнотекстовий доступ до низки власних інформаційних ресурсів: eScriptorium — архів рідкісних видань і рукописів, що є корпоративним проектом, започаткованим книгозбірнею; Karazin.Back2News — архів періодичних видань із фондів бібліотеки [9].

Наукова бібліотека Хмельницького національного університету пропонує скористатись електронною бібліотекою, що містить: оцифровані версії книг, журналів, методичних посібників; матеріалів конференцій; графічні елементи, відео- та аудіоматеріали.

Наукова бібліотека Запорізького національного університету також має електронну бібліотеку, що пропонує оцифровані версії книг, згруповані за тематичними розділами [10].

На діагр. 4 наведено результати кількісного порівняння власних повнотекстових колекцій, згенерованих науковими бібліотеками класичних університетів України, згідно з якими переважає бібліотека Сумського державного університету.

Діагр. 4. Кількісні показники повнотекстових колекцій бібліотек власної генерації

Окрім цього, наукові бібліотеки класичних університетів України акумулюють на своїх вебсайтах повнотекстові бази даних і ресурси, доступні на відкритих платформах. Під час дослідження виявлено, що на сайтах 5 із 9 книгозбірень створено окремі розділи з баз даних та інформаційних ресурсів, які мають рекомендаційний характер і спрямовані на підвищення ефективності та якості навчальної й наукової діяльності користувачів.

Зокрема, на вебсайті Наукової бібліотеки Національного університету "Кієво-Могилянська академія" розміщено перелік із понад 200 назв відкритих наукових електронних ресурсів.

На сайті Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка у розділі "Рекомендовані ресурси" наведено список інформаційних ресурсів у вільному доступі: Welcome to Europeana. Polona — Biblioteka Narodowa; CRISPA: Strona główna; Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa; Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego; Biblioteka Cyfrowa WBP; Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa — Biblioteka Jagiellońska Uniwersytetu Jagiellońskiego; Baltic Digital Library; Gallica; ANNO — AustriaN Newspapers Online; Project Gutenberg [11].

На сайті бібліотеки Сумського державного університету створено розділ "Тематичні ресурси", що складається з 9 підрозділів: "Джерела даних", "Гуманітарні науки", "Соціальні науки", "Політика. Право", "Математика. Наука про дані", "Природничі науки", "Медичні науки", "Інженерія та технології", "Географія. Біографії. Історія". Підрозділи мають таку структуру: "Періодичні видання. Бази даних"; "Інтернет-ресурси"; "Відкриті навчальні матеріали", "Організації".

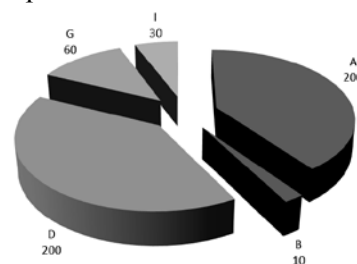
Варто зауважити, що періодичні видання, бази даних, інтернет-ресурси та навчальні матеріали підібрано відповідно до галузей знань, зазначених у підрозділах.

Загальна кількість баз даних та інформаційних ресурсів, доступних на відкритих платформах, становить майже 200 назв.

Працівники Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету сформували розділ "Бази даних", де зібрано близько 60 назв іноземних баз даних відкритого доступу [12].

Бібліотека Криворізького національного університету пропонує скористатися 30 інформаційними ресурсами у відкритому доступі [13].

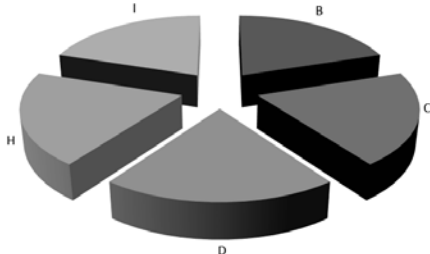
Показники розподілу повнотекстових баз даних та інформаційних ресурсів у відкритому доступі, акумульованих на вебсайтах наукових бібліотек класичних університетів України, подано на діагр. 5.

Діагр. 5. Показники розподілу повнотекстових баз даних та інформаційних ресурсів у відкритому доступі

Першість посідають Наукова бібліотека Національного університету "Кієво-Могилянська академія" та Бібліотека Сумського державного університету.

Інформаційним ресурсом "Нові надходження" пропонують скористатися п'ять наукових бібліотек класичних університетів України (діагр. 6).

Діагр. 6. Бібліотеки, що інформують користувачів про нові надходження

Про нові надходження до Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка користувачі можуть дізнатися на її сайті в рубриці "Нові надходження" та на сторінці в соцмережі Facebook.

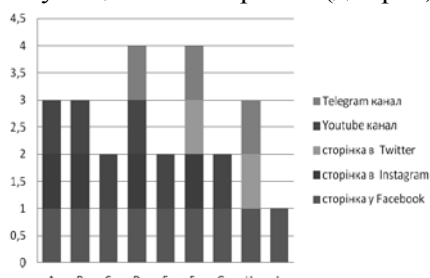
Працівники Наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника створюють віртуальні виставки нових надходжень.

На вебсайті Бібліотеки Сумського державного університету розміщено списки нових надходжень; користувачі також можуть підписатися на розсилку.

Інформацію щодо нових надходжень Наукової бібліотеки Запорізького національного університету уміщено в розділі "Нові надходження" на вебсайті установи.

На сайті Бібліотеки Криворізького національного університету також розміщено списки нових надходжень.

Наукові бібліотеки класичних університетів України широко представлені та ведуть активну діяльність у соціальних мережах (діагр. 7).

Діагр. 7. Використання соціальних мереж, месенджерів і відеохостингів науковими бібліотеками класичних університетів

Звернутися із запитаннями до Наукової бібліотеки Національного університету "Кієво-Могилянська академія" можна через соцмережі

Facebook, Instagram, Twitter. Книгозбірня також підтримує YouTube-канал.

Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка здійснює інформаційне обслуговування користувачів за допомогою сучасних засобів електронної комунікації, як-от Facebook, Instagram, YouTube.

Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника підтримує сторінку в соціальній мережі Facebook та YouTube-канал.

Працівники Бібліотеки Сумського державного університету анонсують онлайн-заходи на вебсайті та на сторінках у соцмережах Facebook, Instagram, YouTube- та Telegram-каналах.

Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова підтримує акаунт у соціальній мережі Facebook та YouTube-канал.

Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна для комунікації з користувачами та поширення новин використовує соціальні мережі Facebook, Instagram, Twitter і Telegram-канал.

Наукова бібліотека Хмельницького національного університету має акаунт у соціальній мережі Facebook та YouTube-канал.

Наукова бібліотека Запорізького національного університету підтримує офіційні сторінки у соцмережах Twitter, Facebook, а також Telegram-канал.

Бібліотека Криворізького національного університету зареєстрована лише в соціальній мережі Facebook.

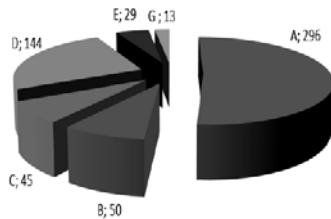
Як свідчить діагр. 7, лідерами з використання соціальних медіа є: Наукова бібліотека Національного університету "Кієво-Могилянська академія", Бібліотека Сумського державного університету та Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Усі досліджені книгозбірні використовують соціальну мережу Facebook.

Другою за популярністю є платформа Instagram — нею послуговуються 4 бібліотеки. На третьому місці — соцмережа Twitter, яку обрали для спілкування 2 книгозбірні. Telegram-канал використовують 3 бібліотеки. YouTube-канал зареєстрували 6 книгозбірень (діагр. 8).

Під час аналізу виявлено, що найбільшу кількість відеоматеріалів на цьому ресурсі розмістила Наукова бібліотека Національного університету "Кієво-Могилянська академія" — 296. Друге місце посідає YouTube-канал Бібліотеки Сумського державного університету, на якому розміщено 144 відеоматеріали (діагр. 9).

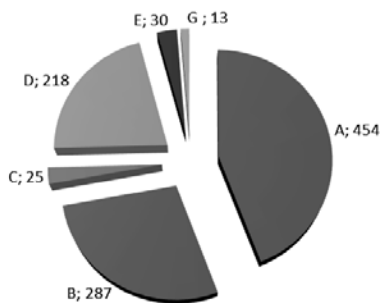

Діагр. 8. Показники розподілу соціальних медіаресурсів, які використовують бібліотеки

Діагр. 9. Показники розподілу відеоматеріалів, розміщених на YouTube-каналах бібліотек

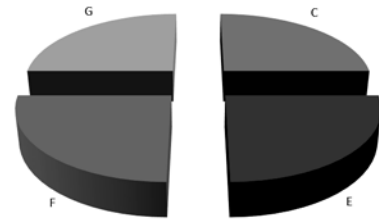
Водночас було з'ясовано кількість підписників на YouTube-каналах зазначених бібліотек. Як бачимо з діагр. 10, найбільше підписників на YouTube-каналі Наукової бібліотеки Національного університету "Києво-Могилянська академія" — 454. На другому місці — Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка — 287. І третє місце посідає YouTube-канал Бібліотеки Сумського державного університету — 218 підписників.

Діагр. 10. Показники розподілу підписників на YouTube-каналах бібліотек

Ще один інформаційний ресурс, який активно використовують книгозбірні, — віртуальні виставки: їх виявлено на вебсайтах 4 книгозбірень із 9 (діагр. 11).

Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника створює віртуальні виставки у PDF-форматі та за допомогою сервісу Calameo. Серед виявлених експозицій варто виокремити такі: "Очевидне — неймовірне: фізика і лірика", "Спогади про минуле: Журнали мод 40—50-х років XX ст.", "30 років Незалежності України: здобутки, втрати і стратегії майбутнього" та інші.

Діагр. 11. Бібліотеки, на вебсайтах яких наявні віртуальні виставки

Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова розмістила на вебсайті низку віртуальних виставок у PDF-форматі, зокрема "Григорій Савич Сковорода — духовні орієнтири для сучасності: до 300-річчя з дня народження", "Власницькі ознаки на примірниках видань Г. С. Сковороди з фонду Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова", "100 років з дня народження вченого-літературознавця Левченка Михайла Олександровича", "Одеса козацька" та інші.

Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна також створює віртуальні виставки у форматі PDF і розміщує на вебсайті. Серед них: "Міжнародний день рідної мови", "День пам'яті Героїв Небесної сотні", "До 250-річчя від дня народження Василя Назаровича Каразіна", "До 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди", "28 жовтня 2022 — День визволення України", "Скарби української культури", "Віртуальна виставка до 450-річчя Йоганна Кеплера — видатного німецького астронома та математика" та інші.

Наукова бібліотека Хмельницького національного університету розмістила на вебсайті низку віртуальних виставок, які можна переглянути у браузері в інтерактивному режимі, зокрема: "Хмельницький національний університет: через минуле у майбутнє. До 55-річчя рідного вишу", "Українське вбрання — частка народної душі", "Славетні жінки України", "Видатні постаті України" та інші. Окремо створено рубрику "Виставки-презентації видань викладачів Хмельницького національного університету".

Варто зауважити, що під час дослідження на вебсайті бібліотеки Криворізького національного університету було виявлено дайджести, лонгріди та буктрейлери.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу визначити перелік інформаційних ресурсів, наявних на вебсайтах бібліотек: електронний каталог; електронний архів наукових праць співробітників університету (інституційний репозитарій); повнотекстові бази даних і ресурси, доступні на від-

критих платформах; власні повнотекстові колекції; сторінки у Facebook, Instagram, Twitter, канали Telegram та YouTube; нові надходження; віртуальні виставки; віртуальні екскурсії; дайджести, буктрейлери, аудіокниги, лонгріди. Проведено порівняльний аналіз інформаційних ресурсів, результат якого дав змогу визначити книгозбірню-лідера. Нею виявилась бібліотека Сумського державного університету. Серед електронних інформаційних ресурсів, доступ до яких надає бібліотечна установа, наявні такі:

— електронний архів Сумського державного університету;

— освітні ресурси СумДУ (U mix — середовище змішаного навчання в Сумському державному університеті; "Екзаменаріум" — платформа відкритих навчальних онлайн-курсів, що містять навчальні програми з економіки, фінансів, менеджменту, маркетингу та права; ОСW — відкритий електронний ресурс структурованих колекцій організаційних, навчально-методичних матеріалів дисциплін, що занесені до складу програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, а також додаткових освітніх програм; "Дистанційне навчання в СумДУ" — платформа, на якій розміщено понад 1800 дисциплін із тестовими завданнями, тренажерами, інтерактивними демонстраціями та завданнями для самостійної роботи);

— наукова періодика Сумського державного університету (колекція періодичних видань у відкритому доступі, згрупованих за галузями знань);

— перелік ліцензійного програмного забезпечення для студентів і викладачів Сумського державного університету;

— електронний каталог бібліотеки містить рубрику "Аудіокниги", що налічує понад 400 аудіо-записів.

Бібліотека Сумського державного університету інформує співробітників навчального закладу про новини, інновації, освітні та наукові ресурси з різних галузей за допомогою тематичних інформаційних дайджестів.

На вебсайті книгозбірні розміщено списки нових надходжень, користувачі мають змогу підписатися на розсилку. Також створено розділ "Тематичні ресурси", що складається з 9 підрозділів: "Джерела даних", "Гуманітарні науки", "Соціальні науки", "Політика. Право", "Математика. Наука про дані", "Природничі науки", "Медичні науки", "Інженерія та технології", "Географія. Біографії. Історія". Підрозділи мають таку структуру: "Періодичні видання. Бази даних"; "Інтернет-ресурси"; "Відкриті навчальні матеріали"; "Організації".

Періодичні видання, бази даних, інтернет-ресурси та навчальні матеріали підібрано відповідно до галузей знань, зазначених у підрозділах. Для викладачів університету розроблено широкий перелік сервісів та інструментів для дистанційної роботи.

Бібліотечні працівники анонсують проведення онлайн-заходів на вебсайті та в соціальних мережах Facebook, Instagram, Telegram- та YouTube-каналах.

Список посилань

1. *Каліберда Н., Ясінська О., Півнюк О.* Електронні інформаційні ресурси в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування наукової бібліотеки. *Бібліотечний вісник.* 2016. № 6. С. 21—28.
2. *Коновал Л.* Електронні бібліотечно-інформаційні ресурси в сучасних наукових комунікаціях. *Бібліотечний вісник.* 2017. № 6. С. 48.
3. *Savchenko Z.* Formation and use of electronic information scientific and educational resources. *ITLT.* 2010. Vol. 18 (4). URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v18i4.316>.
4. *Левченко Н.* Електронні ресурси бібліотеки в інформаційному забезпеченні навчального процесу. *Вісник Книжкової палати.* 2018. № 10. С. 27—30.
5. *Наукова бібліотека Національного університету "Киево-Могилянська академія"* : вебсайт. URL: <https://library.ukma.edu.ua/>.
6. *Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника* : вебсайт. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/>.
7. *Бібліотека Сумського державного університету* : вебсайт. URL: <https://library.sumdu.edu.ua/uk/>.
8. *Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова* : вебсайт. URL: <http://lib.onu.edu.ua/>.
9. *Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна* : вебсайт. URL: <http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr/>.
10. *Наукова бібліотека Запорізького національного університету* : вебсайт. URL: <http://library.zntu.edu.ua/>.
11. *Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка* : вебсайт. URL: <https://www.lnlibrary.lviv.ua/>.
12. *Наукова бібліотека Хмельницького національного університету* : вебсайт. URL: <http://library.khmnu.edu.ua/>.
13. *Бібліотека Криворізького національного університету* : вебсайт. URL: <http://lib.knu.edu.ua/>.

Antonii Rzheuskyi,
 PhD of Social Communications, Doctoral Student of the
 National Academy of Management of Culture and Arts
Natalia Kunanets,
 Doctor of Social Communications, Professor of the
 Department of Information Systems and Networks
 Lviv Polytechnic National University

Electronic information resources of libraries of classical universities of Ukraine

A research of websites of scientific libraries of classical universities of Ukraine was conducted. The purpose of the study is to determine the information resources that libraries provide to their users in quarantine and martial law conditions. The study made it possible to determine the list of information resources presented on library websites: electronic catalog, electronic archive of scientific works of university employees (institutional repository), full-text databases and resources available on open platforms, own full-text collections, page on the Facebook social network, page on the social network Instagram, page on the social network Twitter, Telegram channel, YouTube channel, new arrivals, virtual exhibitions, virtual tours, digests, book trailers, audio books, longreads. A comparative analysis of the information resources of the libraries of classical universities of Ukraine was carried out, which made it possible to determine the leader library in providing the largest list of information resources. It turned out to be the library of Sumy State University.

Keywords: electronic information resources; library; quarantine restrictions; martial law; website; social networks

References

1. Kaliberda N., Yasinska O. & Pivniuk O. (2016). Elektronni informatsiini resursy v systemi bibliotechno-informatsiinoho obsluhovuvannya naukovoï biblioteky. *Bibliotechnyi visnyk*, 6, pp. 21—28.
2. Konoval L. (2017). Elektronni bibliotechno-informatsiini resursy v suchasnykh naukovykh komunikatsiiakh. *Bibliotechnyi visnyk*, 6, pp. 48.
3. Savchenko Z. (2010). Formation and use of electronic information scientific and educational resources. *ITLT*, 18 (4). Available at: <https://doi.org/10.33407/itlt.v18i4.316>.
4. Levchenko N. (2018). Elektronni resursy biblioteky v informatsiinomu zabezpechenni navchalnoho protsesu. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 10, pp. 27—30.
5. *Naukova biblioteka Natsionalnoho universytetu "Kyievo-Mohylianska akademiia" : vebсайт.* (2023). Available at: <https://library.ukma.edu.ua/>.
6. *Naukova biblioteka Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka : vebсайт.* (2023). Available at: <http://lib.pnu.edu.ua/>.
7. *Biblioteka Sumskoho derzhavnoho universytetu : vebсайт.* (2023). Available at: <https://library.sumdu.edu.ua/uk/>.
8. *Naukova biblioteka Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova : vebсайт.* (2023). Available at: <http://lib.onu.edu.ua/>.
9. *Tsentralna naukova biblioteka Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina : vebсайт.* (2023). Available at: <http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr/>.
10. *Naukova biblioteka Zaporizkoho natsionalnoho universytetu : vebсайт.* (2023). Available at: <http://library.zntu.edu.ua/>.
11. *Naukova biblioteka Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka : vebсайт.* Available at: <https://www.lnlibrary.lviv.ua/>.
12. *Naukova biblioteka Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu : vebсайт.* (2023). Available at: <http://library.khmn.edu.ua/>.
13. *Biblioteka Kryvorizkoho natsionalnoho universytetu : vebсайт.* (2023). Available at: <http://lib.knu.edu.ua/>.

Надійшла до редакції 6 березня 2023 року

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

УДК 050(477)''197'' : 63](045)
 DOI: 10.36273/2076-9555.2023.3(320).42-48

Лариса Дояр,
 кандидатка історичних наук, доцентка,
 завідувачка Державного архіву друку
 Книжкової палати України,
 e-mail: arkhiv@ukrbook.net
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Сільськогосподарська тематика як пріоритетний зміст друкованої періодики УРСР 1970-х років

Статтю підготовлено в межах реалізації наукового дослідження Книжкової палати України "Друковані видання України 1970-х рр.: тематичні та змістовні пріоритети". Розвідка продовжує авторські праці, присвячені вивченню вітчизняних книг і періодики. Використовуючи метод контент-аналізу, авторка

опрацювала видавничий загал Радянської України, що виходив упродовж 1970-х рр. і розкривав теми, дотичні до проблем розвитку сільського господарства в тогочасній республіці.

Стаття ґрунтується на матеріалах наукового походження та призначення, а саме: дослідженнях Української ордену Трудового Червоного Прапора сільськогосподарської академії (збірники наукових праць "Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва", "Дослідження в тваринництві"); Українського науково-дослідного інституту зрошувального землеробства (Республіканський міжвідомчий тематичний науковий збірник "Зрошуване землеробство"); Українського науково-дослідного інституту розведення і штучного осіменіння великої рогатої худоби (Республіканський міжвідомчий тематичний науковий збірник "Розведення та штучне осіменіння великої рогатої худоби"); Українського науково-дослідного інституту птахівництва (Республіканський міжвідомчий тематичний науковий збірник "Птахівництво"); Українського науково-дослідного інституту садівництва (Республіканський міжвідомчий тематичний науковий збірник "Садівництво"); дослідженнях регіональних установ, як-от: Полтавського науково-дослідного інституту свинарства, Ворошиловградської (нині — Луганської) обласної державної сільськогосподарської дослідної станції, Львівського зоотехнічно-ветеринарного інституту та інших установ.

Виявляючи головні напрями й тенденції видавничого руху УРСР, авторка дійшла висновку, що в досліджуваній період сільськогосподарська тематика посідала пріоритетне місце. Наукові праці з оголошеної тематики охоплювали весь спектр галузевих проблем як землеробства, так і тваринництва. Окрім того, сільськогосподарські розвідки окресленого періоду позначено інноваційними підходами до пошуку шляхів подолання недоліків аграрного виробництва, зростання кількості та покращення якості виробленої в УРСР сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: книги; періодика; збірники наукових праць; Міністерство сільського господарства УРСР; сільськогосподарські інститути (академічні та науково-дослідні)

Постановка проблеми. Починаючи від доби енеоліту (IV—III тис. до н. е.) і впродовж подальших тисячоліть сільське господарство на теренах України розвивалося безперервно. Родючі землі, їхня помірна вологість, м'який клімат, вдале географічне розташування на перетині торговельних шляхів сприяли перетворенню українських земель на житницю для багатьох сусідніх народів. Ці переваги водночас спричинили й появу агресивних намірів щодо українських земель: бажання їх загарбати та привласнити фігурує на всіх етапах нашої історії, починаючи від доби Середньовіччя.

Серед науковців, які досліджували проблеми сільського господарства в Україні, вагоме місце посідали радянські вчені, котрі працювали у 1970-х рр., коли республіка намагалася перейти від екстенсивного до інтенсивного методу сільськогосподарського виробництва. Набуток останніх, власне, і став предметом пропонованої розвідки.

Аналіз досліджень і публікацій. Пріоритетні позиції сільськогосподарської тематики у вітчизняних друках 1970-х рр. є очевидними. В історіографії української радянської науки сільськогосподарській галузі відведено одне з найповажніших місць, що віддзеркалено у фундаментальних працях, виданих республіканським видавництвом "Українська радянська енциклопедія" (УРЕ) упродовж 1950—1980-х рр.

Інформацію щодо розвитку сільського господарства в УРСР уміщено в універсальних ("Українська радянська енциклопедія", "Україн-

ський радянський енциклопедичний словник") і спеціальних виданнях УРЕ ("Енциклопедія народного господарства Української РСР", "Енциклопедія сільського господарства Української РСР", "Радянська енциклопедія історії України"). Серед сучасних дослідників історії сільського господарства в Радянській Україні останнім часом фігур ують М. Семененко [1] та О. Кор зун [2] Окрім того, порушену тематику широко висвітлено в численних підручниках і навчальних посібниках з історії України.

Спираючись на наявну бібліографію та працюючи в межах плану науково-дослідної роботи Книжкової палати України, авторка поставила за мету провести контент-аналіз друкованої періодики УРСР 1970-х рр., присвяченої сільськогосподарській тематиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізований період, у контексті сільськогосподарської проблематики, зазнав суттєвого впливу тогочасних партійних рішень. Зокрема, у науковому збірнику Української сільськогосподарської академії "Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва" було зазначено, що "головний шлях збільшення виробництва сільськогосподарських продуктів — це послідовна інтенсифікація сільського господарства на базі механізації, електрифікації і хімізації виробництва, а також широкий розвиток меліорації в зонах з несприятливими природними умовами" [3, с. 3—4]. Виконуючи завдання Компартії та радянського уряду, науковці 1970-х рр. вивчали питання інтенсифікації овочівництва [3, с. 75—83], тваринництва

[3, с. 90—104, 135—139, 140—144, 145—151], організації виробництва та використання кормів [3, с. 84—89].

Важливим напрямом сільськогосподарських досліджень стала проблема виведення нових порід худоби. Про схрещування вітчизняних чорно-рябих корів із бугаями абердин-ангуської та шаролезької порід, бугаями-заплідниками м'ясних порід йшлося у збірнику Львівського зоотехнічно-ветеринарного інституту [4, с. 72—80, 100—111]. Учені також опікувалися проблемами збереження племінного фонду свиней великої білої породи [4, с. 92—99] і досліджували питання впливу промислового схрещування свиноматок великої білої та інших порід свиней із кнурами ландрас на забійні та м'ясні якості їхніх нащадків [4, с. 200—204].

Ефективність промислового схрещування великої рогатої худоби вивчали й на Луганщині [5, с. 137—148, 215—224]. У контексті нового породотворення науковці розглядали морфологічні характеристики та питання лікування сільськогосподарських тварин [6, с. 22—24, 25—28, 29—34, 45—47, 84—88, 126—129, 160—162].

Над розв'язанням зазначеної проблеми працював Український науково-дослідний інститут розведення і штучного осіменіння великої рогатої худоби, що підпорядковувався Міністерству сільського господарства Української РСР. Результатом його діяльності стали щорічні республіканські міжвідомчі тематичні наукові збірники, що виходили доволі великим, як для наукової літератури, накладом у 1 тис. примірників. НДІ було організовано 1975 р. на базі Центральної дослідної станції штучного осіменіння сільськогосподарських тварин, що розташовувалася в м. Бровари, та Київської дослідної станції тваринництва "Терезине" [7, с. 3]. Від часу утворення установа виконувала функції науково-методичного центру з розведення й штучного запліднення великої рогатої худоби в Україні. Науковці інституту досліджували господарсько-біологічні особливості окремих порід, їх придатність до поширення в різних природних зонах та областях республіки; розробляли ефективні методи поліпшення наявних і створення нових типів та порід великої рогатої худоби, пристосованих до умов тогочасної промислової технології; удосконалювали форми й методи селекційно-племінної роботи з урахуванням поглибленої спеціалізації та міжгосподарської кооперації; вивчали способи зберігання сперми бугаїв-заплідників та зразки апаратури для штучного осіменіння [7, с. 3].

Потрактуючи породу як "основну ланку науково-технічного прогресу в тваринництві", українські радянські вчені ставили перед собою завдання працювати "з типами, лініями і родинами по всіх планових породах" [7, с. 8]. Зокрема, щодо червоної степової породи планували завершити роботу зі створення запорізького, донецького та кримського типів худоби з підвищеним рівнем молочності та живої ваги. Одночасно розглядали питання з виведення жирномолочних типів великої рогатої худоби через "прилиття крові англєрської та джерсейської порід" [7, с. 8].

У 1970-х рр. на державних племінних станціях України діяло понад 770 плідників жирномолочних закордонних порід, а саме: англєрської, айширської, джерсейської, монбельярдської, голштино-фризької, червоної датської [7, с. 9]. Їхнім біоматеріалом упродовж 1973—1976 рр. було запліднено майже 2 млн українських корів і телиць. У процесі розведення чорно-рябої худоби активно використовували завезених голландських бугаїв [7, с. 12—15]. Водночас тогочасні українські селекціонери-тваринники намагалися всіляко підтримати сіру українську породу, наполягаючи на її особливому значенні для розвитку м'ясного скотарства в республіці [7, с. 54—58].

Визначальним напрямом у зміцненні сільського господарства УРСР було свинарство. Зусиллями вчених Полтавського науково-дослідного інституту свинарства в Україні було досягнуто високого рівня концентрації та спеціалізації цієї галузі. За твердженням Б. Білоусова, В. Деревінського та інших фахівців, її було переведено на промислову основу [8, с. 3]. Насамперед дослідники прагнули підвищити швидкість і м'ясність свиней [9, с. 13—17]. Націлені на цей результат, науковці працювали над розв'язанням проблеми вигодовування тварин. Зокрема, працівник Запорізької обласної сільськогосподарської дослідної станції, кандидат сільськогосподарських наук Б. Шаталін досліджував роль сої в раціоні свиней та, спираючись на високий вміст сирого протеїну (39%) і жиру (20%) у цій культурі і до її ефективності її використання у вирощуванні поросят [8, с. 9—15]. За твердженням науковця, вживання сої суттєво знижувало витрати на вигодовування тварин, які після відлучення від материнського молока досягали ваги 17 кг [8, с. 15]. Щодо вмісту жиру в м'ясі свиней, то його рівень суттєво підвищувався, коли раціон на 45% складався з картопляного крохмалю, тобто українські радянські науковці наполягали на тому, щоб свиней годували "запареною картоплею" [8, с. 20].

Як доводила тогочасна наука, економічний дохід від свинарства як тваринної галузі безпосередньо залежав від застосування вітамінних комплексів. Працівники Полтавського науково-дослідного інституту свинарства дійшли висновку, що завдяки використанню вітамінів на кожному поросяті можна додатково отримати від 1 до 5 крб доходу [8, с. 41]. Виходячи з цих розрахунків, вони радили вводити в раціон моркву, трав'яне борошно люцерни, хвойне борошно тощо.

Оскільки поголів'я свиней в Українській РСР зростало шаленими темпами (упродовж 1968—1972 на 35%), перед науковцями й практиками галузі постало питання виробництва кормів [8, с. 47]. Загалом, вартість кормів було визнано "основним видом затрат у свинарстві" [8, с. 48]. Як зазначав працівник Полтавського НДІ свинарства, кандидат сільськогосподарських наук А. Семенов, витрати на корми в собівартості приросту свиней залежали від трьох чинників, а саме: забезпеченості свинарства повноцінними кормами; якості кормів, правильності їх поєднання в раціоні тварин та ефективності використання під час відгодівлі; підготовки кормів із врахуванням породи свиней [8, с. 49]. Окрім того, значне зниження собівартості приросту свиней спостерігалось в господарствах, які використовували корми власного виробництва.

У вирішенні проблеми виробництва м'яса вагоме місце посідало птахівництво. На науковому рівні це питання розробляли вчені Українського науково-дослідного інституту птахівництва (УНДІП). У досліджуваний період пріоритетними напрямками стали питання селекції [10, с. 20—28] і штучного запліднення індичок [10, с. 47—54]; вирощування на м'ясо каченят [10, с. 75—79] та гусенят [10, с. 79—83]. Науковці УНДІП вивчали проблему імунізації курей для збільшення продуктивності [10, с. 88—92]. Водночас слід зазначити, що куряча (м'ясна, яєчна) тематика за кількісним показником балансувала на рівні індичої, але суттєво перевищувала "гусино-качині" теми. Якщо вирощуванню курей-бройлерів на сторінках спеціалізованого видання профільного НДІ впродовж 1974 р. було присвячено 13 статей, промислового розведенню індиків — 10, то питанням сільськогосподарського виробництва гусей і качок — 3 і 4 дослідження відповідно [10—11]. Загалом, українське радянське птахівництво, на думку В. Лук'янової, значно більше, ніж інші галузі сільського господарства, наблизилося до промислового виробництва [11, с. 3]. Його розвитку, зазначала кандидатка сільськогосподарських наук, по-

сприяло створення 1964 р. чіткої та злагодженої системи республіканського птахопрому [11, с. 3].

Ключовою проблемою землеробства в аналізований період стало завдання підготовки ґрунтів для отримання високих врожаїв. Це питання активно вивчали співробітники Науково-дослідного інституту зрошуваного землеробства, що видавав власний науковий збірник [12, с. 3—5, 17—23, 29—33, 34—39, 44—49].

Варто наголосити, що проблеми стану та якості ґрунтів, їх впливу на продуктивність рослинної галузі сільського господарства республіки фігурували не лише в рільництві, а й у садівництві. Учені Українського науково-дослідного інституту садівництва вивчали питання утримання ґрунту в садах [13, с. 8—14], його підживлення на дерново-підзолистих землях Полісся України [13, с. 20—24], впливу ґрунтових умов на ріст і продуктивність волоського горіха [13, с. 76—80]. Проблема підготовки ґрунту, безумовно, була супутньою в розв'язанні питань селекції нових сортів у ягідниках і садах, про що свідчать дослідження, присвячені розведенню на Закарпатті малини зарубіжної селекції [13, с. 62—66]; отриманню другого покоління смородинно-агурсового гібрида [13, с. 66—68]; вирощуванню зимових сортів яблунь на Донбасі [13, с. 42—48]; впливу добрив на врожайність яблунь у Криму [13, с. 3—8] тощо.

Огляд сільськогосподарської тематики у друкованій періодиці УРСР 1970-х рр. буде неповним, якщо оминати увагою тогочасні спеціалізовані виробничі журнали. Одним із них був технічний щомісячник "Сільське будівництво". Часопис як друкований орган Міністерства сільського господарства УРСР та Українського міжколгоспного об'єднання по будівництву (Укрміжколгоспбуду) видавали з 1 січня 1951 р. у Києві. До 1956 р. журнал виходив українською та російською мовами, а від 1957 р. — лише українською; упродовж досліджуваного періоду мав сталу ціну за примірник (30 коп.). Станом на 1978 р. наклади коливалися в межах 13 600—14 100 примірників щомісячно. Щодо накладів 1975 р. показник знизився майже вдвічі, що, на наш погляд, пояснювалося вузькою спеціалізацією та винятково виробничою спрямованістю цього друкованого органу, попри те, що від початку існування його позиціонували як "щомісячний популярний технічний журнал". За контентом "Сільське будівництво", безумовно, являло собою видання технічного змісту, але популярним його можна було називати лише в контексті поширення серед людей з інженерною

освітою чи принаймні з інженерним досвідом. Від опрацьованих авторкою академічних тематичних збірок часопис вирізнявся переважно зовнішніми ознаками: форматом друку, обов'язковою наявністю суспільно-політичного розділу з переможними реляціями та вимогами до подання матеріалу (зокрема, відсутністю посилань). Проте, як і наукові видання, журнал містив шифри Універсальної десятикової класифікації (УДК), розлогі аналітичні матеріали, подані в таблицях, описи проведених дослідів і випробувань, детальні технічні креслення тощо.

Сфера сільського будівництва була запорукою успішного розвитку аграрного господарства республіки, адже на неї покладали завдання організації всього галузевого функціонала. Виходячи з цього, на шпальтах "Сільського будівництва" в рубриці "Промислове і виробниче будівництво" постійно обговорювали питання утворення на селі великих агропромислових комплексів. Зокрема, кандидат архітектури Н. Щукіна міркувала над вибором ділянок для їх спорудження [14, с. 11—12], а інженери Запорізького філіалу інституту "Укрколгоспроект" В. Мажара, Н. Токарев, В. Кошовий аналізували схему пологового відділення, розрахованого на 170 корів [14, с. 12—13]. Як повідомляв інженер І. Дубинін, проектувальники Львівського філіалу інституту "Укрколгоспроект" розробили комплекс на 800 дійних корів [15, с. 10—11]. Він складався з двох корівників розміром 21 x 81 м і передбачав безприв'язне утримання тварин на високій підстилці та в боксах; приміщення також було обладнано вентиляційними камерами й мало вхідні тамбури. Окремо зазначалося, що проект комплексу розробляли з урахуванням умов Львівської області, де тварин годують грубими кормами, сінажем, силосом і комбікормами [15, с. 10].

Провідну тему журнального контенту 1970-х рр. становило індивідуальне будівництво, спрямоване на поліпшення умов сільських трударів. Говорячи сучасною мовою, зазначена проблема була топовою й фактично не зникла зі сторінок щомісячника "Сільське будівництво". Наприклад, директор УкрНДПцивільсьбуду М. Мельников яскраво змалював "прообрази сіл майбутнього", подавши відповідні пояснення та креслення [16, с. 20—22]. З його статті дізнаємося, що в тогочасній Україні було збудовано 14 експериментально-показових сіл, які за рівнем умов праці та побуту наближалися до міських. Серед зазначених населених пунктів фігурували села: Кодаки, Циблі, Трушки Київської обл.;

Кошманівка Полтавської обл.; Коробки Херсонської обл.; Половинкине Ворошиловградської обл.; Єлизаветівка Донецької обл.; Пирогівці Хмельницької обл.; Кам'янки Тернопільської обл.; Кам'янка Миколаївської обл.; Шляхова Вінницької обл.; Шабо Одеської обл. [16, с. 20]. Розбудова цих населених пунктів передбачала наявність громадських центрів і прилеглої до них житлової забудови. Основу архітектурної організації становило "регулярне планування з прямолінійною схемою вулиць", до того ж враховували особливості конкретної місцевості, її рельєфу, клімату, господарської насиченості тощо. З опорою на ці принципи створювали замкнені озеленені простори у степовій зоні (село Коробки на Херсонщині), за межі населених пунктів виносили транзитні магістралі, повздож яких створювали захисні зелені смуги (село Кам'янки на Тернопільщині). В організації побутових умов на території експериментально-показових сіл УРСР дотримувалися принципу комплексної забудови, а саме: укрупнені блоковані та кооперовані будинки, де одночасно розміщували сільраду, правління колгоспу, місцеву пошту, телеграф і телефон (як у селі Трушки, що на Київщині), Будинок культури, адміністративний блок села й торговельний центр із промисловою, продуктовою крамницями та їдальнею (проект, що різною мірою зреалізований у селах Коробки на Херсонщині, Кам'янки на Тернопільщині, Половинкине на Ворошиловградщині, Шляхова на Вінничині).

На тлі загальнореспубліканських проєктів дописувачі журналу "Сільське будівництво" ретельно вивчали особливості регіональної забудови. Зокрема, інженер І. Марчук дослідив проблему довговічності споруд в умовах занадто вологих Карпат [17, с. 21—22].

У рубриці "Перебудова і благоустрій" кандидат архітектури З. Моїсеєнко подав проєкти житлових будинків для індивідуального будівництва на селі [18, с. 18—20]. Останні увійшли до переліку типових, що були видані УкрНДПцивільсьбудом 1977 р. Суголосно з ними розв'язували питання гарячого водопостачання в сільській місцевості, для чого пропонували облаштовувати геліосистеми на покрівлях будинків. У колективній статті кандидатів технічних наук О. Ферта, В. Хаванського та інженера М. Рабіновича йшлося про розроблення геліосистеми гарячого водопостачання для 12-квартирного житлового будинку робітників Отрадівської птахофабрики у селі Болгарка Одеської області [18, с. 20—21]. Як приймачі сонячної енергії

винахідники застосували геліоводонагрівачі з одношаровим склінням й алюмінієвими панелями розмірами 1,2 x 0,6 x 0,04 м і загальною площею близько 75 м². Геліоприймачі встановлювали рядами на металевих опорних конструкціях, які з допомогою анкерних болтів зв'язували з плитами покриття плоскої покрівлі будинку. Враховуючи кліматичні умови Півдня, проект став успішним.

Організацію індивідуального будівництва на селі інженер О. Григоренко пропонував здійснювати на індустріальній основі [19, с. 18—19]. Це передбачало подолання проблеми нестачі (тогочасний попит перевищував пропозицію вдвічі) будівельних матеріалів для спорудження житла колгоспників. Архітектор С. Казьмін надавав індивідуальним сільським забудовникам фахові поради щодо озеленення садиб [20, с. 20—21].

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, наголосимо, що сільськогосподарська тематика на сторінках друкованої періодики УРСР 1970-х рр. вирізнялася широким колом

фахових питань, спрямованих на зростання всіх галузевих показників. Від стану розвитку сільського господарства України, без перебільшення, залежала харчова безпека держави. Тож проблема переведення галузі на реї промислового виробництва, науково-технічної організації праці, отримання високих врожаїв на ріллі та продуктивності у тваринному комплексі, безумовно, мала стратегічне значення.

Важливою висновковою констатацією до проведеного дослідження є виняткова україномовність сільськогосподарської періодики УРСР. Українська мова була єдиновживаною як у продовжуваних виданнях (республіканських міжвідомчих тематичних наукових збірниках науково-дослідних інститутів і більшості регіональних наукових установ), так і в періодичних (журнальних) виданнях. Враховуючи, що 1970-ті рр. в історії України було позначено тотальною русифікацією, збереження та розвиток україномовного контенту в науковому й виробничому сегментах республіканської періодики мали неабияке значення.

Список посилань

1. Семененко М. Г. Вплив хімізації сільського господарства УРСР наприкінці 50-х—60-х років минулого століття на стан здоров'я сільського населення (історіографія проблеми). Історичний архів. Наукові студії : зб. наук. пр. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. Вип. 13. С. 157—163.
2. Корзун О. В. Сільськогосподарська дослідна справа в Україні в роки Другої світової війни (1939—1945) : монографія / НААН, ННСГБ, Ін-т історії аграр. науки, освіти та техніки ; наук. ред. В. А. Вергунов. Вінниця : Твори, 2019. 440 с.
3. *Інтенсифікація* сільськогосподарського виробництва. Наукові праці. Вип. 26 / [за ред. члена-кореспондента ВАСГНІЛ, д-ра екон. наук, професора І. Н. Романенка]. Київ : Українська сільськогосподарська академія, 1970. 174 с.
4. *Дослідження по зоотехнії*. Т. 1 / [відп. ред. проф. С. В. Стояновський]. Львів : Львівський сільськогосподарський інститут, 1970. 221 с.
5. *Достиження науки — на поля и фермы Ворошиловградщини*. Вип. 2 / [отв. ред. канд. сельхоз. наук И. И. Кириченко]. Ворошиловград : Донбасс, 1970. 240 с.
6. *Наукові праці УСГА. Дослідження в тваринництві*. Вип. 38 / [відп. ред. доцент А. М. Жадан]. Київ : Українська сільськогосподарська академія, 1970. 200 с.
7. *Розведення та штучне осіменіння великої рогатої худоби*. Вип. 9 / [відп. ред. І. В. Смирнов]. Київ : Урожай, 1977. 79 с.
8. *Свинарство*. Вип. 21 / [відп. ред. Ф. К. Почерняєв]. Київ : Урожай, 1974. 106 с.
9. *Свинарство*. Вип. 20 / [відп. ред. Ф. К. Почерняєв]. Київ : Урожай, 1974. 109 с.
10. *Птахівництво*. Вип. 17 / [відп. ред. В. Д. Лук'янова]. Київ : Урожай, 1974. 109 с.
11. *Птахівництво*. Вип. 18 / [відп. ред. В. Д. Лук'янова]. Київ : Урожай, 1974. 116 с.
12. *Зрошуване землеробство*. Вип. 9 / [відп. ред. О. О. Собко]. Київ : Урожай, 1970. 110 с.
13. *Садівництво*. Вип. 26 / [відп. ред. А. І. Шепельський]. Київ : Урожай, 1978. 82 с.
14. *Сільське будівництво*. 1978. № 10. 24 с.
15. *Сільське будівництво*. 1978. № 12. 24 с.
16. *Сільське будівництво*. 1978. № 2. 24 с.
17. *Сільське будівництво*. 1978. № 5. 24 с.
18. *Сільське будівництво*. 1978. № 6. 24 с.
19. *Сільське будівництво*. 1978. № 8. 24 с.
20. *Сільське будівництво*. 1978. № 9. 24 с.

Larysa Doiar,

PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Head
of the State Printing Archive of the Book Chamber of Ukraine**Agricultural subjects as a priority content of printed publications
of the USSR in the 1970s**

The presented article was prepared as part of the research project of the Book Chamber of Ukraine "Printed editions of Ukraine in the 1970s: thematic and content priorities". Intelligence continues the author's works devoted to the study of domestic book printing and periodicals. Using the method of content analysis, the author processed the publishing of Soviet Ukraine, which was published during the 1970s and contained topics related to the problems of agricultural development in the republic at that time. This article is written on materials of scientific origin and purpose, namely: studies of the Ukrainian Order of the Red Banner of Labor of the Agricultural Academy (collections of scientific works "Intensification of agricultural production", "Research in animal husbandry"), Ukrainian Research Institute of Irrigated Agriculture (Republican interdepartmental thematic scientific collection "Irrigated Agriculture"), Ukrainian Research Institute of Cattle Breeding and Artificial Insemination (Republican interdepartmental thematic scientific collection "Cattle breeding and artificial insemination"), Ukrainian Research Institute of Poultry (Republican interdepartmental thematic scientific collection "Poultry"), Ukrainian Research Institute of Horticulture (Republican interdepartmental thematic scientific collection "Horticulture"), researches of regional institutions, such as: Poltava Research Institute of Pig Breeding, Voroshilovgrad (now Luhansk) Regional State Agricultural Research Station, Lviv Zootechnical and Veterinary Institute, etc. In general, establishing the key directions and revealing the trends of the printing and publishing movement of the Ukrainian SSR, the author came to the conclusion that agricultural topics occupied a priority place in the latter. Scientific works on the stated subject covered the entire range of branch problems of both agriculture and animal husbandry. In addition, agricultural explorations of the studied period were affected by innovative approaches in the search for ways to overcome the existing shortcomings of agricultural production, increase the quantity and improve the quality of agricultural products produced in the Ukrainian SSR.

Keywords: publications; periodicals; collections of scientific works; Ministry of Agriculture of the Ukrainian SSR; agricultural institutes (academic and research)

References

1. Semenenko M. H. (2014). Vplyv khimizatsiyi sil's'koho hospodarstva URSR naprykintsi 50 -kh—60-kh rokiv mynuloho stolittya na stan zdorov'ya sil's'koho naseleння (istoriohrafіya problemy). *Istorychnyy arkhiv. Naukovi studiyi : zb. nauk. pr.* Mykolayiv: CHDU im. Petra Mohyly, 13, pp. 157—163.
2. Korzun O. V. (2019). *Sil's'kohospodars'ka doslidna sprava v Ukrayini v roky Druhoyi svitovoyi viyny (1939—1945) : monohrafіya.* Vinnytsya: Tvory.
3. *Intensyfikatsiya sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva. Naukovi pratsi. Vyp. 26.* (1970). Kyiv: Ukrayinska sil's'kohospodars'ka akademiya.
4. *Doslidzhennya po zootekhnii. T. 1.* (1970). L'viv: L'vivs'kyy sil's'kohospodars'kyy instytut.
5. *Dostyzhennya nauky — na polya y fermy Voroshylovhradshchyny. Vyp. 2.* (1970). Voroshylovhrad: Donbass.
6. *Naukovi pratsi USHA. Doslidzhennya v tvarynnytsvi. Vyp. 38.* (1970). Kyiv: Ukrayinska sil's'kohospodars'ka akademiya.
7. *Rozvedennya ta shtuchne osimeninnya velykoyi rohatoyi khudoby. Vyp. 9.* (1977). Kyiv: Urozhay.
8. *Svynarstvo. Vyp. 21.* (1974). Kyiv: Urozhay.
9. *Svynarstvo. Vyp. 20.* (1974). Kyiv: Urozhay.
10. *Ptakhivnytstvo. Vyp. 17.* (1974). Kyiv: Urozhay.
11. *Ptakhivnytstvo. Vyp. 18.* (1974). Kyiv: Urozhay.
12. *Zroshuvane zemlerobstvo. Vyp. 9.* (1970). Kyiv: Urozhay.
13. *Sadivnytstvo. Vyp. 26.* (1978). Kyiv: Urozhay.
14. *Sil's'ke budivnytstvo.* (1978), 10.
15. *Sil's'ke budivnytstvo.* (1978), 12.
16. *Sil's'ke budivnytstvo.* (1978), 2.
17. *Sil's'ke budivnytstvo.* (1978), 5.
18. *Sil's'ke budivnytstvo.* (1978), 6.
19. *Sil's'ke budivnytstvo.* (1978), 8.
20. *Sil's'ke budivnytstvo.* (1978), 9.

Надійшла до редакції 6 лютого 2022 року

УДК 027.022:021](510)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.3(320).48-52

Сі Сінвень,

аспірант кафедри цифрових комунікацій
та інформаційних досліджень
Харківської державної академії культури,
e-mail: 305292596@qq.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1453-9886>

Напрями соціокультурної модернізації публічних бібліотек Китаю*

Для організації обслуговування окремих груп населення бібліотеки використовують нестационарні форми — пересувні пункти, наявні в усіх публічних бібліотеках КНР. Мобільні книгозбірні діють за побажаннями читачів, зазвичай людей похилого віку, та обслуговують віддалені райони міста, орієнтуючись на користувачів з обмеженими можливостями.

Важливе місце у формуванні іміджу публічної бібліотеки як загальнодоступного інформаційного сервісного центру відіграє бібліографічна робота, що впливає на ефективність та якість функціонування книгозбірні загалом, посилює її внесок в соціокультурний розвиток регіону. Потреба всебічної інтенсифікації бібліографічної роботи актуалізує завдання вдосконалення її організації. Цей напрям діяльності має на меті постійне нарощування обсягів бібліографічних ресурсів, підвищення їх якості та доступності ширшому колу користувачів, оптимізацію довідково-бібліографічного апарату, підвищення цифрової грамотності читачів, забезпечення широкого спектра інформаційних потреб тощо.

Довідково-бібліографічне обслуговування здійснюється відповідно до пріоритетів користувачів. Загальна кількість наданих довідок становить 4032, із них бібліографічних — 2047, каталожних — 1632, інтернет-довідок — 353. Упродовж року бібліотекарі проводять бібліотечно-бібліографічні заняття для учнів зі здобуття початкових бібліографічних знань і підвищення рівня бібліографічної грамотності. Для інформування користувачів про нові надходження книгозбірні організовують дні інформації та огляди новинок.

Сервісні послуги публічних бібліотек Китаю традиційно охоплюють індивідуальне та групове обслуговування в онлайн- і офлайн-форматах. У 2020 р. до цієї форми було залучено 36 абонентів індивідуального інформування, які отримали 907 видань за 36 темами; і 25 абонентів групового інформування, які отримали 210 видань за 25 темами.

Важливою частиною китайської культури інформаційного обслуговування залишається користування традиційною книгою. Бесіди про культуру читання допомагають користувачам набути необхідних навичок.

Соціокультурна модернізація публічних бібліотек супроводжується організаційними трансформаціями та постійною увагою менеджменту до кадрової політики. Зокрема, роботу публічної бібліотеки провінції Шаньдун забезпечують 23 відділи. В установі за контрактом працюють 222 співробітники, з них 22 мають магістерські та докторські ступені, 187 — вищу освіту. До роботи долучаються й волонтери.

Бібліотечні фахівці постійно працюють над підвищенням професійного рівня і як дієвий засіб підвищення кваліфікації розглядають участь у наукових і методичних конференціях, заходах, спрямованих на фаховий розвиток. Наприклад, на заняттях "Школи бібліотечної майстерності" було порушено такі питання: "Інформаційно-бібліографічне обслуговування користувачів: бінарні форми обслуговування"; "Віртуальна бібліографічна довідка: інноваційні напрями інформаційно-бібліографічної діяльності"; "Мультимедіа в бібліотеці"; "Нові рішення в організації бібліотечного простору". Майстер-класи керівників бібліотеки було присвячено питанням: "Планування та звітність у публічній бібліотеці"; "Віртуальні виставки: методика створення та організації"; "Нові бібліотечні послуги у практиці роботи бібліотек".

На цих заняттях бібліотекарів навчали різних форм і методів індивідуальної та масової роботи з відвідувачами.

* Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. 2023. № 2. С. 49—52.

На початку року традиційно відбуваються наради бібліотечних працівників щодо підбиття підсумків за минулий рік і планування роботи в поточному році, визначення основних напрямів розвитку, створення належних умов для обслуговування читачів тощо. На щоквартальних інформаційних годинах бібліотекарі мають можливість ознайомитися з новинками літератури, методичними й бібліографічними матеріалами, інноваціями в роботі колег.

Складовою частиною системи підвищення кваліфікації є конкурси професійної майстерності, що розвивають творчу ініціативу бібліотечних фахівців, спрямовують на пошук нових прогресивних форм роботи з читачами. Кожен бібліотекар може звернутися за допомогою до методистів, одержати індивідуальну консультацію щодо обслуговування читачів, вивчення їхніх запитів та особливостей, проведення масових заходів тощо. На допомогу бібліотечним працівникам створюють бази даних сценаріїв і назв масових заходів, методичних і бібліографічних матеріалів тощо. Окреме місце в роботі книгозбірні посідають усні консультації та надання практичної допомоги бібліотекарям інших систем і відомств. Бібліотекам надають матеріали з методичними рекомендаціями та розробками, пам'ятки та листки-сигнали.

Модернізація соціокультурної діяльності супроводжується змінами у сфері кадрової політики бібліотек. Керівництво багато уваги приділяє формуванню організаційної культури, впровадженню новітніх управлінських технологій, посиленню комунікаційних зв'язків і мотивації працівників. Коли йдеться про китайські особливості кадрового менеджменту, то слід врахувати, що він базується на гармонійному поєднанні та співвідношенні принципів справедливості, стабільності й примусу. Адміністрація створює рівні можливості розвитку для кожного співробітника за відсутності непередбачуваних і надлишкових змін кадрової політики, ухвалює рішення, базуючись на нормативних документах. Фахівці зауважують, що останнім часом в публічних бібліотеках Китаю виразна тенденція до відмови від авторитарного стилю керівництва. Зокрема, "адміністрація тепер не має прямого права без обговорення з радою трудового колективу, призначати або звільнювати підлеглих, що сприяє демократизації управління".

Значну увагу в публічних бібліотеках Китаю приділяють формуванню позитивного іміджу серед населення, а також рекламній діяльності. Оголошення, листівки, візитівки книгозбірень

розповсюджують майже у всіх навчальних закладах міст, партнерських організаціях, на зупинках, дошках оголошень; бібліотекарі часто звітують про свою діяльність на шпальтах газет.

Публікації на сайті також слугують своєрідною віртуальною рекламою бібліотек та їхніх послуг. Важливим стимулом ефективної роботи є різноманітні щорічні конкурси, які не лише підвищують кваліфікацію та ерудицію співробітників, розкривають їхні організаторські здібності, а й допомагають виявити творчий потенціал, щоб сприяти професійному зростанню. Ці заходи демонструють позитивну динаміку підвищення фахової компетентності бібліотекарів, наявність у багатьох із них креативних ідей щодо популяризації книгозбірні серед громади міста, розширення аудиторії, популяризації систематичного читання тощо.

Перспективним напрямом розвитку публічних бібліотек Китаю є модель "бібліотека як освітній центр", що передбачає реалізацію програм самостійної освіти, самовдосконалення, освіти впродовж життя, створення умов для опанування інформації та знань як за особистісними програмами розвитку та самовдосконалення, так і за програмами навчальних закладів. Саме таку модель реалізує публічна бібліотека провінції Шаньдун, поєднуючи її з моделлю корпоративної діяльності. У книгозбірні працює гурток із навчання комп'ютерної грамотності людей з обмеженими фізичними та інтелектуальними можливостями. Читачі мають змогу індивідуально ознайомитися з технологічними процесами в інформаційному просторі.

Публічні бібліотеки виконують функції центрів розвитку громади та є закладами соціальної освіти. Вони й надалі надаватимуть допомогу в опануванні технічних засобів, сприятимуть швидкому й повному забезпеченню інформаційних потреб користувачів, серед яких інваліди та люди похилого віку.

Характерною особливістю діяльності публічних бібліотек Китаю є створення корпоративних об'єднань із закладами культури. Наприклад, публічна бібліотека м. Хайнань є складовою частиною потужного документно-інформаційного комплексу, що об'єднує бібліотеку, музей провінції Хайнань і Центр виконавського мистецтва. "Сховища бібліотеки містять понад 480 мільйонів друкованих видань: китайська художня література, всесвітня класика, періодичні видання, манускрипти та багато іншого. У бібліотеці створено спеціальні зали для людей із вадами зору, слуху, дітей, лекційний та

виставковий зали, зручний читальний зал на 1700 відвідувачів, обладнаний двома сотнями комп'ютерів. Велика увага приділяється розвитку сучасних методів обслуговування читачів як друкованими, так і електронними книгами та журналами, доступні множинні відеоресурси" [8].

Нині книжкові зібрання постійно поповнюються і коштом державного бюджету, і зусиллями великої кількості дарувальників. Корпоративне об'єднання із закладами культури розширює сервісні можливості бібліотеки. На її базі відбуваються фотовиставки, дитячі свята, зустрічі школярів із письменниками та книжкові ярмарки.

Важливим напрямом діяльності публічних бібліотек Китаю є кооперація з книгозбірнями університетів, надання доступу до численних баз даних власної генерації та запозичених. Підхід, спрямований на поліпшення інформаційного обслуговування читачів певної території, дає змогу якісно виконувати це завдання на основі використання розгалуженого довідково-бібліографічного апарату й надання максимально відкритого доступу до книжкових фондів. Яскравим прикладом втілення цієї моделі є співпраця місцевих публічних бібліотек провінції Шаньдун із Нішанською академією, заснованою 2009 р., що має сприяти вивченню й популяризації конфуціанської письмової традиції.

Класи Нішанської академії створено майже в кожній публічній бібліотеці провінції для проведення уроків із вивчення китайських стародавніх текстів. Заняття з усіма охочими, у тому числі дітьми та підлітками, безплатні й спрямовані на виховання юного покоління в дусі конфуціанства. Слід враховувати, що останніми

десятиліттями в Китаї відбувається процес "конфуціанського відродження", який має на меті вшанування традиційної китайської культури та розбудову нової китайської "духовної цивілізації". Бібліотека бере активну участь у щорічних Нішанських форумах світових цивілізацій, які від 2010 р. відбуваються в провінції. Розгортанню цього процесу сприяє і той чинник, що "у 2014 році поряд з новою будівлею Публічної бібліотеки провінції Шаньдун було відкрито корпуси кампусу академії. Нині весь комплекс будівель, виконаний у стилі архітектури Цілу (стародавня назва провінції Шаньдун), нагадує про тисячолітні традиції китайської класичної освіти" [12]. У будівлі Шаньдунської бібліотеки регулярно відбуваються лекції для дорослої аудиторії та сімейні заняття для дорослих із дітьми.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок про форсовану модель модернізації мережі публічних бібліотек, яку започатковано й реалізовано в Китаї. Провідне місце у створенні інформаційної інфраструктури посідає держава, завдання якої — сприяти потужній модернізації інформаційної сфери та публічних бібліотек. Саме вони виконують головну роль в розбудові сучасного соціокультурного простору регіону, реалізуючи моделі відкритого інформаційного простору та центру дистанційного обслуговування, загальнодоступного інформаційного сервісного центру, інтегрованої моделі центру громадської та культурної діяльності, центру освіти впродовж життя, моделі створення корпоративних об'єднань із закладами культури та бібліотеками університетів.

Список посилань

1. Ашаренкова Н. Г. Мережа публічних бібліотек України: проблеми оптимізації / Н. Г. Ашаренкова. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2009. № 1. С. 26—37.
2. Ашаренкова Н. Г. Принципи діяльності публічної бібліотеки в нових історичних умовах. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2007. № 1. С. 62—68.
3. Бережна К. С. Формування комфортного інформаційно-комунікаційного середовища публічних бібліотек України. Молодий вчений. 2017. № 9. С. 142—146.
4. Богза Н. Публічна бібліотека в процесі трансформації: від інформаційної установи — до центру місцевої громади. Бібліотечна планета. 2011. № 4. С. 18—21.
5. Ковальчук С. До питання щодо нормативів ресурсного забезпечення публічних бібліотек (на прикладі матеріально-технічних ресурсів). Бібліотечна планета. 2014. № 1. С. 21—25.
6. Пащикова В. Публічні бібліотеки: виклики XXI століття. Бібліотечний форум України. 2010. № 4. С. 16—19.
7. Сенченко О. Особливості національних моделей "м'якої сили" КНР і США. Вісник Книжкової палати. 2022. № 8. С. 24—30.
8. Хао Ч. Проекти будівництва публічних бібліотек Китаю. Вісник Книжкової палати. 2018. № 5. С. 48—52.
9. Li G. The construction of modern public cultural service system and the development of public libraries: an analysis about the "Views on accelerating the construction of modern public cultural service system". Journal of Library science in China. 2015. Vol. 7. P. 18—29.

10. *Shandong Library*. URL: http://shandong.chinadaily.com.cn/sdct/2021-07/07/c_520986.htm (accessed: 18.12.2022).
11. Zheng G. London and Jinan: A visiting professor compares Jinan in China's Public Library System with that of Middlesex County. URL: <http://www.open-shelf.ca/jinan/> (accessed: 13.10.2022).
12. Zhihao T., Qian W. Shandong province promotes qilu cultural heritage. URL: http://www.chinadaily.com.cn/m/shandong/shandongculture/2016-06/01/content_25579026.htm (accessed: 16.11.2022).

Xi Xinwen,

*Graduate Student of the Department of Digital Communications
and Information Studies, Kharkiv State Academy of Culture*

Directions of socio-cultural modernization of public libraries in China

The article examines the leading directions of socio-cultural development of public libraries of the People's Republic of China. The activity of public libraries of three provinces, which implement models of open information space and remote service center, publicly available information service center, integrated model of community and cultural activity center, lifelong education center, and model of creating corporate associations with cultural institutions and university libraries, was analyzed.

Projects for the creation of a public library in Hainan province, which represents a model of a center for public and cultural activities, are highlighted; Sun Yat-Sen's book collections in Guangdong Province, which became the largest public library in the region; of the Jinan Public Library as a public information service center operating 24/7 all year round.

The dynamics of library work were analyzed, in particular the indicators of visits to reading rooms and Internet resources, document issuance, and reference and bibliographic service.

Ways of raising the professional level of library employees, such as participation in scientific and methodical conferences, events aimed at professional development, competitions of professional skills, etc., were considered.

The directions of the socio-cultural modernization of China's libraries are outlined, including the development of the public library as a publicly available information service center, organizational and personnel transformations, the introduction of service innovations, the participation of book collections in urban development projects, etc.

Keywords: librarianship; information communications; librarianship; public library; socio-cultural development; People's Republic of China

References

1. Asharenkova N. G. (2009). Meresha publiznux bibliotec Ukraini: problemi optimisazii. *Bibliotekosnavstvo. Documentosnavstvo. Informologiya*, 1, pp. 26—37.
2. Asharenkova N. G. (2007). Prinzipi diyalnosti publiznux bibliotec v novix istoriznix umovax. *Bibliotekosnavstvo. Documentosnavstvo. Informologiya*, 1, pp. 62—68.
3. Berechna K. S. (2017). Formuvannya komfortnogo informaziyno-komunikaziynogo seredovisha publiznux bibliotec Ukraini. *Molodiy vchenij*, 9, pp. 142—146.
4. Bogza N. (2011). Publizna biblioteka v prozesi transformazii: vid informaziynoi ustanovi — do zentru miszevoi gromadi. *Bibliotechna planeta*, 4, pp. 18—21.
5. Kovalcuk S. (2014). Do pitannya shodo normativiv resursnogo zabespeshennya publiznux bibliotec (na pricladi materialno-techniznux resursiv). *Bibliotechna planeta*, 1, pp. 21—25.
6. Pashkova V. (2010). Publishni biblioteku: vikluki XXI stolittja. *Bibliotechnuj forum Ukraini*, 4, pp. 16—19.
7. Senchenko O. (2022). Osoblivosti nazionalnux modeleyi "myakoi sili" KNR I SSHA. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 8, pp. 24—30.
8. Hao Zh. (2018). Proekty budivnistva publiznux bibliotec Kutayu. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 5, pp. 48—52.
9. Li G. (2015). The construction of modern public cultural service system and the development of public libraries: an analysis about the "Views on accelerating the construction of modern public cultural service system". *Journal of Library science in China*, 7, pp. 18—29.
10. *Shandong Library*. (2022). Available at: http://shandong.chinadaily.com.cn/sdct/2021-07/07/c_520986.htm [Accessed 18.12.2022].
11. Zheng G. (2022). *London and Jinan: A visiting professor compares Jinan in China's Public Library System with that of Middlesex County*. Available at: <http://www.open-shelf.ca/jinan/> [Accessed 13.10.2022].
12. Zhihao T. & Qian W. (2022). *Shandong province promotes qilu cultural heritage*. Available at: http://www.chinadaily.com.cn/m/shandong/shandongculture/2016-06/01/content_25579026.htm [Accessed 16.11.2022].

Надійшла до редакції 10 січня 2023 року

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 51 пр. Зам. 22.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія) розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html